

A photograph of a dark grey textured wall. On the left, there is a window with a wooden frame and white lace curtains. To the right of the window, the text 'KULTŪRAS MANTOJUMA AIZSARDZĪBA NĀKOTNEI' is written in white, uppercase letters. Below this, the text 'HERITAGE PROTECTION FOR THE FUTURE' is also written in white, uppercase letters. In the bottom right corner, a wicker chair is placed on a rough, uneven ground surface. The wall shows signs of wear and damage, particularly at the base where the dark grey plaster has chipped away, revealing a lighter, rougher material underneath.

KULTŪRAS
MANTOJUMA
AIZSARDZĪBA
NĀKOTNEI

HERITAGE
PROTECTION
FOR THE
FUTURE

Vāka foto/Cover photo: Juris Dambis
Dizains/Graphic design: Sandra Betkere
Iespiests/Printing: SIA "GR&ART&PRINT"
Tulkojums/Translation: SIA SERRES
Teksta korektūra/Proofreading: Laine Kristberga
Izdevuma koordinēšana/Technical coordination: Baiba Mūrniece

© Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde, 2018

ISBN 978-9934-8630-9-7

LV/ENG

JURIS DAMBIS.....	10/14
HOSĒ MARIJA BALESTERS.....	20/21
KRISTĪNA GUTJERESA KORTINESA.....	24/29
ANDRIS KREISLERS.....	34/37
LEONARDS DE VITS.....	41/44
JURISURTĀNS.....	48/51
RŪTAKAMINSKA.....	56/59
JĀNIS ROZENBERGS.....	63/66
LINARDS ROZENTĀLS.....	70/75

Kultūras mantojuma sistēmas Eiropas valstīs pēdējo simts gadu laikā ir būtiski attīstījušās. Kultūras mantojuma jēdziena izpratne kļūst plašāka – no ekskluzīvas, neaizskaramas vērtības tas arvien vairāk veidojas par sabiedrības ikdienas dzīves telpas sastāvdaļu. Vide, kurā dzīvojam, nav sastingusi, tajā notiek nemitīgas pārmaiņas. Tāpēc arī kultūras mantojuma saglabāšanai nepieciešama jauna pieeja, panākot plašāku sabiedrības iesaisti, atbildības pārdali un jaunus akcentus.

Lai sabiedrības straujās attīstības laikā censtos prognozēt un mudināt nenokavēt nepieciešamās pārmaiņas, kas vistiešāk var ietekmēt kultūras mantojuma saglabāšanas darba kvalitāti un efektivitāti, Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde 2018. gada 4. oktobrī rīkoja konferenci “Kultūras mantojuma aizsardzība nākotnei”.

Tās rīkošanu iedvesmoja Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes 30 darba gadu jubileja, Eiropas Kultūras mantojuma gads, Latvijas valsts simtgade un Latvijas prezidentūra Baltijas jūras valstu padomē.

The systems of cultural heritage in Europe have developed significantly over the past 100 years. The understanding of the cultural heritage has evolved – from being an exclusively untouchable asset, it has developed into an integral part of our living (and lived) space. This space is not fixed and is subject to continuous change. Therefore, a new approach is needed to ensure the protection of cultural heritage resulting in a wider social engagement, division of responsibilities and new trends.

In order to anticipate the changes in the rapid development of society and to encourage agility for the necessary changes, which can affect the quality and efficiency of the heritage protection, the National Heritage Board of Latvia hosted a conference *Heritage Protection for the Future* on 4 October 2018.

The conference was inspired by the 30th anniversary of the National Heritage Board of Latvia, the European Year of Cultural Heritage, Latvia's Centenary and Latvian Presidency in the Council of the Baltic Sea States.

Konferences KULTŪRAS MANTOJUMA AIZSARDZĪBA NĀKOTNEI rezolūcija

IR LAIKS, SAGLABĀJOT LABĀKO NO ESOŠĀ, ATTĪSTĪTIES TĀLĀK!
MĒS VARAM IZDARĪT VAIRĀK, NEKĀ SPĒJAM IEDOMĀTIES!

Mēs, starptautiskās konferences "Kultūras mantojuma aizsardzība nākotnei" dalībnieki no Dānijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, Nīderlandes, Norvēģijas, Polijas, Spānijas, Somijas, Vācijas, Zviedrijas, uzsverot kultūras mantojuma nozīmi Eiropas identitātes saglabāšanā un sabiedrības dzīves kvalitātes attīstībā, uzskatām:

1. Kultūras mantojuma nozīme, laikam ejot, kļūst arvien dziļāka. Tikai tad, kad iegūstam spēju līdzvērtīgi cienīt un godāt visu līdzšinējo, apzinoties, ka bez tā mēs nekad nebūtu tie, kas esam šodien, kļūst iespējami pilnīgi jauna veida domāšanas un rīcības modeļi. Mūsdienās kultūras mantojuma jēdziens paplašinās un arvien vairāk kļūst par plašu starpdisciplināru fenomenu. Starptautiskā un nacionālā līmenī kultūras mantojuma starpdisciplinārai dimensijai pievēršama vēl lielāka uzmanība.

2. Kultūras mantojuma politikai vienmēr jāreaģē uz procesiem sabiedrībā, tāpēc tai jābūt nemītīgā attīstībā un sabiedrības dzīves norišu straujo pārmaiņu laikā jāspēj prognozēt un nenokavēt kultūras mantojuma nozarē nepieciešamās pārmaiņas. Jāiegūst sistēmisks skats uz realitāti. Dažkārt arī labām un darboties spējīgām, tradicionālām sistēmām nepieciešams dot jaunu jēgu, jo esošā pieeja ir nogurusi, tā vairs neiedvesmo. Pārmaiņām nepieciešami speciālisti, kas deg par idejām un rada enerģijas lauku.

3. Kultūras vērtību saglabāšanas darba kvalitātei nepieciešama efektīvāka labās prakses uzkrāšana, analīze un izplatīšana. Eiropā ir radīti izcili, veiksmīgi piemēri, no kuriem daudzi paliek vietējā informācijas telpā vai tiek aizmirsti. Nepieciešams audzināt sabiedrības atbildības sajūtu.

4. Kultūras mantojuma aizsardzības galvenie dokumenti (konvencijas, hartas, deklarācijas u.c.) ir vispusīgi analizēti un stabili nozares stūrakmeņi ar skaidru mērķi, tie radīti konkrētos apstākļos, bet ar skatījumu nākotnē. To pārveidošana nav nepieciešama. Jaunām situācijām un izaicinājumiem iespējams radīt jaunus starptautiskus dokumentus. Profesionāļiem ir jāstrādā pie kultūras mantojuma aizsardzības principu un saglabāšanas metožu cilvēkam tuvāku un vieglāk saprotamu skaidrojumu izstrādes un popularizēšanas.

5. Davosas deklarācijas koncepts "Ceļā uz augstas kvalitātes būv kultūru (*Baukultur*) Eiropā" ir jauns un daudzsološs pieteikums izpratnes maiņai Eiropas vērtību nosargāšanā un konkurētspējas stiprināšanā. Nepieciešami aktīvi nākamie soļi, kas šo iniciatīvu pēc iespējas ātrāk attīsta un ievieš praksē.

6. Kultūras mantojuma atjaunošanā nepieciešama būvindustrijas specifiska, vērtību respektējoša un saudzējoša pieeja. Attiecības starp kultūras mantojumu, mūsdienu arhitektūru un dizainu jārisina kvalitatīvā dialogā, kas telpiskajā vidē rada pievienotu vērtību.

7. Kultūras mantojuma atjaunošana notiek asā konkurences cīņā ar citu, peļņu nesošu, tautsaimniecības nozaru lobiju par publisko fondu pārdali. Finansējums kultūras mantojumam ir ieguldījums ilgtermiņa attīstībā un sabiedrības dzīves kvalitātē.

8. Kultūras mantojuma saglabāšanas darbā visbiežāk nav iespējams noteikt tikai vienu absolūti pareizo risinājumu. Arī nacionālā līmeņa normatīvie akti parasti ir radīti uz iepriekšējas pieredzes pamata, tie nekad nebūs ideāli un līdz pēdējai detaļai savstarpēji saskaņoti, ilgtermiņā nemainīgi. Atbildīgajām institūcijām to piemērošanā ir jābūt vērtību saglabājošai, cilvēka dzīves kvalitāti veicinošai un izsvērti radošai pieejai.

9. Kultūras mantojuma nozare nevar pastāvēt bez akadēmiskām zināšanām, vispusīgas izpētes, ilgstoši uzkrātas pieredzes un inovācijām, tomēr kvalitatīvā kultūras mantojuma atsevišķu objektu saglabāšanā var pastāvēt arī sabiedrībai tuvāka, vienkāršāka uz tradīcijām un amatniecības prasmēm balstīta pieeja.

10. Globalizācijas apstākļos Eiropas kultūras mantojums sastopas ar pieaugošu citu, daudzveidīgu ārpuseiropas kultūru ietekmi Eiropas telpā. Saglabājot toleranci pret tām, vispirms ir jāaizsargā un jākopj Eiropas kopīgais kultūras mantojums.

Šī rezolūcija tika radīta konferences laikā, izmantojot referātos izteiktās atziņas, un precizēta, piedaloties konferences referentiem: Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes vadītājam, dr.arh. J. Dambim, bijušajam Eiropas Padomes Kultūras, kultūras mantojuma un dabas mantojuma departamenta direktoram H.M. Balesteram, Mursijas universitātes mākslas vēstures profesorei, bij. Eiropas Parlamenta deputātei, dr.art. K. Gutjeresai Kortinesai, uzņēmējam A. Kreisleram, Eiropas Arheologu konsilija prezidentam L. de Vitam, Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes ekspertiem dr.hist., dr.habil.art. J. Urtānam un dr.art. R. Kaminskai, Cēsu novada domes priekšsēdētājam, Vidzemes augstskolas lektoram J. Rozenbergam un Rīgas Lutera draudzes mācītājam dr.theol. L. Rozentālam, kā arī žurnāla "Latvijas Arhitektūra" galvenajam redaktoram dr.arh. J. Lejnīkam un Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Kultūras mantojuma politikas daļas vadītājam B. Mūrnieci.

Resolution of the Conference HERITAGE PROTECTION FOR THE FUTURE

IT'S TIME TO GO FURTHER BY PRESERVING THE BEST OF WHAT HAS REMAINED.
WE CAN DO MUCH MORE THAN WE CAN IMAGINE.

We, participants of the international conference "Heritage protection for the future" from Denmark, Estonia, Finland, Germany, Latvia, Lithuania, the Netherlands, Poland, Spain and Sweden, highlighting the importance of cultural heritage in preserving the European identity and in the development of quality of life in society, believe:

1. As time goes by, the meaning of cultural heritage becomes increasingly deeper. Only after we acquire the ability to equally respect and honour everything that came before us, realising that without it we would not be the same we are today, absolutely new models of thinking and action become possible. Today, the concept of cultural heritage is expanding and increasingly becomes a wide interdisciplinary phenomenon. At international and national level, the interdisciplinary dimension of cultural heritage requires even greater attention.

2. The cultural heritage policy must always respond to developments in society, therefore it should never stop evolving, and should be able to predict the necessary changes in the cultural heritage field in the times of rapid changes in the life of society and by no means miss the opportunity to implement the changes. A systemic view on reality is needed. Sometimes even good and functional traditional systems should be given a new meaning, because the existing approach is exhausted, it does not inspire any more. Change requires professionals who are devoted to ideas and create an energy field.

3. The quality of work in the field of heritage protection requires more efficient compiling, analysis and distribution of the best practice. Europe is home to many outstanding and successful examples, many of which remain known only in their local information space, or are forgotten. It is necessary to nurture people's sense of responsibility.

4. The key documents in the cultural heritage protection field (conventions, charters, declarations, etc.) have been discussed extensively and serve as stable cornerstones of the field with a clear objective. They have been drafted in certain conditions, but with a vision on the future. It is not necessary to modify them. For new situations and challenges, new international documents can be drafted. Professionals must work on developing and promoting a much more user-friendly and easier to understand explanation of the cultural heritage protection principles and preservation techniques.

5. The concept of the Davos Declaration *Towards a European vision of high-quality Baukultur* is a new and promising step towards changing the understanding of preservation of European values and strengthening competitiveness. This requires

active next steps that will develop this initiative and put it into practice as soon as possible.

6. Restoration of cultural heritage requires a specific, value-respecting and gentle approach on the part of the construction industry. The relationship between cultural heritage, modern architecture and design must be resolved by means of a quality dialogue that brings added value to the spatial environment.

7. Renovation of cultural heritage takes place in an environment of fierce competition, where other profitable sectors of economy are lobbied for redistribution of public funds. Financing for cultural heritage is an investment in long-term development and in the quality of life in society.

8. In the cultural heritage preservation work, most often it is impossible to establish only one absolutely right solution. Also, national legislation usually is based on the experience of the previous generation, consequently, it will never be perfect and harmonised to the very last detail, and constant in the long-term. When applying this legislation, authorities must preserve the values, promote the people's quality of life and use a balanced creative approach.

9. The cultural heritage sector cannot exist without academic knowledge, comprehensive research, long-standing experience and innovation, however, a quality preservation of individual objects of cultural heritage can use also a more society-friendly, simple and tradition- and craft-based approach.

10. In a globalised world, the European cultural heritage has to face an increasing influence by other diverse non-European cultures in the European area. While treating them with tolerance, first, we must protect and take care of our common European cultural heritage.

This Resolution was drafted during the conference using the conclusions made in the presentations, and clarified with the assistance from the conference presenters: Dr.arch. Juris Dambis, Head of the National Heritage Board; José Maria Ballester, ex Director of the Culture, Cultural and Natural Heritage Department at the Council of Europe; Dr.art. Cristina Gutiérrez-Cortines, Professor of Art History at the University of Murcia, ex Member of the European Parliament; Andris Kreislers, entrepreneur; Leonard de Wit, President of the European Archaeological Council; Dr.hist., Dr.habil.art. Juris Urtāns and Dr.art. Rūta Kaminska, experts of the National Heritage Board; Jānis Rozenbergs–Mayor of Cēsis, Lecturer at the Vidzeme University of Applied Sciences; and Dr.theol. Linards Rozentāls, Pastor of Riga Luther Church, as well as Dr.arch. Jānis Lejnīeks, Editor-In-Chief of magazine *Latvijas Architektūra* and Baiba Mūrniece, Head of the Heritage policy division of the National Heritage Board.

JURIS DAMBIS

Dr. Arh., Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes vadītājs.

Pēc arhitekta kvalifikācijas iegūšanas sācis strādāt kultūras mantojuma jomā, vienlaicīgi darbojies privātpraksē, apguvis arī amatniecības prasmes būvniecībā. Sākot ar 1993. gadu, Dambis ir iesaistījies Eiropas Padomes Kultūras mantojuma komitejas darbā, no 1999. gada līdz 2001. gadam bijis tās priekšsēdētājs. No 2014. gada līdz 2017. gadam Dambis bija Latvijas Nacionālās kultūras padomes priekšsēdētājs.

Ticība un kultūra šo jēdzienu plašākā izpratnē ir fenomens, kas sabiedrības dzīvi ieliek cilvēciskos rāmjos. Apzināti vai neapzināti cilvēks vienmēr ir gribējis dzīvot un strādāt ērtā, racionālā un estētiski augstvērtīgā vidē – vietā, kurai ir pagātne. Katrs laikposms atstāj savus pieminekļus. Tās ir pēdas telpā, ar kurām šī telpa kļūst bagātāka. Kultūras mantojums ir visu cilvēku un cilvēces sasniegumu kopums – bieži nenovērtēts attīstības resurss, spēks un enerģija. Cilvēce nevar pastāvēt bez atmiņas. Cilvēks bez atmiņas – bez kultūras mantojuma – paliek savā subjektīvajā informācijas telpā. Sapņi par nākotni rodas no atmiņām par pagātni. Zaudējot šīs atmiņas, nav pamata sapņiem, paliek tikai tagadnes eksistence.

Eiropa ir vienīgā vieta pasaulē, kur sastopams tik blīvi izvietots izcils kultūras mantojums. To visvienkāršāk pierāda UNESCO pasaules mantojuma saraksta objektu atspoguļojums kartē. Eiropa ir devusi profesionālās arhitektūras pirmsākumus un gadsimtiem ilgi diktējusi arhitektūras modi. Tūristi no visas pasaules dodas uz Eiropu, lai apbrīnotu fantastiskus pilsētībūvniecības šedevrus, baznīcas, muizas, parkus, dārzus, pilis, teātrus, senās industriālās būves un sajustu to īpašās vērtības un noskaņas starojumu.

Eiropa šo vērtību saglabāšanai ir veltījusi ievērojamas pūles. Ir pagājuši četri gadu desmiti kopš 1975. gada, kas Eiropā iezīmēts ar arhitektūras vērtību izpratnes un novērtēšanas sākumu. Eiropas Arhitektūras mantojuma gads bija kā sprādziens apziņai par nepieciešamību saglabāt arhitektūras mantojumu. Tika saprasts, ka industriālās būvniecības attīstības izraisītie zaudējumi bija pārāk lieli, pilsētas zaudēja savu individualitāti, jaunā apbūve nerēķinājās un iznīcināja kultūras mantojumu. Radītā arhitektūra neatbilda konkrētajā vietā iedibinātajai vides kvalitātei. Šī sapratne ir būtiski ietekmējusi turpmāko kultūras mantojuma filozofijas attīstību Eiropā.

Eiropas Padome, iesaistot arī citas starptautiskās institūcijas, uzbūvēja uz demokrātiskiem principiem balstītu Eiropas valstu kultūras mantojuma profesionālās sadarbības platformu, kura ir radījusi vairākas starptautiskas konvencijas, virkni rekomendāciju, augstas raudzes ekspertu palīdzības modeli jaunajām dalībvalstīm, kā arī ir veiksmīgi noteikusi mantojuma saglabāšanas toni. Šī sistēma savu kulmināciju sasniedza 2005. gadā, brīdī, kad tika izstrādāta un pieņemta Faro konvencija "Kultūras mantojuma vērtība sabiedrībai".

Tomēr tā ir tikai monētas viena puse. Ir arī situācijas skarbās realitātes puse. Iegūtā mācība un panāktais lēnām sāk aizmirsties. Mūsdienu būvindustrija jau sen diktē telpiskās vides attīstības spēles noteikumus. Vide, kurā mēs dzīvojam, strauji mainās. Ainava pārvēršas, iegūstot jaunus vaibstus, tiek noārdītas vecās un veidojas jaunas apbūves teritorijas. Blakus veiksmīgiem mūsdienu arhitektūras un dizaina risinājumiem, kas veido pievienotu vērtību konkrētām vietām, ir tik daudz negatīvu piemēru! Būvēto mantojumu apdraud pati būvniecība. Vēsturiskai apbūvei arvien vairāk piekļaujas jaunā apbūve, kas ar savu pārspīlēto mērogu un

tieksmi izrādīties vairs neļauj elpot vēsturiskajiem šedevriem. Ceļojot pa Eiropu ar mērķi neskatīt tikai skaistās vietas, mēs ieraugām ļoti lielu būvniecības kultūras atšķirību. Jūsdomumu par fantastisku ainavu, skaistiem vēsturiskiem arhitektūras šedevriem pārtrauc nospiedošas, haotiskas apbūves teritorijas, kur telpiskās vides izveidojuma bezjēdzību papildina uzmācīgas reklāmas. Šajās vietās būvēm nav nekā kopīga ar jēdzienu "arhitektūra", savukārt noplukušās reklāmas drīzāk sniedz atbaidošu efektu. Dažkārt šķiet, ka šādās vietās notiek sacensība par neglītākā iespaida radīšanu un ka jaunā apbūve grib atņemt un baudīt arhitektūras mantojuma vairāku gadsimtu laikā nopelnīto uzmanību. Arī Eiropas struktūrfondu finansētie projekti pārsvarā gadījumā ar arhitektūras un dizaina garšu lepoties nevar.

Jaunās apbūves teritorijas tik bieži tiek radītas bez estētiskajām kvalitātēm – bez dvēseles. Ja uzmanīgi analizējam būvindustrijas darbību, tad varam redzēt, kā atsevišķās vietās pati industrija nosaka, kad, kur un ko būvēt. Politiski bieži kļūst par instrumentu kādu vajadzību realizēšanai, nevis kā kvalitatīvas attīstības ideju balstītāji un nesēji. Daudzviet mēs būvējam katastrofu nākotnei.

Ietekmīga sistēma, kas visaptveroši varētu stāties pretī telpiskās vides kvalitātes noplicināšanai, praktiski neeksistē.

Var jau uzskatīt, ka viss ir kārtībā, telpiskajā vidē notiek pārmaiņas, nekas nav mūžīgs, pieejai jābūt pragmatiskākai. To, kas nav piemērots pastāvēšanai, nākotnē nojauks – tāda ir mūsdienu dzīves ritma jaunā realitāte. Tomēr šāda filozofija pazemina cilvēka dzīves kvalitāti, izplata vienaldzības vīrusu un grauj gadsimtiem izcīnīto Eiropas kultūrtelpas konkurētspēju.

Ja vērtējam kultūras mantojuma nozari attiecību aspektā pret pārējām nozarēm, tad varam secināt, ka no sabiedrības entuziasma vispārīgiem centieniem tā ir attīstījies līdz nozares precīzai un tiesiskai definēšanai, to ieliekot samērā šauros profesionāļu rāmjos, bet šobrīd un nākotnē tā veidojas par ļoti plašu starpdisciplināru fenomenu. Kultūras mantojuma nozarē ir noslēdzies nozīmīgs posms gan nacionālajā, gan arī starptautiskajā līmenī un ir pienācis laiks jaunām pārmaiņām – pat kultūras mantojuma nozares restartam.

Tas nenozīmē, ka iepriekšējās sistēmas būtu bijušas sliktas, tās atbilda konkrētam laikam un apstākļiem. Kultūras mantojuma jomā nevar uzbūvēt absolūto, mūžīgo kārtību. Labākā kārtība kādā brīdī savas iespējas ir izsmēlusi un var novest pie sabrukuma, ja savlaicīgi nedzīms jauna kārtība. Laiks spēlē izšķirošu lomu, mēs to pieņemam vai nē! Laiks dod iespēju gan paspēt, gan nokavēt, bet, ja nokavējam, laiks tik un tā sakārto prioritātes, tikai ar zaudējumiem.

Kultūras mantojuma saglabāšanai nepieciešama jauna pieeja. Mūsu apziņā jānonāk pie lielāka paplašinājuma, jāpanāk vēl plašākas sabiedrības daļas iesaiste, atbildības pārdale, sistēmai jādod jauna elpa. Sabiedrība, izmantojot kontaktus un modernās tehnoloģijas sev saprotamā līmenī un veidā, visefektīvāk uzrunā visplašāko auditoriju. Šī uzrunāšana notiek caur personīgo pieredzi, sajūtām, pārdzīvojumu, bet, būtiskākais, katrai auditorijai pasniedzot individuālu skatījumu. Tā ir nevis standartizēta vienādošana, bet visdažādāko mantojuma vērtību izcelšana caur personīgo prizmu. Mantojuma saglabāšanas sistēmai jāpārvēršas par "motoru" šādas dažādības veicināšanai. Mēs bieži noslikstam birokrātijā, pazaudējot kultūras mantojuma saglabāšanas mērķi. Ir dokuments, datubāze vai programma, bet pazūd substance – pats piemineklis, tā saglabāšanas jēga. Absolūtā patiesība, pareizā pieeja vai risinājums neeksistē, neviens uz šīs zemes nezina, kā ir pareizi.

Bet mēs varam pieņemt, ka optimālais risinājums ir dažādībā, kur tiek palielināts iesaistīto skaits, vairota ētika, profesionālisms, tolerance, kur visa uzmanības centrā ir cilvēks un viņa dzīves kvalitāte, jēdziena visplašākajā izpausmē.

Mantojuma politikā mēs cenšamies diktēt labāko teoriju, bet mums jāatzīst arī vienkāršāka, cilvēkam tuvāka izpratne un nostāja.

Kultūras mantojuma aizsardzības sistēmu darbība nav atkarīga tikai no to uzbūves, piepildījuma ar gudrību, enerģiju un entuziasmu. Visās valstīs tās būtiski ietekmē politiski, kuru rīcībai mantojuma sistēmu attīstības balstīšanā, atstāšanā novārtā vai brezmēšanā vienmēr ir konkrēti redzami vai neredzami iemesli. Diemžēl, politiskās varas ne vienmēr bijušas pilnīgi brīvas un uzticīgas sabiedrībai, tām kaut nedaudz, bet tomēr ir bijis jākalpo arī kādiem citiem mērķiem. Labas kultūras mantojuma saglabāšanas sistēmas vienmēr ir konfliktējušas ar ātra ekonomiskā labuma gūšanu, kas uzliek slogu nākotnes sabiedrībai. Proti, tās ir iestājušās pret telpiskās vides nekvalitatīviem pārveidojumiem, pārspilētiem akcentiem, kultūrvēsturisko vērtību nonivelēšanu.

Mantojuma saglabāšanas būtībai arvien vairāk jābūt nostiprinātai uz vispārīgiem ētikas principiem, centrā liekot cilvēka dzīves kvalitāti. Šajos principos svarīgākais ir atbildība – pārdomāta, uz ilgtermiņa attīstību vērsta rīcība, kas ir orientēta uz atbildību nākotnes sabiedrības priekšā. Šodien jācenšas darīt to, kas būs pieņemams vai vajadzīgs mūsu pēcnācējiem.

Atbildība nerodas tukšā vietā, tā rodas no pieredzes un zināšanām. Kultūras mantojuma saglabāšanā vairāk nepieciešams starpdisciplinārs skatījums, kas dod daudz plašāku priekšstatu par vietas attīstību laikā un telpā, nekā tas notiek, skatoties tikai šaurā objekta un specifiskās nozares redzējumā. Iespēju atrast un izprast ilglaicīgas vērtības dod katras vietas gadsimtiem ilgās veidošanās un mūsdienu dzīves padziļināti pētījumi, ņemot vērā to, ka, laikam ejot, mainās arī pati vērtību sistēma.

Nākotnē lielāka uzmanība jāvelta ne tik daudz atsevišķiem objektiem, bet kopējai kultūrainavai. Telpiskajai videi nemitīgi mainoties, būtiska ir attīstības kvalitāte, nav jāuztraucas tik daudz par pārveidojumiem, kurus diktē cilvēka dzīves kvalitāte. Kultūras pieminekļu aizsardzībā vairāk jābaidās no standartizācijas. Katrai vietai var atrast savu, atšķirīgu risinājumu. Konkrēta kultūras pieminekļa saglabāšanas prasībām jābūt individuālām, laikam ejot, tās attīstīsies. Absolūti precīza režīma radīšana nemaz nav iespējama.

Jāturpina kultūras mantojuma aizsardzības sistēmas darba pārkārtošana, vēl vairāk orientējoties uz konsultācijām, padomiem, labas prakses piemēriem, informācijas pieejamību un plašu sabiedrības iesaisti. Jāsekmē tāda izpratne, ka vispirms mīlam un kopjam tuvāko mantojumu – savas ģimenes, dzīves un darba vietas – kļūstam par to sargātājiem un pat restauratoriem, ieinteresēti, pacietīgi un uzmanīgi izceļot no pamestības sev svarīgas liecības un iedodot tām jaunu mūžu. Tikai tādā veidā spēsim patiesi izprast arī nacionālas nozīmes un pasaules vērtības. Pieskaroties senam, īstam un nodilušam priekšmetam vai sienas virsmas fragmentam, mēs kontaktējamies ar pagātni, un šie autentiskie fragmenti mūsu apziņā kļūst par informācijas nesējiem un rada īpašas sajūtas. Tos nedrīkst nolīdzināt un aizkrāsot, tie jāizceļ kā vērtība. Neizbēgamie zudumi jāpapildina nevis ar jauniem (dažkārt pat sintētiskiem!) materiāliem, bet ar oriģinālam atbilstošiem materiāliem, paņēmieniem un metodēm. Būt patiesiem vidē, cik vien tas ir iespējams, saprast,

ka jebkādi atdarinājumi tikai rada ilūzijas bez dvēseles. Tas, ko mēs nepamanām vai nenovērtējam šodien, nākotnes vērotājam var atklāties pilnīgi jaunā kvalitātē, ar citu atšķirīgu informāciju un nozīmi.

Nākotnē kultūras mantojuma kopšana un atjaunošana attīstīsies nosacīti divās dimensijās: viena būs orientēta uz plašu sabiedrību, tās iesaisti, prasmi pašai vērtēt un piedalīties atjaunošanas un restaurācijas darbos, savukārt otra, izteikti mazākā dimensija, paliks un vēl vairāk attīstīsies augstā profesionālā līmenī, kas balstīts zinātnē, modernajās tehnoloģijās, pieredzē, smalkās specifiskās zināšanās un restaurācijas prasmēs. Jāpauž, lai šīs dimensijas (abi līmeņi) viena otru saprot un neveidojas konfliktsituācijas. Valsts aizsargājamā kultūras pieminekļa statuss (*listed monuments and sites*) ir sabiedrībai nozīmīgas vērtības manifestācija – augstākā atzinība, bet apgrūtinājums, ko rada šis statuss, ir līdzeklis vērtības saglabāšanai ilgtermiņā. Iespējams, vienmēr pastāvēs zināms konflikts starp ikdienas un valsts aizsargāto kultūras mantojumu. Valsts nekad nespēs aptvert visu, un to arī nevajag. Ir svarīga saziņa starp sabiedrības izprasto un sargāto mantojumu, no vienas puses, un valsts izcelto un aprūpēto, no otras puses. Turpināsies diskusijas par to, cik vecai jābūt vērtībai, lai to atzītu par aizsargājamu kultūras pieminekli. Paradoksāli, ka Eiropā visapdraudētākais izrādās nesen radītais – jaunākais – mantojums. Daudzi pagājušā gadsimta otrās puses arhitektūras šedevri ir jau nojaukti vai pārvērtušies līdz nepazīšanai.

Kultūras mantojuma saglabāšana ir saruna par cilvēka dzīves kvalitāti, un šo sarunu nav iespējams sekmīgi attīstīt bez dialoga, profesionālas ētikas, kā arī plašām konsultācijām ar sabiedrību.

Iespējams, arhitektūras vēsturē, redzams, ka dažkārt pasaulē izcilas vērtības – vietas simboli – ir radīti, noārdot iepriekšējo vērtību slāni. Ja nebūtu izlēmības vai pastāvētu spēcīga, birokrātiska pieminekļu aizsardzība, šādas vērtības vispār nebūtu radušās. Tas nozīmē, ka ir iespējamas situācijas, kurās mantojuma sargātājiem attīstības vārdā jāpiekāpjas, lai rastos jaunas, izcilākas vērtības. Kultūras mantojuma, mūsdienu arhitektūras un dizaina līdzāspastāvēšana ir attiecību jautājums, kuru risinot gadsimtos radītām vērtībām tiek piešķirta nozīme un parādīta cieņa, iejūtīga un kvalitatīva mūsdienu arhitektūra un dizains kļūst par pievienoto vērtību, bet formu, krāsu, materiālu un tehnoloģiju lietojums veido dialogu. Tas ir tāds dialogs, kurā kultūras mantojuma speciālisti cilvēku dzīves kvalitātes uzlabošanas nolūkos aicina un gaida jaunus, mūsdienu papildinājumus kultūrvīdē, savukārt mūsdienu arhitekti un dizaineri atsevišķos gadījumos ir spējīgi klientam pateikt: "Nē, šajā gadījumā mums nav ko darīt, tur viss jau ir radīts, atlikusi saudzīga vērtību atjaunošana un kopšana!" Arhitektam jāprot nodibināt dialogu ar pagātni un jābūt uzmanīgam vietās, kur arhitektūra jau ir piepildījusi telpu.

Nav iespējams uzrakstīt likumu katram dzīves gadījumam, tāpēc kultūras mantojuma nozarē jādarbojas profesionāliem, aktīviem, ieinteresētiem, uz attīstību orientētiem un pozitīvi noskaņotiem speciālistiem un ierēdņiem, kuri normatīvos aktus lieto, izprotot to mērķus un piemērojot tos pēc būtības. Jebkurā situācijā ir svarīga nevis formāla pieeja, bet saprātīgs samērīgums un jēga. Valsts pārvaldē nepieciešams vairāk radošuma. Likumi nekad nebūs ideāli un savstarpēji pilnībā saskaņoti. Ja visu cenšamies noteikt normās, tad radošumam vairs nav kur elpot. Notiek nemitīga attīstība – kādreiz labi iecerēta norma noveco ātrāk, nekā to spējam iedomāties. Ne viss arī jāiekaļ normās, dažkārt vajag atstāt brīvību

radošumam, labai gribai un ticībai, ka cilvēks pēc savas būtības negrib kļūdīties un apzināti darīt ko sliktu. VĒL nav uzrakstīts neviens likums, kas būtu labāks par tīru sirdsapziņu.

Vairāk jāciena izcilība! Padomju režīms Latvijā iznīcināja brīvas un spējīgas personības tikai tāpēc, ka tās spēja mobilizēt sabiedrību. Izcilas personības paceļ sabiedrību no ikdienas pelēcības. Esam maza valsts ar nelieliem cilvēkresursiem, tāpēc tie jāizmanto saprātīgi. Talantīgākie jāšargā, jāaizstāv un jārada apstākļi viņu talanta efektīvai izmantošanai. Pieredze, zināšanas un prasmes ir izšķiroši svarīgas. Ir pienācis laiks politiskajā dienaskārtībā runāt ne tikai par skaistām, ikoniskām, ar tūristiem pārpildītām vietām, bet aizvien vairāk – par ikdienas mantojumu, būvniecības kultūru, arhitektūras kvalitāti, par to, ar kādu meistarību tiek papildinātas iepriekšējo paaudžu radītās vērtības un ar kādu atbildību mēs attiecamiem pret jaunām apbūvējamām teritorijām. Kultūras mantojuma slānis sastopams gandrīz visur, jautājums ir tikai, vai mēs vēlamies to ieraudzīt. Arhitektūra visos līmeņos ir jāuztver kā atbildība pret nākotni, kā māksla veidot kvalitatīvu cilvēka dzīves telpu. Kultūras mantojums nepieder mums, mēs esam tikai tā turētāji. Mums nepieder arī laiks. Laiks – tā ir dāvana un lielākā vērtība, kas mums dota. Laikam ejot, mainās viss ap mums un mēs paši. Nekas nestāv uz vietas. Pagātne mūs māca, taču skats atpakaļ ar vaimanām par pagātņi nomāc attīstības garu. Tāpēc mums bieži neveicas tā, kā mēs vēlētos. Attīstība ir cilvēka dzīves jēgas pamats – to virza sapņi, talants, atbildība un gudra rīcība. Eiropa ar savu vērtību sistēmu pastāvēs, ja attīstības ietvaru vienmēr veidos radošums, kultūra un kultūras mantojums.

JURIS DAMBIS

Dr. Arch., the Head of the National Heritage Board of Latvia.

After acquiring the qualification of an architect, Dambis started working in the field of cultural heritage. At the same time, he worked in private practice and acquired skills in the construction craft. Since 1993 he has been involved in the work of the Cultural Heritage Committee of the Council of Europe. He has been a chairman of society Laiks kultūrai since its foundation and a chairman of the National Culture Council of Latvia from 2014 to 2017.

Faith and culture in their broader meaning is a phenomenon that frames the public life. Knowingly or not, a man has always wanted to live and work in a comfortable, rational and highly aesthetic environment— in a place with the past. Each era leaves behind its monuments. They are like footprints that make the space richer. Heritage is the totality of achievements of all the people and humankind in general — usually an unappreciated resource, strength and energy. Humankind cannot exist without memory. People without memory — without the cultural heritage — remain enclosed in their subjective information space. Dreams of the future are born in memories of the past. If these memories are lost, there is nothing to build dreams on and only the existence of the present remains.

Europe is the only place in the world with an outstanding cultural heritage distributed very densely. This is best demonstrated by the map of the UNESCO World Heritage sites. Europe has been the source of professional architecture and it has set the tone in architecture for centuries. Tourists from the entire world are coming to Europe to adore the fantastic masterpieces of urban development, churches, manors, parks, gardens, palaces, theatres, former industrial buildings,

and to feel the radiance of their special value and mood.

Europe has made strenuous efforts to preserve these values. Four decades have passed since 1975, which marks the beginning of understanding and appreciation of the architectural values in Europe. The European Year of Architectural Heritage can be compared to an explosion of awareness that it is necessary to preserve architectural heritage. It was learnt that the damage caused by the development of industrial construction is too large, cities were losing their individuality, but the new urban development was insensitive to the cultural heritage and even destroyed it. The created architecture did not correspond to the environmental quality established in the particular area. This understanding left a significant impact on the further evolution of the cultural heritage philosophy in Europe.

The European Council with the assistance from other international institutions established a professional platform for European countries to cooperate in the matters related to the cultural heritage. The platform is based on the principles of democracy and it has drafted a number of international conventions, a series of recommendations, a top expert assistance model for the new Member States, and has successfully set the tone for the heritage preservation. The system peaked in 2005 with the development and adoption of the Faro Convention on the Value of Cultural Heritage for Society.

However, it is just one side of the coin. There is also the harsh side of the situation. The lessons learned, as well as the achievements are slowly being forgotten. In fact, the modern construction industry has long dictated the rules for the development of spatial environment. The environment we are living in is rapidly changing. The landscape is changing by acquiring new features, but the old development is being torn down giving space for the new. Besides successful solutions of modern architecture and design that adds value to the particular sites, there are so many negative examples! The built heritage is threatened by the construction industry. The new urban development is gradually being situated ever closer to the historical buildings, and due to its exaggerated volume and desire to show off it suffocates the historical masterpieces. When travelling in Europe without the purpose of seeing only the pretty sites, we can notice a very distinctive difference of the construction culture. Amazing landscapes, beautiful historical and architectural masterpieces cannot be fully enjoyed because of the overwhelmingly chaotic development territories, where the absurdity of the arrangement of spatial environment is intensified by intrusive advertisements. Buildings in such areas have nothing in common with the concept of architecture, while the worn-out advertisements have an off-putting effect. Sometimes it seems that such areas are competing to have the most unsightly impression where the new development is trying to deprive the architectural heritage of its attention earned over several centuries. Similarly, the projects funded by the European Structural Funds can hardly be proud of a good sense of architecture and design.

Often the areas of the new urban development are designed without aesthetic qualities — they have no soul. When carefully analysing the actions of the construction industry, we can see that in certain cases the industry itself is determining when, where and what to build. Politicians often become an instrument for implementing certain needs, instead of supporting and driving ideas of quality development. In too many areas we are building a catastrophe for the future.

A powerful system, which would fight back the depletion of the quality of spatial environment in a comprehensive way, does not exist.

Of course, one can think that everything is fine, spatial environment is changing, nothing is forever and the approach should be more practical. What is not suited for long-term endurance will be demolished in the future — this is the new reality of the modern pace of life. However, such philosophy reduces the quality of human life, spreads the virus of indifference and destroys the competitiveness of the European cultural space earned over many centuries.

If we are to evaluate the field of the cultural heritage in terms of its relationship with other industries, we will come to a conclusion that from early aspirations arising from the enthusiasm of society it has evolved into a precise and legal definition of the field putting it into a rather narrow professional frame, but today and in the future it is developing into a very broad interdisciplinary phenomenon. A very significant period has been concluded in the field of cultural heritage on a national and international scale, and time has come for new changes, or even a total restart of the field of cultural heritage.

It does not mean that the previous systems were bad though. They corresponded to a certain period of time and circumstances. In the field of cultural heritage, it is impossible to create an absolute order that would last forever; any best order will reach its limits at a certain point and may lead to destruction if not timely replaced by a new one. Time plays a decisive role, whether we accept it or not. Time provides the opportunity to either be on time or be late, but if we are late the time will nonetheless set priorities, but with certain loss.

Preservation of cultural heritage requires a new approach. Our consciousness must reach a wider expansion, we must achieve social engagement on a greater scale. We must redistribute responsibility and the system must be given a new impetus. Using contacts and modern technologies, society is reaching out to the largest audience in the most efficient way. Such addressing takes place through personal experience, feelings, and struggles, but most importantly — providing individual perspective for every audience. Instead of standardised generalisations, the most diverse heritage values are emphasised through a personal prism. The heritage preservation system must become the driving force that promotes such diversity. Often we become caught up in bureaucracy losing the objective of the cultural heritage preservation. We may have a document, a database or software, but we have lost the essence — the monument itself, the purpose of its preservation. There is no absolute truth, one correct approach or solution, nobody on this planet knows the correct way. However, we can assume that the optimum solution is in diversity, whereby the number of participants is expanding and ethics, professionalism and tolerance are facilitated. In this model humans and their quality of life in the broader meaning of this word are at the centre of attention.

By means of the heritage policy, we try to enforce the best theory; however, we also have to recognise a more simple, a more user-friendly understanding and opinion. The functioning of the cultural heritage protection systems does not depend only on their structure and their completeness with wisdom, energy and enthusiasm. In all countries the systems are significantly influenced by politicians, whose activities in supporting, neglecting or hindering the development of the heritage systems have always had specific obvious or not so obvious reasons. Unfortunately, the

political establishment has not always been completely free and loyal to the society; they have had to serve some other purposes, however little they might have been. Decent cultural heritage preservation systems have always opposed the desire for fast economic benefit that puts burden on the future society. Namely, the systems have opposed poor transformations of the spatial environment, exaggerated accents and standardisation of cultural values.

The essence of heritage preservation should be based on general ethical principles foregrounding the quality of life as the most important aspect. Responsibility is the most crucial factor here — a well-considered activity, which is focused on long-term development and oriented towards responsibility to the future society. Today we should strive to do what will be acceptable or necessary to our descendants.

Responsibility does not appear from scratch — it stems from experience and knowledge. Preservation of the cultural heritage requires a more interdisciplinary view that provides a much broader notion of the development of the place in time and space than it is when looking at things from a narrow point of view of the object or the industry. Only in-depth research of the centuries-long evolution of each place and the modern life provides the opportunity to find and understand lasting values, while considering the fact that over time the system of values is also changing.

In the future, greater attention should be paid not so much to individual objects, but rather the overall landscape. With the spatial environment constantly changing, the quality of the development becomes essential, and we should worry less about alterations that are required by the quality of life. In protecting the heritage, we should be more afraid of standardisation. A different solution can be found for each place. Requirements for the preservation of each particular cultural monument must be individual that will evolve over time. It is impossible to create an absolutely strict regime.

Reform of the heritage protection work should be continued increasingly focusing on consulting, guidance, best practice examples, dissemination of information and social engagement. We must facilitate a certain mind-set, where, first of all, we love and take care of the closest heritage — our family, living and working places, where we become protectors or even restorers of these sites by patiently and carefully bringing to light the relics that are important to us and giving them a new life. This is the only way to truly understand also the values of the national and global significance. Every time we touch an old, genuine and worn item or piece of the wall surface, we make a contact with history, and in our consciousness, these authentic fragments become information carriers and give rise to extraordinary feelings. They must not be levelled out and painted over; they must be highlighted as a value. Inevitable damage should not be complemented with new (sometimes even synthetic) materials, but rather with the materials, techniques and methods that correspond to the original. We must strive to be as authentic as possible in the environment, to understand that any imitations simply create illusions without soul. What we do not notice or appreciate today can reveal itself to a future observer in a totally new quality with different information and meaning.

In the future the care and renovation of cultural heritage will develop in two directions: one will focus on a broad society, its engagement, its skill to do evaluation on its own and participate in the renovation and restoration work, while the other,

a clearly smaller direction, will continue to evolve towards a high professional level, based on science, modern technologies, experience, specific knowledge and restoration skills. It must be achieved that these directions are mutually coherent and avoid conflict situations. Basically, the status of a listed monument or site is a manifestation of a value significant to the society, the highest recognition, while the burden that comes along with the status is the means to preserve the value in the long run. Probably, there will always be a certain conflict between the everyday heritage and the listed heritage. The state will never be able to cover everything, and it is not supposed to. It is important to find the right interaction between the heritage understood and protected by the society and the heritage identified and maintained by the state. Discussions in terms of how old a value should be to be listed will be continuous. It is a paradox that the most endangered heritage in Europe appears to be the recently created, the newest heritage. Many architectural masterpieces from the second half of the previous century have been torn down or transformed beyond recognition.

Preservation of the cultural heritage is a discussion about the quality of human life and it is impossible to develop this discussion without a dialogue, professional ethics, as well as extensive consulting with the public.

Looking back at the history of architecture, we can see that on some occasions certain outstanding global values — landmarks — were created by destroying the previous layer of values. Such values would have never been created without decisive action, or if a powerful, bureaucratic heritage protection system had been in place. It means that there can be situations where those in charge of protecting the heritage should step back in the name of development in order for new, more outstanding values to emerge. Co-existence of cultural heritage, modern architecture and design is a matter of relationship and by solving it the values generated throughout centuries are given importance and shown respect; a sensitive and high-quality modern architecture and design becomes an added value, while the use of forms, colours, materials and technologies creates a dialogue. It is a dialogue where with the purpose of improving the quality of life the cultural heritage professionals invite and expect new and modern additions to the cultural environment, but in certain cases modern architects and designers are able to tell their clients: “No, in this case there is nothing left for us to do. Everything is already created. What remains is careful renovation and maintenance of the values.” An architect should be able to establish a dialogue with history and be careful in instances where architecture has already filled the space.

It is not possible to draft a law for every life situation, therefore the heritage protection matters should be handled by professional, active, interested, development-focused and positive-minded professionals and officials who mindfully apply the law understanding its objectives. In any situation it is not the formal approach that is important, but rather a reasonable proportionality and sense. Public administration needs more creativity. Laws will never be ideal and mutually consistent. If everything is predetermined, creativity will suffocate. It is constant development — a well intended idea becomes obsolete sooner than we can imagine. On the other hand, not everything should be subject to standards, sometimes we should leave some space for creativity, goodwill and belief that essentially a person does not want to make mistakes and intentionally act bad. There's no such law that would be better than a clear conscience.

Excellence must be honoured more. The soviet regime in Latvia destroyed free and talented personalities just because they were able to mobilise society. Outstanding persons raise the society out of the daily routine. We are a small country with little human capital; therefore it should be used reasonably. The most talented should be protected and defended and conditions should be created for their talent to be used efficiently. Experience, knowledge and skills are crucially important.

Time has come to address not only the beautiful, iconic and tourist favoured sites in the political agenda, but also the everyday heritage, the construction culture, the quality of architecture, the level of skill we use to complement the values created by the previous generations and the sense of responsibility we have towards the new territories to be developed. The layer of heritage is present almost everywhere, the question is whether we want to notice it. On all levels, architecture should be considered as a responsibility towards the future, as the art of creating a high-quality living space.

We do not own the cultural heritage; we can only keep it. Neither we own time. Time is a gift and the greatest value given to us. Over time, everything around us changes, as do we. Nothing stays still. The past is teaching us; however mournful look at the past defeats the spirit of development. Therefore we are not succeeding in the way we want to. Development is the basis of the meaning of life — it is driven by dreams, talent, responsibility and smart action. Europe with its system of values will endure if it is going to evolve and if the development framework is based on creativity, culture and cultural heritage.

HOSĒ MARIJA BALESTERS /JOSE MARIA BALLESTER/

Ilgstoši bijis Eiropas Padomes Kultūras, kultūras mantojuma un dabas mantojuma departamenta direktors, kurš īpaši atbalstījis sadarbību ar jaunajām Eiropas Padomes dalībvalstīm. Iestājies par kultūras priekšmetu nelegās aprites ierobežošanu. Balesters bijis Vatikāna padomnieks jautājums par baznīcas kultūras priekšmetiem, pašlaik – “Europa Nostra” padomes loceklis.

Esmu ļoti pateicīgs Latvijas Nacionālajai kultūras mantojuma pārvaldei par uzaicinājumu piedalīties šajā starptautiskajā konferencē! Tāpat es vēlētos nodot īpašu sveicienu pārvaldes direktoram Jurim Dambim un viņa komandai. Viņš ir bijis mūsu sabiedrotais ļoti daudzos projektos, jau kopš brīža, kad Latvija pievienojās Eiropas Savienībai. Sveicinu arī Igaunijas un Lietuvas pārstāvjus, jo par jūsu zemēm man saglabājušās vissiltākās atmiņas!

Latvija, kuru allaž esmu sajutis tik tuvu, ir viena no Eiropas paraugvalstīm dabas mantojuma jautājumos.

Pie reizes vēlos arī pateikties par vienmēr laipno uzņemšanu — paldies jūsu valsts iestādēm, valsts prezidentam G. Ulmanim un turpmākajiem prezidentiem, kā arī vairākiem kultūras ministriem, ar kuriem man ir bijis tas gods sadarboties! Un bez šaubām esmu pateicību parādā arī daudzajiem sabiedriskajiem darbiniekiem, piemēram, Abavas ielejā, kurus vienmēr atcerēšos kā īstus draugus.

Ja mans darbs Strasbūrā bija, tēlaini izsakoties, Eiropas kultūras mantojuma un dabas mantojuma politikas siltumnīca, observatorija un laboratorija, tad Latvija vienmēr bija vieta, kur jaunā politika tika ātri un pašāvīgi īstenota. Tā bija arī viena no valstīm, kura vislabāk izprata kultūras mantojuma jaunās politikas attīstību un virzību, kā arī kultūras mantojuma nozīmīgumu mūsu sabiedrības modelī.

Mēs dzīvojam sociālās mutācijas laikā, attīstība norisinās ātrumā, kādu cilvēce līdz šim nav piedzīvojusi. Pieņemam spēkā globalizācija, kura kļūst par mūsu laikmeta vispārēju parādību. Arī robežas pamazām izzūd, savukārt informācijas tehnoloģiju revolūcija, kas ir pirmā revolūcija, ko cilvēce piedzīvo reāllaikā, šķiet, nekad nebeigsies. Tas viss izmaina attiecības starp organizācijām, cilvēkiem un tiem, kuri ir atbildīgi par ekonomiku un finansēm. Mēs esam liecinieki tam, kā šo attiecību epicentrs, līderība, pārceļas no rietumiem un izvērsas citā kontinentā — Āzijā. Jāpiemin arī izplatītā migrācijas parādība, kuras iespaidā visi jūtami kā pasaules pilsoņi. Tā veido jaunas identitātes mūsu sabiedrības struktūrā.

Tiek apšaubīta pati Eiropas ideja brīdī, kad, šķiet, tās vēlme dzīvot kopā ir visspēcīgākā. Nereti esmu uzdevis sev to pašu jautājumu: kas tev ir Eiropa? Vienmēr esmu atbildējis atbilstoši savai pārliecībai — Eiropa ir demokrātiska pilsonības forma, kuras pamatā ir daudzajos mūsu kontinenta attīstības gadsimtos izveidojušās garīgās, ētiskās un intelektuālās vērtības. Tās ir vērtības, kuras bija un joprojām ir noteicošais mūsu mentalitātes un sabiedrības modeļa faktors. Patlaban mums šis modelis ir jāpielāgo jaunajiem sociālās mutācijas apstākļiem, kuros esam ierauti.

To atcerējās (un to mums nevajadzētu aizmirst) valstu un valdību vadītāji Eiropas Padomes rīkotajā sanāksmē Vinē 1993. gadā. Sanāksmes noslēguma deklarācijas pirmajā punktā ir teikts, ka plašu demokrātiskas drošības telpu varam izveidot tikai tādā Eiropā, kura atgūst savu ģeogrāfisko vienotību, pamatojoties uz šādām vērtībām: parlamentāra demokrātija, tiesiskums, universālums un cilvēktiesību nedalāmība, kā arī vienota kultūras mantojuma apzināšanās, ko bagātina tā daudzveidība.

Tas nozīmē, ka kultūras mantojums, tā pārvaldība un politika nekad nevar būt sektorāla. Ja tas veido vienu no mūsu sabiedrības balstiem, tam pēc definīcijas jābūt transversālam.

Laimīgā kārtā kultūras mantojuma jēdziens pēdējo gadu laikā ir būtiski pilnveidojies, turklāt esam labāk sagatavoti. Pēc Eiropas Arhitektūras mantojuma gada 1975. gadā Eiropas Padome sāka saistīt kultūras mantojuma izdzīvošanu ar pilsoņu teritoriālo plānošanu.

Eiropas Ainavu konvencija, kura ir vienīgais starptautiskais līgums, kas reglamentē ainavu pārvaldību, un kura tika pieņemta Florencē 2000. gadā, iezīmē šī evolūcijas apļa noslēgumu, nododot lemtspēju pašu teritoriju ziņā, mantojuma aspektā ietverot ne tikai ainavas, bet arī dabas, kultūras un sociālās vērtības un resursus.

Tieši šajā kontekstā mums ir jāizstrādā politiskās nostādnes un pasākumi, lai padarītu kultūras mantojumu par nozīmīgu elementu mūsu sabiedrības modelī. Tas nozīmē, ka būs jāizvērtē katra jaunā mantojuma kategorija. Patiesībā tās nemaz nav jaunas, mums tās vienkārši jāpadara atkal saprotamas, kā arī jāierāda tām vieta sociālajā dzīvē un jāpiešķir tām to īstā nozīme. Šī nozīme nevar būt citādāka, kā vien skaidrot (materiālā un nemateriālā veidā) manis iepriekš nosauktās Eiropas pamatvērtības, kā arī darīt tās pieejamas iedzīvotājiem visā globalizētās sabiedrības daudzveidībā, pieņemot citādi domājošos un parādīt tiem ceļu, ko mēs tagad dēvējam par Eiropas veidošanu, palielināt sociālo kohēziju, ko kultūras mantojums ir vienmēr radījis, un vairojot tās spēju veicināt sociālo saskaņu un sapratni, piederības sajūtu un emocionālu sabiedrību. Tas nav vienīgais veids, kā sasniegt patiesu piederību Eiropai, taču tas ir nepieciešams faktors. Faro konvencija rāda mums ceļu.

Patiesībā katrs mantojuma elements un katra ainava pauž stāstu, stāsta par dzīvesveidu un ticību, kā arī par to, kā dzīvot kopā. Apkopojot visus šos stāstus un iekustinot tos vienā virzienā, veidojas ceļš uz tāda sabiedrības modeļa dzimšanu, kas mūsdienās ir tik ļoti nepieciešams.

Mēs to atradīsim, ja vien spēsim saprast, kas mēs bijām, kas esam un kas vēlamies būt nākotnē... kā eiropieši un kā pasaules pilsoņi.

No sirds pateicos par uzmanību!

JOSE MARIA BALLESTER

The former Director of Culture and Cultural and Natural Heritage at the Council of Europe, who particularly supported collaboration with new Member States of the Council of Europe. Ballester endorsed countering illicit traffic of cultural goods. He served as an Advisor to the Holy See for the Cultural Goods of the Church (1996-2008). Now he is the member of the Europa Nostra Council.

I am most grateful to the National Heritage Board of Latvia for its invitation to take part in this international congress. I should also like to offer a special greeting to its director, Juris Dambis, and to his team: he has been a companion in so many tasks from the very moment Latvia joined the European Union. I would also like to pass my greetings to the representatives of Estonia and Lithuania, countries of heart-warming memories for me.

Today Latvia, this country which I always feel so close to, is one of Europe's role models in the matters of the natural heritage.

I would also like to express my thanks for the welcome always shown to me by the country's authorities, starting from president Guntis Ulmanis and his successors,

and ending with the different ministers of culture whom it was my honor to collaborate with. And, indeed, I would like to thank so many other actors in public life – in the Abava valley, for example. I will always remember you as true friends. If my work in Strasbourg could be regarded as a conservatory, observatory and laboratory of European cultural and natural heritage policies, Latvia was always the country where these new policies were applied most faithfully and rapidly. It was also one of the countries that best understood the evolution and direction of these new cultural heritage policies, as well as the role played by the cultural heritage in our model of society.

We live at times of social mutation, evolving at an unprecedented speed. Globalization is increasing and becoming the overall phenomenon of our epoch. Borders gradually disappear, the revolution of information technologies – also the first revolution lived by humanity in real time – appears to have no end. This changes relationships between persons, between peoples and between those responsible for the economy and finances. We are experiencing how the epicenter of these relationships, the leadership, is ceasing to belong to the west and is being displaced to another continent: Asia. And the phenomena of migration – now we all feel like the citizens of the world – lead to the emergence of new identities in our own social body.

Even the idea of Europe is being questioned; just when the will to remain in union seemed most solid. Often I have reflected on the same question: what is Europe for you? And I have always given the same answer, which responds to my personal convictions: Europe is a form of democratic citizenship, based on those values of a spiritual, ethical and intellectual order forged over the centuries of our continent's development. These are the values that have been and still are the determining factors of our mentality and our own model of society. This is the model that now we have to adapt to the new circumstances of the social mutation in which we are immersed.

This was remembered – and we must not forget it – by the heads of state and government during the summit meeting organized by the Council of Europe in Vienna, in 1993. The first paragraph of its final declaration proclaimed that in Europe that was recovering its geographical unity we can only create a vast space of democratic security on the basis of the following values: parliamentary democracy, the rule of law, the universality and indivisibility of human rights, and the awareness of a common cultural heritage, enriched by its diversity.

This signifies that the cultural heritage, its management and policies, can never be sectoral. If they constitute one of the pillars of our society, by definition they must be transversal.

By good fortune, the concept of cultural heritage has evolved a great deal over the recent years, and we are well equipped. The Council of Europe, since the European Year of the Architectural Heritage, in 1975, linked the survival of the cultural heritage to the town and territorial planning.

The European landscape convention – the only international treaty specifically regulating landscape management – adopted at Florence in 2000, marks the closure of this circle of evolution, conferring a heritage dimension to the territory itself, including not only landscape, but also natural, cultural and social values and resources.

It is in this context that we have to develop the policies and actions to make the cultural heritage a key element in our model of society. This implies valuing every one of the new categories of heritage. In reality, they are not new at all, but we have to make them intelligible again, and give them their place in social life and their true meaning. This meaning cannot be any other than to translate – in a material or immaterial key – the foundational values of Europe to which I have already referred. We have to make them accessible to the citizens in the diversity displayed by globalized society accepting the other and showing them the path of what we now call European construction. We have to increase the social cohesion that the cultural heritage has always generated, as well as its ability to promote social harmony and understanding, a sense of belonging and emotional community. It is not the only vector to achieve a true European citizenship, but it is an indispensable factor. The Faro convention shows us the path.

In truth, each element of the heritage and each landscape tell us a story, a way of living and believing, and also a way of living together. All these stories taken together, merged into a single dynamic, mark the pathway towards the birth of that model of society so urgently demanded today.

We shall only find it if we are capable of understanding what we have been, what we are and what we want to be in the future. As Europeans and as citizens of the world.

KRISTĪNA GUTJERESA KORTINESA /CHRISTINA GUITIERREZ CORTINES/

Dr. Art, Mursijas universitātes mākslas vēstures profesore, bijusī Eiropas Parlamenta deputāte. Pirms tam bijusi Mursijas reģionālās valdības Izglītības un kultūras ministre, pēc tam vadījusi Botina fonda /Fundación Botín/ kursu par ilgtspējīgu attīstību un kultūras un dabas mantojuma saglabāšanu. Aktīva mantojuma vērtību aizstāve Eiropā.

Vispirms vēlos pateikties par uzaicinājumu piedalīties šajā konferencē, kura apliecina atbildīgo iestāžu ieinteresētību kultūras mantojumā un tā nākotnē. Tāpat vēlos pateikties manam draugam, ekspertam Jurim Dambim, kuram ir plašas un dziļas zināšanas par kultūras mantojuma vēsturi un kurš kopā ar Eiropas Padomi ir bijis iesaistīts Rīgas kultūras mantojuma atjaunošanā. No visām Eiropas Kultūras mantojuma gada ietvaros rīkotajām konferencēm šai piemīt īpaši profesionāla pieeja, jo tajā tiek apspriesti risinājumi un lemts par pienākumu sadali.

Esmu bieži izteikies, ka politiskie spēki un Eiropas iestādes mēdz uzsvērt kultūras mantojuma brīnumus, runājot par tā panākumiem un paraugpraksi, taču tās reti aplūko grūtības, kas jāpārvar, lai sasniegtu labos rezultātus.

Ja mēs papūlētos aizraukties līdz jautājuma saknei, mēs atklātu, ka kultūras mantojuma un vēsturisko centru aizsardzība un konservācija ir sarežģīts jautājums. Pilsētu konservācija ir iemesls konfliktiem un saspīlējumam starp ilgtermiņa redzējuma atbalstītājiem un dažādu privātpersonu vai ietekmes grupu konkrētām interesēm, apliecinot, ka tie, kuri atbalsta iznīcināšanu, parasti ir labāk organizēti un to rīcībā ir lielāki resursi, nekā tie, kuri ir atbildīgi par politikas veidošanu. Apbūves ainavas un tās apkārtnes uzturēšanai ir nepieciešama stingra politika un pārvaldība, kura ir pārliccināta par saviem mērķiem. Tāpat tai ir jāpiemīt lieliskām koordinēšanas prasmēm, kā arī jābūt atbilstošiem tehniskajiem un cilvēkresursiem, kas ne vienmēr ir pieejami.

KOPAINA

Mums ir jāpievērš uzmanība dažu pēdējo desmitgažu laikā gūtajiem lieliskajiem sasniegumiem kultūras mantojuma aizsardzības jomā. Vienlaikus gan ir jāatzīst, ka darāmā vēl ir daudz. Pēdējo piecdesmit gadu laikā pasauli ir izdevies pārliecināt par vēsturiskā mantojuma nozīmīgumu un tā konservācijas nepieciešamību. Ir izstrādāti konkrēti apsaimniekošanas rīki, kuri ir paveikuši svarīgu uzdevumu, proti, ir apzināta, klasificēta un noteikta liela daļa mantojuma, kā arī izstrādāti kritēriji tā aizsardzībai. Turklāt ir izveidots starptautisku organizāciju tīkls, kuras visas atbalsta vienotu nostāju un praksi, piemēram, UNESCO, Eiropas Padome, ICCROM u. c., kuras darbojas globālā līmenī.¹

Starp šiem izcilajiem rezultātiem būtu jāuzsver dažu iestāžu, tostarp Pasaules Bankas, veiktie pētījumi un īstenotās programmas laikposmā kopš 2000. gada, lai parādītu konservācijas prakses pozitīvo ietekmi uz sociālo un ekonomisko iekārtu.²

¹ Organizācijas "Europa Nostra" izplatītajā ziņojumā, kas sagatavots ar Eiropas Komisijas atbalstu un kuru finansēja fonds "Bertelsmann", un kura sagatavošanā sadarbojās vairāki Eiropas pētniecības centri, ir iekļauts ļoti interesants kopsavilkums par kultūras mantojuma nozares starptautisko iestāžu darbu. Tā nosaukums "Cultural Heritage Counts for Europe" (Kultūras mantojuma nozīme Eiropai), kuru izstrādāja konsorcijs CHCFE, ko veido organizācijas "Europa Nostra", "Encart", "Heritage Europe", Starptautiskais Kultūras centrs (Krakova), Lēvenas Katoļu universitātes paspārnē esošais Reimona Lemēra starptautiskais konservācijas centrs un "Heritage Alliance". (Anglija). Krakova, 2015. g.

² *The Economics of Uniqueness*. Guido Licciardi, Rana Amirtahmasebi (eds.), The World Bank. Washington DG, 2016. g.

Vienlaikus ir vērts atzīmēt Eiropas Kultūras mantojuma gada ietvaros ieguldītās milzīgās pūles, lai veicinātu sabiedrības informētību par kultūras mantojuma vērtību, kas bagātina reģionus, kalpo par pamatu tūrismam un palīdz stiprināt kolektīvo identitāti.

Ir izdevies mainīt domāšanu, un, ja agrāk mīlestība pret mantojumu bija vērojama vien šauras elites lokā, tagad to izjūt miljoniem cilvēku. Var, protams, runāt par kultūras mantojuma demokratizāciju, kas atbalsta tā aizsardzību un atkārtotu izvērtēšanu, pieņemot, ka tas ir kultūras atmiņas stūrakmens un ienākumu avots tiem cilvēkiem, kas ir mantojuši plaši pazīstamus darbus.

Taču es uzskatu, ka, atzīmējot Eiropas Kultūras mantojuma gadu, ES un starptautiskās organizācijas, kā arī valstis un biedrības papildus vispārējai sirdsapziņas atmodai ir pievērsušās deklarācijām un manifestiem un jau kārtējo reizi par prioritāriem izvirzījušas tādas mērķus kā iespēju nodrošināšana, informēšana un līdzdalība, vienlaikus nepievēršot uzmanību milzīgajām grūtībām, ar ko nākas saskarties kultūras mantojumam. Citiem vārdiem — tās nav centušās risināt tādas ikdienas problēmas reģionos, pašvaldībās un atsevišķos kvartālos, kuras rodas, neaizstāvot nedz lielus meistardarbus, nedz mazus objektus un simbolus. Turklāt tās ir pievērsušās mantojuma konservācijai, neņemot vērā ieinteresētās personas, ēku īpašniekus un restaurācijas uzņēmumus.

Mums kritiski jāizvērtē un jāatzīst, ka ar problēmu apzināšanu vien nepietiek, jo ir arī jānosaka un jāanalizē to iemesli, cenšoties atklāt to cēloņus un rodot veidus, kā tās risināt. Nav šaubu, ka pastāv parādības, kuru mērogs sniedz tālāk par strauji īstenotu pasākumu iespējām, taču vienmēr ir lietderīgi tās objektīvi uzlūkot un izvērtēt. Šodien es uzskaitīšu dažas no šīm parādībām un centīšos ierosināt, kā tās risināt.

PROBLĒMAS EIROPĀ

Tā kā es nepārzinu situāciju visās valstīs, es nerunāšu par konkrētām valstīm, bet pievērsīšos Eiropai kopumā un tam, ko esmu novērojusi savā pasniedzējas darbā papildus manam pētniecības un ikdienas darbam, bet jo īpaši manai darba pieredzei Eiropas Parlamentā un tagad kā konsultantei.

Manuprāt, Eiropas mantojuma nākotne ir apdraudēta, proti, pastāv virkne būtisku strukturālu problēmu, kuras iespējams atrisināt vienīgi ilgtermiņā un kam jāpieliek milzīgas pūles kultūras jomā un jāveic kompleksi pasākumi. Pirmkārt, vēlos norādīt uz depopulāciju, kā rezultātā tiek pamestas ēkas un pilsētas, kā arī tiek atstātas novārtā ainavas. Šai parādībai papildus jāpieskaita arī sabiedrības novecošanās un tādu jaunu īpašnieku parādīšanās, kuri neko nezina par mantojuma vērtību un tā nolūku. Otrs apdraudējums ir plaša un krāšņā sakrālā mantojuma aizlaišana postā, kura pieminekļus daudzviet vairs neapmeklē ticīgie vai entuziasti, kuri līdz šim tos uzturēja. Tas noticis saistībā ar izteiktu sabiedrības sekularizāciju un izpratnes trūkumu par reliģijas nozīmīgumu pagātnē. Es neiedziļināšos šajos tematos, jo tam būtu nepieciešamas atsevišķas sanāksmes un daudzdisciplināra pieeja.

Trešā problēma ir vienotas Eiropas kultūras politikas neesamība attiecībā uz kultūras mantojumu. Šeit vērts atcerēties, ka nedz Eiropas Padomei, nedz Eiropas Komisijai nav pilnvaru ierosināt konkrētas politiskās nostādnes attiecībā uz kultūras pārvaldības tiesisko regulējumu. ES Līguma pamatnoteikumi paredz, ka kompetence šajā jomā pieder dalībvalstīm. Tomēr līdzīgi kā savulaik Eiropas Padome zināja, kā pārvarēt šo šķērslī un rast tādu sadarbības formulu, kas būtu

izdevīga dalībvalstīm un kuras to pieņemtu, Eiropas Savienībai līdz šim vēl nav izdevies izstrādāt modeli, kā iekļaut kultūru savā darbības jomā. Un pat tad, kad ES ir centusies to darīt, tās darbība ir aprobežojusies ar atbalstošiem paziņojumiem tās labā, kā arī balvu un dotāciju piešķiršanu bez skaidriem kritērijiem vai konsekventas programmas. Jebkurā gadījumā tās darbība ir izpaudusies kā palīdzības sniegšana reģionu politikā, par kuru lemj dalībvalstis. Tā atbalsta arī konkrētas darbības ar starpnieku palīdzību, piemēram, balvu "Europa Nostra".

Turklāt viena no jomām, kurā ES nav nedz likumdošanas pilnvaru, nedz iespēju iejaukties, ir pilsētvide. Tā ir būtiska joma attiecībā uz pilsētu vēsturisko centru pienācīgu konservāciju un pilsētvides attīstības pasākumu un rīcības modeļu veicināšanu. Tā ir absolūti nepieciešams elements katrā pašvaldībā vai valstī, kuram nav faktiskā tiesiskā regulējuma un ir ierobežota rīcībspēja. Tikai ar šīs nozares politiku iespējams ierobežot spiedienu vai iniciatīvas, kurām ir negatīva ietekme uz kultūras mantojumu. Šāds rīcībspējas ierobežojums liedz ES nākt klajā ar obligātām pamatnostādņēm, kuras varētu piemērot visā Eiropā, piemēram, vides jomā. Esmu 15 gadus strādājusi Eiropas Parlamentā, kurā darbojos Vides jautājumu komitejā, kā arī saistībā ar rūpniecības un pētniecības jautājumiem, un es vienmēr ar baltu skaudību uzliuku šo jomu Eiropas mēroga programmas.

Vēl viena papildu problēma, ko rada kompetenču trūkums, ir tāda, ka pārvaldes un politiķi, kuri tās pārvalda, baidās un kavējas rīkoties situācijās, kad tos lūdz lemt par kultūras vai pilsētvides jautājumiem. Tās ir bailes, kas liek noraidīt problēmas un rada pastāvīgus melnos caurumus politikā, kas savukārt izraisa nekonsekventu programmu piemērošanu. Tas ir skaidri redzams reģionu politikā, kur radās haoss saistībā ar pilsētām atvēlētajiem 7 % no struktūrfondu līdzekļiem.

Tādēļ, kā precizēšu vēlāk, es ierosinu izstrādāt rīcības plānam "Agenda 21" līdzīgus norādījumus, kas būtu paredzēti pilsētvides jomai, vēsturiskajiem centriem, ainavām un kultūras mantojumam, kas, protams, ietver arhitektūru un tās konservāciju. Tie būtu līdzīgi programmai "Agenda 21" vides jomā, kas nav juridiski saistoša, taču ir faktiskais ceļvedis visā Eiropā un pasaulē attiecībā uz to, kā pareizi piemērot direktīvas par gaisu, ūdens resursiem, atkritumiem u. c.

Ir vēl viena problēma, kas radusies Eiropas iestāžu zināšanu trūkuma dēļ, proti, nevienā ar kultūras mantojumu saistītajā programmā un politikā nav uzklautas patiesās ar mantojuma aizsardzību saistītās ieinteresētās puses. Piemēram, nevienā sanāksmē vai apspriešanās, kur lemj par kultūras mantojuma jautājumiem, nav piedalījusies vai nav bijis ielūgts neviens ar restaurāciju saistīts uzņēmums vai ēku īpašnieku pārstāvis. Viņi būtu varējuši apturēt daudzus nejēdzīgus lēmumus, kas ir apstiprināti, lai atbalstītu citas intereses.

Visbeidzot, vēlos pievērsties vienai no galvenajām problēmām, proti, nepietiekamajiem cilvēkresursiem, t.i., kultūras mantojuma jomā apmācītu profesionāļu, universitāšu absolventu un pieredzējušu ekspertu nepietiekamībai. Faktiski nekad līdz šim nav bijis rasts risinājums dažām no galvenajām problēmām, piemēram, zināšanu zaudēšanai, mācekļu un darbinācu trūkumam. Francijā un citās valstīs ir pieņemts, ka arhitektiem un uzņēmumiem, kuri strādā kultūras mantojuma restaurācijas jomā, ir jābūt nepieciešamajām zināšanām un kompetencei, lai saņemtu atļauju veikt šāda veida darbību. Tādēļ, ja tie nespēj apliecināt savas zināšanas par kritērijiem un metodēm, kas nepieciešamas, lai uzsāktu un pareizi veiktu uzticētos restaurācijas darbus, viņiem var tikt liegts iesaistīties vai vadīt

šādus darbus.

Mans pēdējo trīs gadu laikā gūtais iespaids, sadarbojoties ar Eiropas Arhitektūras mantojuma restaurācijas asociāciju (AEERPA), apliecinā, ka Eiropas Komisijas dienesti ar grūtībām izprot mantojuma restaurācijas nozares domāšanu, apstākļus un vajadzības. Restaurācijas nozares vai tās uzņēmumu problēmas nekad nav bijušas Eiropas darba kārtībā, un tās vajadzības un prasības nekad nav risinātas. Kultūras mantojuma jomā ir valdījis dziļš klusums.

Vēl viens aizmirsts jautājums ir nepieciešamība apmācīt specializētus profesionāļus un mācekļus kultūras mantojuma restaurēšanā. Taču, manuprāt, arī daudzas valstis ir vairījušās pievērsties šai problēmai. Viens šādas Eiropas aizmirstības piemērs ir mākslas un kultūras mantojuma amatniecības neiekļaušana Nodarbinātības ģenerāldirektorāta plaši reklamētajā programmā "Eiropas Arodprasmju nedēļa", proti, tajā nav iespējams pieteikties to arodprasmju pratējiem, kuri specializējas kultūras mantojumā. Tāpat līdz šim gadam viņi nevarēja izmantot programmas "Erasmus" sniegtās priekšrocības, jo viņus neatbalsta neviena oficiāla skola.

EIROPA: TURPMĀKAIS KOMPROMISS

Kas Eiropas Savienībai būtu jādara vēsturiskā mantojuma jomā? Neapšaubāmi vairāk nekā spējam iedomāties! Paturiet prātā, ka kultūras mantojums un tā konservācija ir dažādas jomas ietverošs jautājums, ko ietekmē daudzas Eiropas Komisijas virzītas nozaru politikas. Tāpat jāpiemin, ka vides politikas kontekstā ir apstiprināti un tiek piemēroti daudzi tiesību akti, kas tieši ietekmē kultūras mantojumu. Piemēram, papildus citiem tiesību aktiem jāmin pirmā Direktīva par ietekmi uz vidi, kuras 3. pantā ir noteikts, ka visā Eiropas teritorijā ir jākonservē kultūras resursi.³ Šīs direktīvas vēlākajos grozījumos joprojām nav formulēts, kā rīkoties saistībā ar vides ietekmi uz vēsturisko mantojumu. Eiropa ziņo, ka kultūras mantojums būtu jāaizsargā, taču neprecizē, kā. Koku pušuri, redz, nedrīkst nocirst, bet pazudināt katedrāli vai viduslaiku klosteri — to jā. Vēl viens piemērs: tiesību akti, kas reglamentē ķīmisko vielu izmantošanu,⁴ ir radījuši daudzas problēmas restauratoriem, jo ir aizliegtas vairākas viņu darbā nepieciešamas ķīmiskas vielas un elementi.

Tomēr tikpat svarīgs ir vienotais tirgus, viens no Eiropas politikas pilāriem, kuru reglamentējošie daži stingrākie tiesību akti nenoliedzami kaitē pareizai kultūras mantojuma restaurēšanai. Ar to es domāju standartizācijas procesu, kas ietver celtniecību reglamentējošo regulējumu vai celtniecības noteikumus, piemēram, attiecībā uz konstrukcijām, materiāliem u. tml. Vienotā tirgus kontekstā ir svarīgi pieminēt Direktīvu par publisko iepirkumu⁵, kurā noteikta publiskā iepirkuma kārtība visai Eiropai. Par lieliskiem restaurācijas darbiem atbildīgie dienesti vai uzņēmumi norāda, ka viens no trūkumiem attiecībā uz mantojumu ir tāds, ka publiskajos konkursos viņi ir spiesti samazināt savas ambīcijas un pieņemt lētāko piedāvājumu, pat ja tas nozīmē zemāku kvalitāti. Arhitekti, ēku īpašnieki un atbildīgās iestādes ļoti labi zina, kādu kaitējumu šāda kārtība ir nodarījusi kultūras mantojumam. Turklāt nevajag aizmirst negodīgo konkurenci, kas daudzos gadījumos ir bijusi cēlonis sliktas kvalitātes restaurācijas darbiem. Tāpat jāpiebilst, ka šāda kārtība sniedz priekšroku lieliem uzņēmumiem, kuri pēc tam par apakšuzņēmējiem nolīgst mazus specializētus uzņēmumus un apgrūtina to

3 ES Direktīva par ietekmi uz vidi.

4 RIS.

5 ES Direktīva par publisko iepirkumu.

darbību ar savu cenu politiku.

2014. gadā, pārskatot Publiskā iepirkumu direktīvu, Eiropas Komisija un Eiropas Parlaments bija apstiprinājuši pantu, kurā bija noteikts, ka, ja darbi ir saistīti ar kultūras mantojumu vai vidi, ir atļauts apstiprināt lielāku budžetu gadījumos, kad uzņēmums spēj apliecināt savas tehniskās prasmes un kompetences. Taču ES Padome svītvoja atsauci uz kultūras mantojumu un atstāja tikai vidi. Attiecīgi nebija neviena, kurš varētu aizstāvēt mantojumu.

Es varētu nosaukt vēl citus aspektus, kas negatīvi ietekmē kultūras mantojumu Eiropas Savienības tiesību aktu kontekstā, taču man tam nav laika. To saraksts būtu garš.

Ko es ar to vēlos teikt? Dažās valstīs šīs problēmas ir atrisinātas, taču citās ir nepieciešams papildus stimulēt vai ES vai starptautisku organizāciju ietekme. No otras puses, mēs esam neskaitāmas reizes pieredzējuši šķēršļus un jaunus apdraudējumus, tādēļ mums nevajadzētu vienaldzīgi izturēties pret to spēku, ko iegūst idejas un apņemšanās, kad tās ierosina un aizstāv vienlaikus daudzas valstis un Eiropa. Esmu pārliecināta, ka daudzu minēto problēmu risinājums ir pavisam vienkāršs. Ja līdz šim tās nav izdevies atrisināt, tad tāpēc, ka nav bijis neviena, kurš par tām iestātos, tās nav iekļautas ietekmīgāko kultūras mantojuma aizsardzības asociāciju vai uzņēmumu darba kārtībā, turklāt arī zinātnieku un politiķu aprindas tās nav uzskatījušas ar aktuālām.

Tomēr es vēlos precizēt, ka tās nav gluži tehniska rakstura problēmas. Tās var atrisināt politiskā ceļā; mums ir jāietekmē lēmumi, iesaistoties likumdošanas un izpildvaras iestāžu darbā, kurās tiek izlemti šādi jautājumi, informējot un pārliecinot tās. Kā to paveikt? Katrai problēmai jāizmanto citāda procedūra, taču es uzskatu, ka, ja tās tiks risinātas starptautiskā līmenī, ieguvēji būs visi. Mācekļu programmas izveide vai ar kultūras mantojumu saistītu profesiju iekļaušana programmā "Erasmus" prasa milzīgas pūles, lai pielāgotu dažādus modeļus, taču kādudien tas būs jādara. Savukārt citus jautājumus varētu palīdzēt risināt konsekventas, multidisciplināras darba grupas izveide, kurā tiktu uzklautas iesaistītās ieinteresētās puses. Es ierosinu izstrādāt kultūras mantojuma darba kārtību, iekļaujot tajā skaidrus norādījumus un ieteikumus atbildīgajiem par kultūras mantojumu. Eiropas Padome pašreiz nav labākajā formā, taču, ja tā sagatavotu reālistisku un praktiski izpildāmu dokumentu, ES varētu to atbalstīt.

Pašlaik es gatavoju ziņojumu par materiālā vēsturiskā mantojuma iekļaušanu aprites ekonomikā, kas dotu iespēju aktualizēt šo tematu vides politikā, tāpēc, ja kāds vēlas man pievienoties šajā ceļā, es būtu ļoti priecīga, jo es nevaru to visu paveikt viena pati. Esmu pārliecināta, ka ir pienācis laiks, lai izcilie eksperti un pati sabiedrība uzņemtos darbu, ko agrāk veica dažas iestādes, bet kuras šobrīd to vairs nespēj. Mums nav vajadzīgi starpnieki, taču, ja mēs gribam pārliecināt sabiedrību un iestādes, mums ir jāatmet mūsu zinātnisko aprindu iedomība un jāizprot to iestāžu domāšanas loģika, kuras vēlamies pārliecināt. Ir pienācis laiks rīkoties! Mums jāsāk strādāt šajā virzienā un jāsasniedz daudzi mērķi.

CRISTINA GUTIÉRREZ-CORTINES

Dr. Art, the History of Arts Professor, the University of Murcia, the former Member of the European Parliament. She served as the director of the Botin Foundation Course on Sustainable Development and Conservation of Historical and Natural Heritage and as the Minister of Education and Culture in the Murcia Regional Government. She is an outspoken advocate for cultural heritage in Europe.

First, I would like to express my gratitude for being invited to this conference, an act that demonstrates an institutional interest in heritage and its future. I also want to thank Juris Dambis, my friend, an expert well versed in the history of heritage policy, who has participated in the recovery of Riga's heritage together with the Council of Europe. Among all the seminars organized as part of the European Year of Cultural Heritage, the present one has an outstanding professional approach, as it is oriented to the debate of solutions and the distribution of responsibilities. I have often commented that political authorities and the European institutions tend to emphasise the wonders of heritage, talking about its successes and good practices; however they rarely explain the difficulties that need to be overcome in order to achieve good results.

If we make the effort to get close to the ground, we will find that the protection and conservation of cultural heritage and historical centres is a complicated issue. The conservation of cities is a source of conflicts and tensions between supporters of the long-term vision and the specific interests of individuals or power groups, demonstrating that those in favour of destruction are usually better organized and have better resources than those who are in charge of policy-making. Maintaining a built-up landscape and its surroundings require strong policies and administrations, convinced of their objectives. It also requires a great deal of coordination including technical and human resources, which are not always available.

OVERVIEW

We must recognise the great achievements in terms of heritage protection in the last few decades. Although it is true there is still much to be done. In the last fifty years, the world has been convinced of the importance of historical heritage and the need of its conservation. Specific management tools have been created in order to carry out an important task. Moreover, a large part of the heritage has been identified, catalogued and defined; and criteria have been formulated for its protection. In addition, the network of international organisations has been consolidated, with a doctrine and practices accepted by all, such as the UNESCO, the Council of Europe, ICCROM and others, which are present all over the globe.⁶ Among these excellent outcomes, the research and programmes undertaken since 2000 by some institutions should be highlighted, including the World Bank, in order to demonstrate the positive impact of the conservation practice on the social and

⁶ The report promoted by Europa Nostra with the support of the European Commission and funded by the Bertelsmann Foundation, in which several European research centers have collaborated, has produced a very interesting summary on the work of the international institutions in favour of heritage. *Cultural Heritage Counts for Europe*, Consortium CHCFE, formed by Europa Nostra, Encart, Heritage Europe, International Cultural Centre (Krakow), Raymond Lemaire International Centre for Conservation at KU Leuven and Heritage Alliance. (England). Krakow, 2015

economic system.⁷ At the same time, it is worth noting the enormous effort made during the European Year of Cultural Heritage to raise public awareness about the value of heritage as an asset enriching regions and as the basis of tourism, which, in turn, contributes to the strengthening of the collective identity.

A change of mentality has been achieved and the love for heritage, once reduced to the elites, is now shared by millions of people. One could speak of the heritage democratization that favours its defence and its re-evaluation as a base of the cultural memory and economic source for the people that have inherited the renowned works.

I believe, however, that the EU and international organisations, as well as the states and associations when celebrating the European Year of Cultural Heritage have focused on the declarations and manifests besides awakening conscience and, once again, prioritised the objectives of empowering, awareness and participation, leaving behind the great challenges which heritage faces. In other words, the daily problems arising in regions, municipalities and neighbourhoods, when defending large-scale works or little objects and symbols have not been treated. Moreover, they have addressed the conservation of heritage without taking into account stakeholders, the owners of the buildings and restoration companies.

We must be critical and recognise that it is not enough to be conscious of the problems, as it is necessary to identify and analyse their causes, trying to see what their origin is and how to remedy them. Clearly, there are phenomena whose dimension exceeds the possibilities of immediate action, but it will always be useful to approach and examine them objectively. Today I'm going to list some of them and try to propose how to approach others.

CHALLENGES IN EUROPE

Since I do not know the situation in all the countries, I will not talk about specific ones but focus on Europe and what I have seen during my teaching experience, besides my research and professional work, especially my expertise in the European Parliament and now as a consultant.

From my point of view, the future of European heritage is in a critical situation. There are major structural problems that will only be solved in a very long term, which require a great cultural effort and complex actions. Firstly, I will mention the depopulation with the consequent abandonment of buildings, towns and landscapes that are not being taken care of. This is a phenomenon to which we must add the aging of the population and the presence of new owners who are unaware of the value and *raison d'être* of the heritage. The second threat is the destruction of the extensive and magnificent religious heritage that in many places does not have worshippers or devotees to keep it. This situation is the result of the strong secularization of society and the lack of understanding of the importance that religion had in the past. I will not examine these subjects in detail because we would need separate sessions and a multidisciplinary approach.

The third problem is the lack of a common European Cultural Policy regarding the heritage. We should recall that both the Council of Europe and the European Commission have no authority to propose specific policies on legislation or

cultural management. The founding statutes in the Treaty of the EU competencies depend on the Member States. However, just as the Council of Europe once knew how to cross this border and look for a cooperation formula that was beneficial and accepted by the Member States, the EU has not found a model in which to fit culture into its framework yet. And, when it has done so, it has been limited to support statements in its favour, give prizes or subsidies, without clear criteria or a coherent programme. In any case, it has been limited to aid through the regional policy, which is decided by the Member States. It also supports concrete actions through an intermediary, such as the Europa Nostra awards.

Furthermore, the urban issue must be noted, since it is one of the areas that have neither the EU legislative power nor capability to intervene. It is a key issue for decent conservation of historical centres and the promotion of urban development measures and models of action. It is something absolutely necessary in municipalities or countries without an efficient regulatory framework and limited management capacity. Having implemented it, the ground pressure or initiatives with negative impacts on heritage could be restrained. This limitation prevents the proposal from the EU on mandatory guidelines that could be applied throughout Europe, as is the case with the environment. I have been in the European Parliament for 15 years in the Environment Committee, as well as the industry and research, and I have always been envious of European-wide programmes.

Another problem, caused by the lack of competencies, is that the administrations and politicians hesitate when they are asked to decide on culture or the issues of urbanism. Hesitation is based on fears that provoke the rejection of challenges and generate constant black holes in policies, which consequently causes the application of incoherent programmes. This seems obvious in the regional policy, as manifested by the chaos surrounding the 7% dedicated to the cities of the Structural Funds. Therefore, as I will indicate later, my proposal is to draft, similar to Agenda 21, instructions dedicated to the urban topic, historical centres, landscape and heritage, which, of course, includes architecture and its conservation. It must be reminded that Agenda 21, applied to environment, was not binding and yet has been an essential guide in Europe and all over the world in how to correctly apply different directives on air, water, residues, etc.

Another problem, a consequence of the lack of knowledge of the European institutions, is that in all policies and programmes related to heritage the authentic stakeholders related to its protection have been excluded. For example, the restoration companies or the owners of buildings have not been summoned to any meeting or consultation where heritage issues are decided. They could have stopped a lot of nonsense that has been approved in order to support other interests.

Finally, I want to address one of the main challenges, which is the scarcity of human resources, namely, professionals trained in cultural heritage, university graduates, and experts with competencies and experience. In fact there has never been a solution to some of the major problems such as the loss of knowledge, the lack of apprentices and the decline of workshops where the professions were taught. In France as well as in other countries, it is customary that architects and enterprises working in the heritage restoration are required to have the skills and know-how to be able to engage in the activities of this kind. Therefore without the guarantee

⁷ *The Economics of Uniqueness*, Guido Licciardi, Rana Amirtahmasebi (eds.). The World Bank. Washington DG, 2016

of them knowing the criteria as well as the necessary techniques to approach and resolve the restoration that is contracted, they might be disqualified from joining or leading any such activities.

My impression in the last three years, during my collaboration with AEERPA, the European Association for Restoration on Heritage Architecture, confirms that the Departments of the European Commission have difficulty in understanding the logic, conditions and needs of the restoration heritage industry. The problems of the restoration industry or companies have never been in the European agenda, and its needs and requirements have not been addressed. The cultural heritage has been surrounded by a great silence.

The interest in the training of professionals and apprentices in the restoration of heritage is another forgotten subject. But in this case I would say that many Member States have also avoided to confront this problem. One example of this oblivion in the European context is the exclusion of the arts and crafts specialized in heritage in the well-publicized programme organised by the General Directorate of Employment – the European Apprenticeship Week, where the apprentices of manual crafts in heritage are not able to apply. Also until this year they cannot benefit from the Erasmus programme as they are not supported by any official school.

EUROPE: FURTHER COMPROMISE

What should the EU do for the historical heritage? Much more than we can imagine. Keep in mind that the cultural heritage and its conservation are a transversal policy that is affected by many of the sectorial policies exerted by the European Commission. It must be noted that the environment policy has been approved and is implemented through many regulations that directly affect heritage. Among others, the regulation on the Environmental Impact must be mentioned, which in its 3rd article includes the conservation of cultural resources throughout the European area.⁸ In its subsequent revisions it is still not indicated how to address the environmental impact on the historical heritage. Europe declares that heritage should be protected but does not clarify how. A group of trees cannot be destroyed, but a cathedral or medieval monastery can. Furthermore, legislation on the use of chemicals⁹ has created many problems for restoration specialists, since some of the substances or chemical elements needed for their job are often banned.

However, it is also important to note that the European single market, one of the pillars of the European policy, is clearly harmful to the correct restoration of heritage. I refer to the standardization process that includes “building regulations” or “construction rules”, such as structures, material, and so on. Within the single market, it is essential to highlight the Directive on Public Procurement¹⁰, which regulates the public procurement system for the entire Europe. The services responsible for great restoration works or companies say that one disadvantage for the patrimony is that in public procurements they are forced to aim low, namely, to accept the cheapest offer, even if it means lower quality. All architects, owners of the buildings and administrations are aware of the damage this has caused to the heritage. In many cases the unfair competition has been the cause for bad restorations. In addition, this measure favours large companies, which

then subcontract small and specialized workshops and suffocate them with their pricing policy.

In 2014, in the revision of the Directive on Public Procurement, the European Commission and the European Parliament approved an article where it was indicated that in the case of cultural heritage and environment works, bigger budgets could be approved if the company demonstrated its technical capacity. However, the EU Council of Ministers deleted “cultural heritage” and left “environment”, so there was no one left who would defend the patrimony.

I could also examine other issues negatively affecting the cultural heritage through European legislation, but I do not have time to expose them. The list is long.

What is my message? In some countries these problems have been solved, but others need the impetus and authority provided by the EU or international organizations. On the other hand, we have seen that many times there have been setbacks and threats, therefore, we should never disregard the strength that ideas and commitments acquire when many states and Europe propose and recognize them. I believe that many of these issues have a solution that is at the reach of our hand. If they have not been solved so far, it is because no one has defended them; they have not entered the agenda of the major associations or companies dedicated to the defence of heritage, nor have researchers and politicians considered them relevant.

I would like to clarify, however, that these are not purely technical problems. The way to solve them is through politics. We must penetrate within the legislative and executive institutions, where things are decided, and inform and convince. How to do it? Each one requires different processes, but I believe everyone will benefit if they were addressed at an international level. The creation of an apprentices programme or an Erasmus programme regarding the professions of heritage, anticipates an enormous effort of fitting different models, but someday it will have to be addressed. Creating a consistent, multidisciplinary working group, where the true stakeholders could be heard, can solve other issues. This is what I propose, to write a heritage agenda with clear instructions and recommendations aimed to those responsible for heritage. The Council of Europe is in a fragile state, but if it prepares a realistic and practical text, the EU could support it.

Currently I am preparing a report regarding the inclusion of the material historical heritage in the circular economy, which would place us in the centre of the environmental policy. If someone wants to accompany me on this journey, I would be delighted since I cannot do it all by myself. I am convinced that the time has come for the great experts and society to begin to elaborate the work that was previously done by some institutions unable to perform today. We do not need intermediaries, but if we want to convince the society and institutions, we must abandon humbly our scientific arrogance and understand the logic of those we want to convince. It is time for action. And we can start walking in this direction and achieve many targets.

8 The EU Directive on the Environmental Impact.

9 RIS.

10 The EU Directive on the Public Procurement.

ANDRIS KREISLERS

Uzņēmējs, SIA "Velves nekustamie īpašumi" valdes loceklis ar vairāku desmitu gadu pieredzi arhitektūrā un būvniecībā, un nekustamo īpašumu attīstīšanā. Pievērsis uzmanību arhitektūrai, cienu mantojumam un rūpējas par būvniecības izpildījuma kvalitāti.

Lai īsumā iepazīstinātu ar sevi, es esmu restaurācijas sabiedrības "Velve" dibinātājs un īpašnieks. Celtniecības uzņēmumu pārdevu jau pirms 15 gadiem un šobrīd esmu dažādu nekustamā īpašuma projektu attīstītājs. Spēlēju spēli "Monopols" ikdienā, pārku zemi vai īpašumus. Organizēju arī arhitektu konkursus labākas arhitektūras rezultātam un izīrēju vai pārdodu galarezultātu.

Gribētu pateikties Pēterim Blūmam, Zaigai Gailei, Dacei Čolderei un Liesmai Markovai, kuri mani pēc studijām 20. gs. 80. gadu beigās iepazīstināja ar restaurāciju un vēsturisko vērtību īpatnējo kopumu! Par detaļu nozīmīgumu un kultūru jau varēju spriest pats pēc studijām mākslā un arhitektūrā, bet nebiju informēts par mantojuma nozīmi. Kopš tā laika jutos atbildīgs un piederīgs šai videi, un šodien dalīšos ar netradicionālām, bet ļoti personiskām pārdomām, kas balstītas emocionālajā un garīgajā pieredzē.

Priekšlasījumā šodien aplūkošu divas tēmas:

(1) garīguma spēks arhitektūrā, sadarbība, kodolgrupas un

(2) kultūras mantojums kā resurss jaunās paaudzes piesaistei pilsētas centrā.

Esmu ļoti pateicīgs par iespēju sniegt viedokli no uzņēmēja skatpunkta, kā arī dalīties ar garīgās prakses pieredzi, kuru esmu ieguvis paralēli uzņēmējdarbībai, sākumā intuitīvi dzīvojot no nākotnes vajadzību uztveršanas un novērtēšanas, vēlāk praktizējot cilvēka iniciācijas un garīgās pilnveides ceļu.

Ikdiena uzņēmējam, protams, prasa nezaudēt saikni ar skaitļiem mērķa izpratnē. Mans ikdienas iepriecinājums ir lūkoties uz projektu attīstību pilsētvidē, ņemot vērā nākotnes pieprasījumu. Pricējās par vietām, kurās ir novērtēta situācija un manāma spēja darboties kā daļai no topošā veseluma. Ikdienā praktizēju klusējošo meditāciju. Esmu pabeidzis un arī turpinu mācīties Šveices skolas "Via Integrālis" programmā Latvijā un Šveicē. Es pieļauju, ka tāpēc izdevās saglabāt šo biznesu un to attīstīt arī krīzes laikā, neskatoties uz to, ka tas saistīts ar nekustamo īpašumu attīstīšanu.

Pirms 20 gadiem bez teorētiskās bāzes un pieredzes tikai intuitīvi meklēju, kas būs nepieciešams rītdien. Tā es 20. gs. 90. gadu sākumā atradu sadarbību ar profesionāļiem, kuri redzēja rītdienas vajadzības no veseluma un ilgspējības prizmas. Celtniecības uzņēmuma vadības laikā, tikko es sāku pakļauties politiskās konjunktūras prasībām, sapratu, ka tā vairs nav mana vide, un pārdevu šo biznesu, saglabājot pilnveidošanās spēju cieņpilni strādāt nekustamā īpašuma jomā.

Īss stāsts par projektu Vecrīgā. Sadarbībā ar visiem profesionālajiem lēmējiem valsts un pašvaldību līmenī nolēmām, ka īpašumā, kuru nopirku Skārņu ielā, vēsturisko viduslaiku apbūvi neatjaunosim, jo sabiedrība jau pieradusi pie skvēra. Nolēmām, ka konkursa kārtībā pie Rīgas Svētā Pētera baznīcas jārada augstvērtīga vienas ēkas arhitektūra. Viss bija labi: piedalījāmies starptautiskā projektā, pārcietām ekonomisko krīzi un pēc 15 gadu darba ēka ieguva Arhitektūras gada balvu. It kā viss labi... Ievērojot līdzsvaru starp kultūrvēsturisko telpu, Kultūras mantojuma pārvaldes nosacījumiem un manām kā attīstītāja ambīcijām. Tomēr kāpēc vajadzētu apspriest tik veiksmīgu projektu?

Pietrūkst saiknes ar pilsētu, ar ārtelpu. Ēka ir pati par sevi, un Georga Baumaņa veidota silueta siluets ar dzintariņiem no 20. gs. 80. gadiem – katrs par sevi. Domāju, ka vairums cilvēku to pat nepamana. Pietrūkst arī saiknes starp mantojumu un jauno. Ēku uzbūvējām saskaņā ar vienošanos, savukārt pilsētai vajadzēja rekonstruēt skvēru. Tas izpalika. Un tā man pietrūkst. Bet varbūt labi, jo neko nesabojāja, neradīja eiroremontu. Droši vien tas nav sliktākais piemērs pilsētā. Runa nav tikai par saikni, bet arī par procesu, kas mūsu gadījumā bija lielisks, bet iztrūka sadarbības pilnveidošanas un iespējas ar pilsētu. To es nespēju ietekmēt, jo es nebiju vienīgais spēlētājs uz laukuma.

Man izdevās izlasīt šādu Induļa Paiča komentāru, kuram pilnībā piekritu. Praktiski visas problēmas mūsu dzīvē ir neatrisināmas, ja esam garīgi iztukšoti! Mēs visi zinām, kā izskatās bumba, kad mēģinām spēlēt basketbolu, bet tā izlaidusi gaisu. Grozā var iemest, bet process nesmuks, dribla nav, pietrūkst procesa arhitektūras. Iztukšotam, emocionāli bezspēcīgam cilvēkam pat elementāri uzdevumi liekas problēma! Taču tie kļūst atrisināmi pat bez gudrām pamācībām, ja atrodamies pacēlumā. Garīgi iztukšoti, saprotam, ka vajadzētu saspēlēties. Mēģinām ar vislabākajiem nodomiem, bet process ir samocīts un ir tikai rezultāts, jo var jau tukšu bumbu iemest grozā. Ēka gatava, bet kaifa nav.

Runājot par sadarbības iespējām, vēlos izcelt Otto Šarmera unikālo integrālo skatījumu uz mūsdienu izaicinājumiem. Daudzi veiksmīgi uzņēmēji Latvijā gājuši intuitīvās pieredzes ceļu. Viena no Otto Šarnera pamatteorijām ir skats uz šodienas problēmām caur rītdienas redzējuma prizmu. Lai nekavētos pie šīs izcilās grāmatas, tikai pateikšu, ka viņa viedoklis ir šāds: pieci cilvēki var pārveidot pasauli. Vērojot dažādu lielu un veiksmīgu projektu aizkulises, Otto Šarmeris ir novērojis tā saucamās kodolgrupas. Tās ir grupas, kuras piecu cilvēku sastāvā pilnībā deg par projektu, rada enerģijas lauku, piesaista cilvēkus un resursus. Galvenais kodolgrupu uzdevums ir spēt parādīt vienojošo veselumu, nevis detaļas.

RLMV direktoram Imantam Žūriņam bija apzīmējums "cēlā vienkāršība". Kā nekad agrāk novērtēju šo vārdu atbilstību mūsdienās pilsētu konkurētspējas apstākļos. Mēs visi sapņojam par pilsētas infrastruktūru un mērogu cilvēkiem ar nepieciešamo ārtelpu un detaļu kultūru. Ikdienā novērojam rezultātu un nereti pamanām, ka spēle bijusi ar tukšu bumbu. Rezultāts ir, bet procesa gaitā nav radītas vai pazudušas skaistās detaļas un glance. Vērojot notiekošo, mani nepamet sajūta, ka esam apmaldījušies jauno, dārgo namu, vienkāršoto dzīvojamo namu korpusu būvniecībā un ekskluzīvo biroja centru attīstībā ārpus vēsturiskā centra. Vēsturiskā centra unikalitāte netiek attīstīta.

2018. gada Davosas konferencē tika pieņemta deklarācija, kurā teikts, ka kultūras mantojuma saskarsme ar mūsdienu būvniecību ir trausla. Gadsimti mūsu gadījumā nemaz nav tik seni. Mūsdienu arhitektūras un dizaina līdzaspastāvēšanā ar kultūras mantojumu ir nepieciešams smalks dialogs, kur gadsimtos radītām vērtībām tiek piešķirta ikdienas lietošanas nozīme, parādīta cieņa vai vienkārši izprasta vērtība. Tas iespējams tikai izglītojot un iesaistot jauniešus. Jaunatne mums ļauj ieraudzīt, iespējams, mainīt attieksmi, tādējādi veicinot sadarbību vienkāršās pilsētvides attīstībā un bez pārspīlētām, dārgiem risinājumiem saglabājot vēsturisko mantojumu.

Padomju arhitektūras atstātais mantojums mūsu jaunajiem šķiet īpaši savdabīga un pievilcīga vide pretēji pareizajam, sterili baltajam un jaunajam, kas vienlaicīgi

ir arī dārgs un jaunajai sabiedrībai bieži nepieejams. Nereti aiz šī pareizi baltā un nepieejamā, aiz vārda "arhitektūra" slēpjas eiroremonts, bet pilsētas centrā bijušajās padomju garāžās var izvietoties jauniešu uzņēmumi un bijušajās centra noliktavās vakaros notiek koncerti ar 4000 apmeklētājiem. Uzdriktos sacīt, ka mēs nespējam pieņemt svaigas jauniešu iniciatīvas, kuras atklātu modernās sabiedrības intereses. Līdz šim uz pilsētas centru pārsvarā skatāmies no tās perspektīvas, kas mums ļautu saglabāt un dārgi pārdot esošo. Tomēr jau tagad mēs varam iepazīties ar labiem jaunatnes radītiem piemēriem tepat Skandināvijā. Ir arī lieliski piemēri Latvijā: Bolderājas grupa, *Kaņepes kultūras centrs*, Kalnciema kvartāls, jauniešu attīstītais Tallinas ielas kvartāls, Dzirnau ielas dzīvojamais nams. Jauniešu vide ir neordināras telpas, kuras veidotas, iedvesmojoties no Austrumlondonas vai Ņujorkas.

Mani iepriecina, ka Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde uzsver – ir nepieciešams jauns skatījums uz valsts kultūras mantojuma potenciālu. Manuprāt, potenciāls ir meklējams sadarbībā starp Rīgas pilsētu un valsts iestādēm. Vienīgais, kas pietrūkst, ir vienojošais elements, tukšuma aizpildītājs starp valsti, pašvaldību, normatīvajiem aktiem, attīstītājiem un rītdienas sabiedrības pieprasījumu pēc vajadzībām atbilstošas un ērtas rītdienas pilsētas. Kur rast šo vienojošo rītdienas pilsētu izprotošo saikni? Mēs ņemam vērā normatīvās prasības, bet nedrīkst zust arī cieņa un atbalsts vizionāriem, kuri redz sabiedrības rītdienas vajadzības. Jau Einšteins ir sacījis, ka problēmas nav iespējams atrisināt ar to pašu domāšanu, kura tās izraisījusi. Vārds "problēma" nav būtiskais vārds šeit, būtiskais ir domāšanas veida maiņa. Ja mūsu sadarbība neatspoguļos domāšanas veida maiņu, mums maz cerību panākt nepieciešamās izmaiņas pilsētas un valstiskās sadarbības modeļos un sabiedrības izpratnē par vēsturiskā mantojuma un šodienas arhitektūras sinerģijas ietekmi mūsu rītdienas kultūrtelpā.

Savukārt domāšanas modeļu maiņu ir iespējams nodrošināt ar vai nu pakāpenisku sabiedrības izglītošanu, vai kodolgrupām, kuru darbības kodolu veido procesa izpratne caur rītdienas prizmu. Mēs visi esam dzirdējuši par IQ, tāpat daudzi ir dzirdējuši par EQ jeb emocionālo inteliģenci. Daļa arī dzirdējuši par SQ jeb garīgo inteliģenci. Pavisam īsi kodolgrupu varētu raksturot kā grupu, kurā darbības process tiek īstenots caur atvērtu prātu un atvērtu sirdi (tā ir emocionālā līdzdalība), kā arī caur atvērtu gribu vai garīgo inteliģenci.

Mēs visi saprotam, ka liela daļa jautājumu atrisinātos, ja darbības nebūtu tik iekapslētas. Mums valstī un pilsētā ir struktūras, kur katrs dara savu darbu un uzmana, ka tik kaut kas nav ārpus likuma. Mums ir attīstītāji, kuri katrs pēc savas gaumes un resursiem attīsta īpašumu, galvenokārt pievēršoties peļņas gūšanai. Bet ir daudz svarīgāk domāt par to, kādu vēsturisko mantojumu atstāsīm nākošajām paaudzēm. Kādas siltinājumu tehnoloģijas izmantosim, kādas dzemdību nama fasādes vai Jaunā Rīgas teātra pagaidu telpu eiroremontus turpināsim īstenot. Būtu labi pārvērtēt ātros, finansiālā izdevīguma dzenošos projektus un palūkoties uz mantojumu ar rītdienas skatītāja acīm, sirdi un garu.

Nobeigumā man jautājums: cik no Jums zina vai ir sastrādājušies ar valsts kapitālsabiedrību "Pārresoru koordinācijas centrs"? Nezinu, vai šī ir īstā institūcija, ar kuru veidot sadarbību arī ar kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu saistītām jomām. Vai kādam ir bijusi pieredze sadarbībā ar, piemēram, "Valsts nekustamajiem īpašumiem", trešo lielāko valsts kapitālsabiedrību ar 409 miljoniem eiro aktīvu vērtības? Es teikšu tā: ja šis valsts lielākais nekustamā īpašuma attīstītājs un

apsaimniekotājs nespēj uzbūvēt Nacionālo koncertzāli un tā nav šī uzņēmuma prioritāte, jāklausa Otto Šarmera ieteikumam un jāatrod pieci kodolgrupas cilvēki, kuri spēj kopā ar "Pārresoru koordinācijas centru" un VNĪ aģentūru nodrošināt visai sabiedrībai Nacionālās koncertzāles celtniecību.

ANDRIS KREISLERS

Entrepreneur, board member of Velves nekustamie īpašumi Ltd. with experience in architecture, construction and real estate development. He respects architecture, honours heritage and attends the construction quality.

Allow me to briefly introduce myself. My name is Andris Kreislers. I am the founder and owner of the restoration company *Velve*. I sold the construction company 15 years ago and currently I am a developer of various real estate projects. So, I play the *Monopoly* on a daily basis – I buy land and real estate. I organise architect competitions to achieve better architecture and then I put the end result on the market for sale or rent.

I owe a debt of gratitude to Pēris Blūms and Zaiga Gaile, Dace, Čoldere, Liesma Markova who in the late 1980s introduced me, a totally inexperienced youngster right out of the university, with restoration and the meaning of the historical values. After my studies in Arts and Architecture, I could appreciate the significance of a detail and the culture of detail, but I was so unaware of the importance of heritage. Since then, I feel responsible and belonging to this environment, and today I'm going to share some unconventional, but deeply personal thoughts based not on my work, but rather on emotional and spiritual experience.

I'm going to discuss two topics: (1) the power of spirituality in architecture, cooperation, core groups; (2) the cultural heritage as a means for attracting younger generations to the city centre.

I am very grateful for the opportunity to share my thoughts from the point of view of an entrepreneur, as well as for the opportunity to share my spiritual experience, which I have gained in my daily business life, initially focusing on the identification of the future needs, then appreciating them today, but later practising the path of initiation and spiritual perfection.

Of course, the daily life of an entrepreneur requires agility for numbers in terms of the objective. My daily joy is looking at the development of urban projects from the perspective of the future demand. I am happy for those developers, who are able to evaluate the situation and operate based on the vision of wholeness in the making.

I practice silent meditation on a daily basis and I have completed and still continue studying at the Swiss school *Via Integralis* both in Latvia and Switzerland. I assume that this, despite the fact that my entire business is focused on the development of real estate, was the reason why I was able to keep the business afloat and even grow it during the crisis.

Some 20 years ago, having no theoretical foundation and experience, I was intuitively seeking for what could be necessary tomorrow. In the early 1990s, this resulted in cooperation with professionals who viewed the needs of tomorrow through the prism of wholeness and sustainability.

During the time I was managing the construction company; however, as soon as I noticed that I have started to subject myself to the requirements of the existing political situation I realised that this is no longer the environment I wanted to be in and sold the business, preserving the ability to grow personally and to work respectfully in the real estate development business.

Now I will tell you a short story about a project in the Old Riga. In cooperation with all the professional decision makers, both at the state and municipal levels, we decided that on my recently bought plot on Skārņu Street we would not restore the medieval development since the public had already got used to the square. We decided that through the public procurement procedure we should design a freestanding building of superior architecture on the plot next to the St. Peter's Church. Everything turned out good: there was an international team of designers, the economic crisis in between, and after 15 years the building earned the Latvian Architecture Award. So far, so good. This development represents a consensus between respecting the historical landscape, cooperating with the National Heritage Board and my ambitions as a developer. But why would we need to discuss this rather successful development?

It lacks connection with the city, with the outdoors. The building stands alone, as does the square designed by Georgs Baumanis with amber decorations in the 1980s style. Everything stands alone. I believe nobody even notices that. The site is missing the link between the heritage and the new. According to our agreement, we built the building, but the city was supposed to reconstruct the square. It was not done. And this is what I miss. On the other hand, maybe it's good, because nothing was damaged. At least they did not produce euro-standard repair works. But, probably, it is not the worst example in our city. And it's not just about the link, it is about the process which on our part was successful, but failed in terms of improved cooperation with the municipality and the resulting opportunities. I was unable to influence it, because I was not the only player on the field.

I happened to read the following conclusion by Indulis Paičs that I totally agree with: virtually all problems in our lives are unsolvable if we are spiritually exhausted. We all know what a deflated ball looks like when we try to play basketball with it. You can throw it, but the process is ugly, no proper dribble is possible and there is no enjoyable architecture of the process. For an exhausted, emotionally weak person, even a simple task can be a problem. However, it becomes achievable without any lecturing if a person is emotionally uplifted. When spiritually exhausted, we understand the need to cooperate, and then we try to do it with the best intentions, but the process turns out to be forced leading to a formal result — because after all, you can throw a deflated ball into the net. The building is completed, but there's no thrill about it.

As regards cooperation opportunities, I would like to highlight the unique integral view on modern challenges by Otto Scharmer. Many successful entrepreneurs in Latvia have taken the path of intuitive experience. One of the basic theories of Otto Scharmer is viewing the modern problems through the prism of future perception. I am not going to spend too much time on this great book, but will just say that his argument is the following: five people can change the world. Having observed what goes on behind the scenes of various major and successful projects, Otto Scharmer noticed the so-called 'core groups'. These are groups, which, consisting

of five people, are fully dedicated to a project, generate energy, and attract people and resources. The main task of core groups is to be able to present the unifying wholeness, not the details.

The director of the Riga School of Design and Art Imants Žuriņš used a word combination 'noble simplicity'. More than ever before, I appreciate the significance of these words in modern times in circumstances of competition between cities. We all dream of urban infrastructure and amplitude made for people that has the necessary outdoors and the culture of detail. Every day we notice the result, and quite often we realise that the game was played with a deflated ball. The result is there, but the process has failed to create or has even lost the beautiful details and refinement. Witnessing the development, I cannot rid myself of the impression that we are lost in the construction of new, expensive buildings and blocks of simplified residential houses, as well as in the development of exclusive office centres outside the historical centre. The uniqueness of the historical centre is not being developed.

The 2018 Davos Forum adopted a declaration, which claims that the interaction between a cultural heritage and the present-day construction is fragile. Centuries are actually not such a long time. Coexistence of cultural heritage, modern architecture and design require a subtle dialogue where the values generated over centuries are given purpose in terms of their daily use, and they are respected or simply understood as such. This can be achieved only through educating and engaging youth. Young people allow us to see and, probably, change our attitude thus promoting cooperation in developing simple urban environment, as well as preserving the historical heritage without exaggerated and expensive solutions.

Our young generation finds the soviet architectural heritage as peculiar and attractive environment in contrast to the correct and sterile white and new environment that at the same time is expensive and often not accessible to young people. At times, this white and inaccessible environment under the word 'architecture' hides the euro-standard interiors, while a former soviet garage in the city centre can host start-ups by young people and the former warehouses situated in city centre may serve as venues for concerts attended by 4000 young people.

I dare to say that we hardly accept and approve new and fresh youth initiatives that would represent the interests of the new, modern society. So far, we have treated the city centre from the perspective of how to preserve and sell the existing properties at a high price. Nevertheless, in the neighbouring Scandinavia there are many good examples created by youth. There are good examples here in Riga, too: we have the Bolderāja group, Kaņepes Kultūras centrs, the Kalnciema Quarter, the Tallinas Street Quarter, and a residential building on Dzirnavu Street. The young generation prefers extraordinary environment, premises that are inspired by East London or New York.

However, I am pleased that the National Heritage Board has emphasised that a fresh perspective is required in terms of the potential of the national cultural heritage. In my opinion, the potential must be sought in the cooperation between the City of Riga and public authorities. Only the uniting factor is missing — the filler of the void between the state, the municipality, laws and regulations, developers and the demand of the future society for a convenient future city suited to the needs of our children.

Where to find this uniting link that understands the future city? We have respect for laws and regulations, but we should not lose respect and support for visionaries who see the future needs of society. Einstein has said: "We can't solve problems by using the same kind of thinking we used when we created them." The word 'problem' is not the most important word here; the most important thing is changing the way we think. If our cooperation does not reflect a change in our thinking paradigm, we will have little hope to succeed in achieving the required changes in the municipality and state cooperation models and in public awareness of the impact of the synergy between heritage and modern architecture on our future cultural space.

Then again, the change of thinking models can be ensured either by gradual education of the public or the core groups, which base their activities on the understanding of the process through the prism of the future. We have all heard of IQ, the intelligence quotient of our mind. Many have heard of EQ, the emotional intelligence. Some have heard of SQ, the spiritual intelligence. To be brief, a core group can be characterised as a group, where the operational process takes place through an open mind, open heart (emotional participation) and open will (or spiritual intelligence).

We all understand that many problems would be solved solve, if the activities were not so encapsulated. In our country and city we have authorities where everyone does his or her work and controls whether everything complies with the law. We have developers who develop the real estate according to their own taste and with their own resources focusing mainly on the profit generating. Nevertheless, it is more important to think of the heritage that we will pass on to the next generations. Which insulation technologies are we going to use, what kind of euro-standard are we going to follow when improving the facade of the Riga Maternity Hospital or the temporary premises of the New Riga Theatre? It would be useful to review the fast, profit-oriented projects and look at the heritage with the eyes, heart and will of a tomorrow's viewer.

In conclusion, I have a question — how many of you know about or have worked with the state joint stock company *Pārresoru koordinācijas centrs*? I am not sure whether this is the right company to establish cooperation with, especially in relation to the preservation of cultural heritage. Has anyone got experience in cooperation with the state joint stock company *Valsts nekustamie īpašumi* — the third largest state enterprise with total assets amounting to EUR 409 million. In my opinion, if this largest national developer and manager of real estate is unable to build the National Concert Hall and it is not its priority, we should look for a core group of five people, as Otto Schumer recommends, who together with *Pārresoru koordinācijas centrs* and *Valsts nekustamie īpašumi* will be able to ensure the construction of the National Concert Hall for the general public.

LEONARDS DE VITS /LEONARD DE WIT/

Eiropas Arheologu konsilija presidents. Eksperts kultūras mantojuma pārvaldībā, studējis jurisprudenci Utrehtas universitātē. Nīderlandes kultūras mantojuma aģentūrā bijis atbildīgs par UNESCO un Eiropas Padomes konvenciju ieviešanu. Kā vieslektors pasniedz kursus par starptautisko kultūras mantojuma saglabāšanas politiku.

Lūdzu, ļaujiet man jums atgādināt Satversmē teikto par kultūras mantojumu. Tās 115. pantā ir teikts, ka "valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē (un mantojums ir daļa no vides), sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu". Daži vārdi ir atrodamī arī Satversmes 105. pantā, kurā teikts, ka "ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm". Jūsu Satversmē ir minēta arī brīvība nodarboties ar zinātnisko pētniecību.

Pirmais, par ko vēlos komentēt, ir tas, ka mēs nereti pārāk augstu vērtējam tiesiskā regulējuma nozīmīgumu. Mēs pilnībā ļaunajamies uz likumiem, bet, no otras puses, mēs tos neizmantojam. Otrkārt, ja jūs nezināt, ko likumi un konvencijas nosaka, tad tām nav nekādas jēgas — tās ir nedzīvas. Mums ir nepieciešami cilvēki, kuri spēj šiem vārdiem dot dzīvību.

Vēlos pievērsties trim vēsturiskiem notikumiem, kuri norisinājās 1648., 1885. un 1946. gadā. Sākšu ar 19. gadsimtu. 1884. un 1885. gadā pēc apvienotās Vācijas pirmā kanclera Oto fon Bismarka ielūguma Berlīnē tika rīkota starptautiska konference. Tās noslēguma dokumentu, proti, Berlīnes konferences vispārējo paziņojumu var uzlūkot kā oficiālu apstiprinājumu tā dēvētajai "sacensībai par Āfriku". Konference norisinājās laikā, kad Eiropas lielvaras aktīvi īstenoja kolonizāciju, kuras rezultātā Āfrikai tika atņemta lielākā daļa tās autonomijas formu un pašpārvalde. 1885. gadā Eiropas lielvaras pārdalīja visu Āfriku, lai gan šajā kontinentā vēl bija daudz teritoriju, kur vēl neviens eiropietis nebija spēris kāju. Un tomēr Berlīnes konferences paziņojuma nostādnes piepildījās pavisam drīz. Pēc dekolonizācijas perioda Āfrikas sabiedrība jau bija organizēta pavisam citādāk. Īsumā — cilšu vadīto pārvaldi bija aizstājusi valstu pārvaldes sistēma. Nesenās vēlēšanas Kenijā apliecināja, ka šāda kārtība ir tālu no ideālas. Cilšu ietekme joprojām ir aktuāla. Taču, no otras puses, Āfrikas futbola kauss demonstrē, ka valstu nostiprināšanās process norisinās visnotaļ aktīvi. Mēs pie tā esam pieraduši un mums tas šķiet pavisam normāli. Tomēr pašreizējā pasaules kārtība, mūsu pasaules sabiedrība, kuras pamatā ir valsts, pastāv vien salīdzinoši neilgu laiku. Būtībā tā ir tāda teritoriju sistēma. Modernā valstu sistēma ir Eiropas izgudrojums.

Atskatoties pagātnē, redzam, ka šī sistēma vairāk vai mazāk tika izstrādāta 1648. gadā Vestfālenes miera līgumu parakstīšanas laikā (kas norisinājās Minsterē un Osnabrikā), ar ko tika izbeigts postošais Trīsdesmitgadu karš, kas norisinājās lielā daļā Eiropas. Starptautisko tiesību attīstībai veltītajā literatūrā tiek vispārēji pieņemts, ka 1648. gadā Eiropas lielvaras vienojās par jaunu politisko kārtību, ko vēlāk sāka dēvēt par Vestfālenes suverenitāti. Tās pamatā ir suverēnu valstu līdzaspastāvēšanas koncepcija. Starpvalstu agresija bija jāierobežo ar varas līdzsvaru. Vestfālenes miera līguma galvenie principi: valstu teritoriālās suverenitātes un politiskās pašnoteikšanās pamattiesību, tostarp reliģijas izvēles tiesību, atzīšana. Tika pieņemta norma, kas liedza ieviest citas valsts iekšējās lietās. Kā redzēsīm turpmāk, kara un miera jautājumi vienmēr ir bijuši galvenais starptautisko tiesību izstrādes dzinējspēks. Asiņainais Trīsdesmitgadu karš bija radījis tik plašas sekas un zaudējumus visām

pusēm, ka tās bija gatavas un apņēmušās vienoties par kaut ko jaunu. Patiesībā sarunu puses domāja, ka šie principi, kas paredzēja neiejaukties citas valsts lietās, ļaus izvairīties no turpmākiem šādiem postošiem kariem. Vēsture pierādīja pretējo. Tātad mums ir šī iekārta, kuras pamatā ir valsts. Un kā jau tas ir ar visām sistēmām, tā nav ideāla. Tai ir nepieciešami uzlabojumi. Ir konkrēti jautājumi, ko šajā kārtībā nav iespējams atrisināt.

Tagad pievērsīsimies citam svarīgam vēstures notikumam. To labi zinām ar Otrā pasaules kara nosaukumu. Šis karš un pēckara periods ļoti sekmēja starptautisko tiesību attīstību. Patiesībā to varētu raksturot kā starptautisko tiesību sprādzienu. Tas bija vairāk, nekā spējam aptvert. Jūs jau noteikti zināt, ka svarīgākās starptautiskās organizācijas kultūras mantojuma jomā ir Apvienoto Nāciju Organizācijas Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (UNESCO), bet Eiropas mērogā — Eiropas Padome un Eiropas Savienība. Aplūkosim tās. Šo starptautisko organizāciju izveide bija kā reakcija uz Otro pasaules karu. Jāatzīmē gan, ka tā bija citādāka reakcija nekā iepriekš. Man tas šķiet īpaši aizraujoši un uzmanības vērts! Kaut kas nebijis vēsturē. Padomājiet par *UNESCO* — Apvienoto Nāciju Organizācijas Izglītības, zinātnes un kultūras organizāciju. Runas par šādas organizācijas nepieciešamību risinājās jau kara laikā, un vienošanās par tās izveidi tika panākta Sanfrancisko konferencē, kas notika 1945. gada pavasarī. Pasaulē joprojām valdīja liela nestabilitāte un tajā laikā sabiedrotās valstis domāja par tādās starptautiskas organizācijas izveidi, kuras mērķis būtu sekmēt mieru, izskaust nabadzību, veicināt ilgtspējīgu attīstību un kultūru dialogu, atbalstot izglītību, zinātni un kultūru. Padomājiet par to! 1946. gadā tika parakstīts līgums par *UNESCO* izveidi.

Tajā pašā gadā norisinājās vēl kāds notikums. Kāds labi zināms britu konservatīvās partijas vadītājs teica savu uzrunu studentiem Cīrihes Universitātē: “Šodien vēlos ar jums runāt par Eiropas traģēdiju.... Ir kāds risinājums, kurš... dažu gadu laikā padarītu visu Eiropu... brīvu un ... laimīgu. Šis risinājums ir atkal apvienot Eiropas ģimeni, vai vismaz tik lielu tās daļu, cik mēs spējam, un izveidot tai struktūru, kas ļautu tai pastāvēt mierā, drošībā un būt brīvai. Mums ir jāizveido kas līdzīgs Eiropas savienotajām valstīm. ... Pirmais solis ir izveidot Eiropas Padomi.” Iesaku jums izlasīt šo uzrunu. Un ticiet man — šie citāti nav izrauti no konteksta, lai kā mūs par to necenstos pārliecināt Naidžels Farāžs. Šī ideja tika pacelta jaunā līmenī, pateicoties vairākām konferencēm, piemēram, Hāgas konferencei, kas notika 1948. gadā un kuras priekšsēdētājs bija Čērčils (noskatieties viņa uzrunu vietnē *YouTube*), kā arī tāpēc, ka visā Eiropā valdīja jauna veida politiskā griba. To pārstāvēja tādi vīri kā Vinstons Čērčils, Konrāds Adenauers, Robērs Šumanis, Alčide de Gasperi, Žans Monē un Pauls Anrī Spāks. Viņi izvēlējās pārvarēt domstarpības un naida un atriebības jūtas. Turklāt viņi zināja, ka, sasaistot savu valstu tautsaimniecības, iespējamība, ka varētu sākties vēl viens karš, samazināsies.

Pirmais solis bija Eiropas Ogļu un tērauda kopienas (EOTK) izveide, kurā sākotnēji apvienojās sešas Eiropas valstis, lai ar centralizētas pārvaldes palīdzību regulētu šo valstu rūpniecisko ražošanu. EOTK bija pirmā starptautiskā organizācija, kuras pamatā bija pārvalstīguma principi, un tā aizsāka oficiālas integrācijas procesu, kā rezultātā tika noslēgts Māstrihtas līgums, kura gadskārtu mēs šodien atzīmējam, kā arī izveidota Eiropas Savienība. Faktiski šis norises būtu vērtējamas kā atkāpšanās no Vestfālenes miera līguma neiejaukšanās principiem. Valstis brīvprātīgi nodod

savas suverēnās pilnvaras starptautiskai organizācijai, un tas viss visu valstu kopējam labumam. Ideju par EOTK izveidi pirmais izteica toreizējais Francijas ārlietu ministrs Robērs Šumanis kā līdzekli, lai novērstu turpmāku karu iespējamību starp Franciju un Vāciju. Viņš paziņoja, ka viņa mērķis ir panākt, lai “karš kļūst ne tikai neiedomājams, bet arī fiziski neiespējams”. Ar to sākās ilga ceļš uz Eiropas valstu tautsaimniecību apvienošanu vienotā tirgū. Pēc Čērčila iniciatīvas 1949. gadā Londonā tika nodibināta Eiropas Padome. Patlaban tā ir starptautiska organizācija, kuras mērķis ir gādāt par cilvēktiesību ieviešanu, demokrātiju un tiesiskumu Eiropā, kā arī veicināt Eiropas kultūru. Tā apvieno 47 dalībvalstis, kuru kopējais iedzīvotāju skaits ir aptuveni 820 miljoni. Atšķirībā no Eiropas Savienības, Eiropas Padome nav tiesīga pieņemt saistošus tiesību aktus (tai nav šādu pārvalstisku pilnvaru), taču tai ir pilnvaras īstenot konkrētus starptautiskus nolīgumus starp Eiropas valstīm dažādās jomās. Pildot šo pienākumu, Eiropas Padome bija pirmā organizācija, kura panāca starptautisku nolīgumu noslēgšanu par tādu vērtību aizsardzību kā daba un kultūras mantojums.

Tomēr mums jāatzīst, ka šobrīd tādas organizācijas kā Eiropas Padome un *UNESCO* netiek pienācīgi finansētas, tām ir atvēlēts nepietiekams personāls, un tas nav tāpēc, ka šīs organizācijas nebūtu labas; tās joprojām ļoti vēlas darīt to, kas ir pareizi. Tas ir tāpēc, ka valstis nevēlas tās vairs atbalstīt. Kur pazudis minētais ideālisms? Tādas valstis kā Latvija šīm organizācijām pievienojās vēlāk, tāpēc es ticu ticēt, kā jūsos šie ideāli vēl ir dzīvi. Mēs ceram uz jums, ka jūs gādāsiet, lai tie nenodzistu.

Ja Latvijas Satversmē kādreiz atkal tiks veikti grozījumi, varu ieteikt dažus Jura Dambja kunga teiktus vārdus, ko iekļaut Satversmē. “Laiks ir dāvāna” labi iederētos valsts konstitūcijā. Padomājiet par to! Daudz kas no jūsu teiktā labi iederētos Satversmē, taču jums tā jālasa, ja vēlaties to iedzīvināt. Tāds ir mans lūgums — esiet aktīvi, nevis pastāvīgi sūdzaties.

Nemeklējiet lielo brāli ārzemēs! Izmantojiet rīkus, kuri jums jau ir, un iedzīviniet to, par ko jau esat vienojušies. Ir tik daudz kas formulēts, kas gaida, lai mēs to iedzīvinātu! Ziniet, kā konvencijas darbojas praksē un izmantojiet šo informāciju, lai sāktu atbilstoši rīkoties! Konvencijas tikai izskatās kā stingras normas, bet bieži vien tās ir formulētas samērā maigi. Iedzīviniet tās! Atcerieties tos ietekmīgos cilvēkus, par kuriem bijām vienisprātis! Ietekmējiet, palīdziet, stipriniet starptautiskās organizācijas, kuras gādā par kultūras mantojumu (*UNESCO* un Eiropas Padome), jo tajās trūkst cilvēkresursu un tām ir mazs finansējums. Turklāt tās taču ir tik viegli kritizēt! Labāk palīdziet tām strādāt, nevis vienkārši iepazīstiniet ar savām vēlmēm, turklāt vēl izrādīt savu mūžīgo neapmierinātību. Mēģiniet arī saprast, kādēļ tās rūpējas par mantojuma aizsardzību. Pielāgojieties šiem mērķiem. Droši izmantojiet savu ietekmi arī savas valsts un pašvaldību līmenī. Jūs varat aizrautīgi mēģināt izmainīt Eiropas Savienības kursu, taču daudz lietderīgāk (un tuvāk) būtu aprunāties ar savas pašvaldības vadību. Arī starptautiskas NVO var būt samērā ietekmīgas valsts mērogā. Apvienosim spēkus ar citām NVO, piemēram, *Europa Nostra* un ICOMOS. Pārāk nepaļaujieties uz valdību vai starptautiskiem nolīgumiem. Cilvēki ir pasākuši visu uzticēt valdībai (tas pats attiecināms arī uz starptautiskajām organizācijām). Taču saprotiet, ka arī valdību veido cilvēki, nevis brīnumdari vai dievi.

Jūs jau noteikti nojaušat, ka es neesmu pārliecināts par to, ka jāmēģina izstrādāt jaunu pasaules mēroga konvenciju. Maz ticams, ka pašreizējos politiskajos apstākļos

tas varētu izdoties, turklāt pat tādā gadījumā, ja mums izdotos pieņemt jaunu konvenciju, vai mēs spētu nodrošināt, ka tajā teiktais nebūtu vien sausi nedzīvi vārdi (kā tas ir daudzu citu konvenciju gadījumā)? Tomēr, ja reiz mēs apsveram domu par jaunu konvenciju, tad mums jāapzinās, ka tās izstrādes procesā ieguldāmā enerģija un pārrunas ir tikpat svarīgas kā iznākums, un noteikti jāatceras, un es vēlreiz to uzsveru, pēckara perioda cilvēku ideālus. Viņi centās risināt lietas citādāk, nē — viņi tās risināja citādāk, turklāt agrāk nepieredzētā veidā. Un tas nesa daudz labu augļu. Mēs visi tos baudām. Līdz pat šai dienai. Un mēs to mēdzam aizmirst. Tāpēc, lūdzu, neizmirstiet! Un tādēļ es saku: celsim Eiropu!

LEONARD DE WIT

the President of the European Archaeological Council. Leonard de Wit is a legal expert on (international) heritage management. He studied law at the Utrecht University. He was responsible for the implementation of the heritage conventions of the UNESCO and the Council of Europe in the Cultural Heritage Agency of the Netherlands. He is a guest lecturer for a Master's course on international conservation policies.

Dear colleagues, please let me remind you what the Latvian constitution says about heritage. In Article 115 it is stated that “the State shall protect the right of everyone to live in a benevolent environment (and heritage is a part of environment) by providing information about environmental conditions and by promoting the preservation and improvement of the environment”. Some more words can be found in Article 105 which states that “everyone has the right to own property. Property shall not be used contrary to the interests of the public”. Freedom of scientific research is also mentioned in your constitution.

My first comment is that we are often overestimating the importance of legislation. We are putting all our faith in the law and then we do not use it. The second comment is that if you do not know what is written in laws and conventions, these are dead words. We need people to make these words come alive.

I chose to highlight three historical events dated in 1648, 1885 and 1946. I will start with the 19th century. In 1884 and 1885, at the invitation of Otto von Bismarck, the first Chancellor of the unified Germany, an international conference was held in Berlin. Its outcome, the General Act of the Berlin Conference, can be seen as the formalization of the so-called ‘scramble for Africa’. The conference was held in the period of heightened colonial activity by European powers, which eliminated most of the existing forms of African autonomy and self-governance. In 1885 the European powers divided the whole continent, even though in large parts of this continent no European had ever set a foot upon. Still the decisions taken in Berlin became reality soon enough. And after the period of decolonization we ended up with fundamentally changed organization of African society. In general: the tribal order had been replaced by the nation-based system. The recent elections in Kenya show that this is not without problems. Tribal forces are still relevant. The Africa football cup shows that the process of nation-building has become quite vivid. We are used to it, and we find it quite normal, but it is only since a relatively short period of time that the world order, our world community, is organized through the nation-based system, which itself is a system of territories. This modern state system was a European invention.

When we look back in history, this system was invented in 1648 at the peace treaties of Westphalia (hosted by the cities of Munster and Osnabruck), thus ending the devastating Thirty Years' War which raged throughout Europe. In the literature on the development of international law it is generally accepted that in 1648 European powers agreed upon a new system of political order, later called the Westphalian sovereignty. It was based on the concept of co-existing sovereign states. Inter-state aggression had to be held controlled by a balance of power. The key principles of the Peace of Westphalia were: acknowledgement of the territorial sovereignty of the states and the fundamental right of political self-determination, including the choice of religion. A norm was established against interference in another state's domestic affairs. As we will see, the matters of war and peace have always been the main driver for the making of international law. The Thirty Years' War had such an impact and such big disadvantages for all parties, that the minds were set and ready for something else. Actually the negotiating parties thought that these principles of non-interfering with each other would prevent us from these terrible wars. History proved otherwise. So we are stuck now with this nation-based system, and as it appears to be with all systems, this is not perfect. We have something to repair. There are certain matters, which cannot be dealt within this system.

Now it's time to switch to another important event in history. It's pretty well known under the name World War II. This war and the postwar period gave a tremendous push to the development of international law. Actually it looks a bit like an explosion of international law and more than we can handle. As you know the most important international organizations in the field of heritage protection are the UNESCO and on the European scale the Council of Europe and the European Union. Let's focus on them. The founding of these international institutions is a reaction to World War II. But this reaction differs from the ones before, and I find it fascinating and spectacular, and unique in history. For example, the UNESCO – the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Talks about the need for such an organization went on during the war, and it was agreed upon during a conference in San Francisco in the spring of 1945. The world was still in a big turmoil and at that moment the allied parties thought of an international organization whose aim would be to contribute to the peace-building, the eradication of poverty, sustainable development and intercultural dialogue through soft values like education, the sciences, culture. Think about that. In year 1946 the treaty on the founding of the UNESCO was signed.

Another event took place in the same year. A well-known British leader of the conservative party held his famous speech to the academic youth of the University of Zurich: “I wish to speak to you today about the tragedy of Europe.... There is a remedy which ... would in a few years make all Europe ... free and ... happy. It is to re-create the European family, or as much of it as we can, and to provide it with a structure under which it can dwell in peace, in safety and in freedom. We must build a kind of United States of Europe. ... The first step is to form the Council of Europe.” Read this speech. And I assure you these quotations are not out of context as Mr. Nigel Farrage is trying to convince us of.

This idea was brought further through conferences like the one in The Hague in 1948, chaired by Churchill (watch his speech on *YouTube*) and because there was

a new kind of political will all over Europe. Men like Winston Churchill, Konrad Adenauer, Robert Schuman, Alcide de Gasperi, Jean Monnet, and Paul Henri Spaak chose to overcome the differences and the feelings of hatred and revenge. They knew that if they connected the economies of their nations, the chance of another war would be much smaller. The first step was to found the European Coal and Steel Community (ECSC), which at first was an organization of six European countries to regulate their industrial production under a centralized authority. The ECSC was the first international organization to be based on the principles of supra-nationalism, and started the process of formal integration, which ultimately led to the Maastricht Treaty that we are celebrating today and to the European Union as we know it today.

In fact, this is a step away from the noninterfering principles of Westphalia. Voluntary Nations handed over a piece of their sovereign powers to an international organization for the benefit of all. The ECSC was first proposed by the French Minister of Foreign Affairs Robert Schuman as a way to prevent further war between France and Germany. He declared that his aim was to “make war not only unthinkable but materially impossible”. So we entered into a long process towards connecting the economies of the European nations, toward a common market. Churchill’s initiative in 1949 led to the founding of the Council of Europe. Right now this is the international organization whose stated aim is to uphold human rights, democracy, the rule of law in Europe and to promote European culture. It has 47 Member States, and covers approximately 820 million people. Unlike the European Union, the Council of Europe cannot make binding laws (it lacks this supra-national power), but it does have the power to enforce international agreements reached by European states on various topics. Doing so, the Council of Europe has played the pioneering role in making international agreements on the protection of soft values like nature and heritage.

However, we have to admit that at this moment organizations like the Council of Europe and the UNESCO are poorly financed, understaffed and that is not because the organizations are bad, they still want to do the right thing. It is because the nation states do not want to support them any more. Where is their idealism? Countries like Latvia joined these organizations later, therefore I believe these idealistic thoughts are still alive here. We are looking to you to keep these ideals alive.

When the Latvian Constitution is amended again, I will find some lines from Mr. Juris Dambis to put in the Constitution. “Time is a gift” is a very good thought to be put in the Constitution. Think of it. A lot of things that you have said are good for the Constitution, but then again you will have to read it to make it alive. This is my plea – being active instead of complaining.

Don’t go looking for the Big Brother abroad. Use the tools you have already got, make alive what is already agreed upon. Know how the conventions work out in practice and use that information for the appropriate action. Conventions look like hard law, but often they turn out pretty soft. Make them alive.

Influence, help and strengthen the international organizations, which deal with heritage such as the UNESCO and the Council of Europe. They are understaffed and poorly financed. And they are so easy to be criticized. It’s better to help them to do their job instead of just putting your desires and bad temper on their table.

Understand why they are dealing with the heritage protection. Make a link with these objectives. Use your influence on a national and local scale as well. You can be busy trying to change the course of the European Union, but it might be a lot more effective (and more close at hand) to talk to the government of your municipality. International NGOs can be pretty influential on a national base as well. Let’s join forces with other NGOs like *Europa Nostra* and ICOMOS. Don’t expect too much from the government or international agreements. People have a tendency to put everything on the plate of government (as is the case with international organizations). But realise that the government is formed by people, not by wizards or gods.

As you figured it out by now I am rather hesitant to try and elaborate a new global convention. In the current political climate it is not likely that this will be a success, and even if we get a new convention, then the question remains how to prevent that the words turn out to be dead words (as is the case in so many other conventions). However, if we opt for a new convention, be aware that the discussion and energy of the process of ‘the making of’ are as important as the final result. Please remember the ideals of the men and women of the post-war period. They tried to do things differently. No, they did things differently, in a way that history has never seen before, and lot of good came from that. We are all profiting from it until this day on. Too often we tend to forget it. Well, don’t! And therefore I say: let Europe arise.

JURIS URTĀNS

Dr. Hist., Dr. Habil. Art.

Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes arheoloģijas eksperts. 1975. gadā sācis strādāt Muzeju un kultūras pieminekļu zinātniskās pētniecības padomē. Apzinājis arheoloģijas pieminekļus un vadījis dažāda apjoma arheoloģiskos izrakumus. Viņa interešu lokā ir seno kulta vietu, pilskalnu un citu senvēstures pieminekļu apzināšana, izvērtējums. Ieviesis pētniecībā aereālās arheoloģijas metodes un piedalījies hidroarheoloģiskajos pētījumos.

LATVIJAS ARHEOLOGISKAIS MANTOJUMS: NĀKOTNES IZAICINĀJUMI

Nākotne pati par sevi ir izaicinājums, jo nākotne būtībā noliedz tagadni un pagātņi. Pagātņi mēs saprotam daudz vairāk un labāk nekā nākotni. Pagātņi var sakārtot no mūsdienu viedokļa, var izskaidrot, var mēģināt pārbaudīt, vai tiešām tā ir bijis, kā ir bijis.

Pagātne ļauj interpretācijai un tipoloģizācijai. Nākotni tagadnē nekad nevarēsīm sakārtot – tā nāks tāda, kāda tā nāks. Mans kolēģis aerālajā arheoloģijā brits Rodžs Palmers (Rog Palmer) kādā no savām filosofiskajām publikācijām rakstīja apmēram šādi: “Kāds cilvēks man reiz teica, ka es vairāk domājot par pagātņi nekā par tagadni un nākotni.” Un kā kārtīgā zinātniskā publikācijā šim citātam bija pievienota arī atsaucē, kurā bija rakstīts: “Personal communication. Ex-wife.”¹

Tajā pašā laikā nākotni prognozēt ir samērā vienkārši jeb, precīzāk, bezatbildīgāk, jo prognozētājs nenes nekādu atbildību. Nākotnes prognoze ir tagadnes un pagātnes pieprasījums. Sapratīsim, ja nākotnē būs citādāk nekā prognozēts. Kurš tad vairs atcerēsies par kādu senu prognozi – nākotnē taču dzīvosim tālaika tagadnei!

Un te vēl jāaplūko arheoloģija un arheoloģiskais mantojums, kas nāk no tālas pagātnes, ir centrēts uz pagātņi, bet tam ir kāds gan oficiāls, gan tīri cilvēcisks statuss, kas ir tagadne.

Cilvēkam ir raksturīga tieksme saglabāt esošo, sasniegto, jo tas ir saprotams, ja arī varbūt uzlabojams, tad tomēr tas jau ir. Kaut ko mainīt cilvēks vēlas tad, kad ar veco vairs nevar sadzīvot, bet citādi – lai paliek tā, kā ir bijis. Zinām, ka reformas vajag, bet pašus reformatorus līdz cilvēki reti kad pacieš. Tos novērtē pēcnācēji.

Prognozes un prognozēšana nav nekas pateicīgs. Vienīgi šādās futuroloģiskās pasāzās prognozētājs ne ar ko neriskē, ja nu vienīgi ar līdzbiedru nepieņemšanu, bet mūsu pieņemšanu vai nepieņemšanu verificēs tikai laiks, un tas vēl nāks. Tajā pašā laikā domāt par nākotņi kādas konkrētas nozares ietvaros var tikai tas, kas tur jau tagad atrodas un nozari pārzina.

Droši vien, ka nākotnē arheoloģijas mantojuma saglabāšanā un aizsardzībā padziļināsies pretruna starp cilvēka tiesībām un cilvēka personību ar viņas vēlmēm, īpašumtiesībām un ierobežojumiem kultūras mantojuma, tostarp arheoloģijas mantojuma, jomā. Pašam skumji, bet nākotnē redzu birokrātiskā sloga neizbēgamu pieaugumu. Te zem birokrātijas sapratīsim ne tikai tiešo birokrātiju (šajā gadījumā ar negatīvu konotāciju), bet arī daudzas citas lietas, kas ar to tieši vai netieši ir saistītas.

Nākotnes izaicinājums ir kultūras mantojumam sadzīvot ar daudzveidīgo – dažādu līmeņu, dažādas hierarhijas jeb horizontālo un vertikālo likumdošanu, nepazaudējot mantojuma būtību. Galvenā cerība un uzstādījums: lai aiz birokrātiskās darbības un tekstiem nepazūd pats mantojums.

Mantojuma, arī arheoloģiskā mantojuma, izpēte, aizsardzība, attīstība, komunikācija ir mantojuma speciālistu prioritāte, bet juristi, IT, personāla un citi līdzīgi speciālisti ir tie, kas sekmē mantojuma saglabāšanu, izpēti, komunikāciju, bet paši par to atbildību nenes. Nedrīkst būt otrādi, ka, piemēram, IT speciālists, uzņemas atbildību par kādu arheoloģijas mantojuma jomu, bet arheoloģijas mantojuma speciālists tikai sekmē IT speciālista darbu. Nav izslēgts, ka kādreiz IT speciālists var būt zinošāks mantojuma jautājumos nekā šaura konkrētās nozares speciālists.

Arheoloģiskais mantojums pamatā atrodas lauku vidē, tur ir radies un veidojies, un, domājams, tuvākajās desmitgadēs tur arī turpinās atrasties. Tajā pašā laikā mūsdienu Latvijas lauku vidē notiek drastiskas pārmaiņas, kas pagaidām tikai pieņemas spēkā. Galvenie izaicinājumi: depopulācija, lauku vides totāla izmaiņa, kur arheoloģiskajā kontekstā nozīmīgākā ir aizaugšana, pārkrūmošanās, pārpurvošanās, kā rezultātā arheoloģiskais mantojums paliek fiziski nepieejamāks. Saprotam, ka mūsdienu tehnika kādu aizaugušu un pamestu lauku dažās nedēļās vai vēl ātrāk spēj pārvērst par lauksaimniecībā izmantojamu teritoriju, bet ar cilvēkiem, viņu dzīvesvietām un paradumiem izmaiņas tik strauji nenotiks.

Kā rūpēties par arheoloģisko mantojumu šādos apstākļos? Arheoloģiskā mantojuma aizsardzības pirmsākumos 20. gadsimta sākumā un pirmajās desmitgadēs cilvēku lauku vidē bija daudz un tā nebija problēma uzzināt, iztaujājot cilvēkus, kur kas arheoloģisks ir atrasts vai ieraduzīts. Arheoloģiskās vietas konkrētai atrašanās vietai netika pievērsta uzmanība: tas tāpat bija visiem zināms un, pat ja nebija zināms, tad ātri noskaidrojams.

Tagad ir citādi: lauku vidē nav daudz cilvēku, kas reāli zina (ja nu vien tas nav viņu tiešais pienākums vai personīga sūtība), kur atrodas zinātniekiem un kultūras mantojuma speciālistiem jau sen zināma arheoloģiskā vieta. Vietas tradīcija ir izzudusi un turpina izzust. Varbūt nāk vietā cita vietas tradīcija, bet tā vairs nav būtiska senajai arheoloģiskajai vietai. Un te ir vēl viena pretruna: no arheoloģiskā mantojuma saglabāšanas viedokļa lauku aizaugšana un depopulācija nav nekas briesmīgs; arheoloģiskā vieta no tā necieš, pat varbūt iegūst. Cieš un zaudē mantojuma klātbūtni cilvēki, kas gribētu zināt par arheoloģisko vietu.

Līdz ar lauku vides izmaiņām mainās arī arheoloģiskā pieminekļa adreses nozīme. Vēl tagad mums aizsargājamo pieminekļu sarakstā tiek izmantotas adreses, kas ir vēsturiski izveidojušās, bet mūsdienās vairs nav korektas un ir pat nesaprotamas. Kā lai atrod vietu, kas sarakstā apzīmēta kā “Zundu senkapi”, ja Zundu ciems pēdējo reizi bija apdzīvots pirms 20 un vairāk gadiem, mūsdienās cilvēki tur nedzīvo, un nedzīvo arī tuvākajā apkārtnē. Kā lai atrod Zundu senkapus, kas adresēti “Zundu sādžā”? Acīmredzot viens no nākotnes izaicinājumiem ir arheoloģiskā mantojuma adrešu nosaukumu maiņa, pārejot uz ģeogrāfiskajām koordinātēm, LIDAR iezīmēšanu vai vēl kā citādi.

Izzūd ne tikai zināšanas par arheoloģiskās vietas atrašanos, izzūd arī agrākā folklorā. Nav vairs tā, ka vakaros vectēvs lauku mājās mazdēliem stāsta par nogrimušo pili tuvējā pilskalnā, kam pats tic un kam liek ticēt arī mazdēliem. Šī folklorā kaut kad iepriekš ir fiksēta, ja ir fiksēta, un tai patlaban arī ir nosacīta arheoloģiskā nozīme; folklorā ir arheoloģizējusies, tā nav aktuāla, ja vien to piespiesti neaktualizē (bukleti, norādes, ceļveži). Te arī izaicinājums: nākotnē arvien mazāk varēs rēķināties ar tradicionālās folkloras klātbūtni reālajā arheoloģiskā mantojuma aizsardzībā.

1 Personiska sarakste ar bijušo sievu (tulku. no angļu valodas)

Tomēr folkloristi labi zina, ka folklorā pastāv tāpēc, ka ir nepārtraukti mainīga. Mēs, pētnieki, gribam noķert un saglabāt kādu folkloras, tostarp arī arheoloģiskā mantojuma daļu, bet tā ir nepārtraukti mainīga. Vai te nav vietā viedās Omara Haijama dzejas rindas:

*Vientiesi, kas tu domāies
zinātnieks esam,
Redzu noslāpstat Tevi starp pagātnes –
nākotnes bezgalību.
Robežakmeni gribi Tu nolikt starp tām
un uzrāpties tajā.
Labāk sēsties zem koka. Dzer
vīnu, kas aizmirst liek bezspēcību.*

Objektīvā pretruna ir vēl arī tā, ka arheoloģisko vietu skaits vai pieminekļu skaits samazinās: tas tiek zaudēts. Tajā pašā laikā arheoloģisko vietu skaits arī palielinās. Gribētu teikt, ka patlaban ir līdzsvars, varbūt pat ar nelielu pozitīvu pieaugumu, bet nākotnē, pat diezgan tuvā nākotnē, tas tā vairs nebūs, jo arheoloģisko vietu skaits sāks samazināties. Tas nozīmē, ka arvien lielāku vērtību iegūs tās arheoloģiskās vietas, kas vēl būs palikušas, saglabājušās. Skaitlisku vērtējumu par to, ko esam zaudējuši un ko ieguvuši arheoloģiskā mantojuma ziņā, ir ļoti grūti iegūt, bet tie daži zināmie piemēri, gan ārpus Latvijas, liecina, ka kopš 19. gadsimta sākuma ir zaudēta aptuveni puse vai pat divas trešdaļas no tā arheoloģiskā mantojuma, kas toreiz ir bijis zināms un kas ir tagad. Latvija te nebūs izņēmums.

Ar šo pašu lietu kārtību saistās vēl kāda varbūt ne tikai arheoloģiska problēma. Kad izbeidzas arheoloģija jeb cik vecai jābūt arheoloģiskai vietai, lai to varētu uzskatīt par arheoloģisko pieminekli? Ja mūsdienā Latvijas likumdošana runā par 1700. gadu kā robežšķirtni starp arheoloģiju un ne-arheoloģiju, tad šis sliekšnis nākotnē celsies. Šķiet, nākošā robeža varētu būt pirmsindustriālā laikmeta beigās un industriālā laikmeta sākums, ko Latvijā aptuveni datē ar 19. gadsimta 3. un 4. ceturkšņa miju. Tas nozīmētu, ka pieaugtu urbānās arheoloģijas loma, pieaugtu 18.-19. gadsimta pilsētu, slobodu, muižu un to iekārtojuma, ražotņu, ciemu kultūrslāņa nozīmība un arheoloģiskā loma, pieaugtu arī šī laika artefaktu arheoloģiskā nozīmība. Ja tā, tad palielināsies arheoloģisko vietu skaits, bet vai uz šīm jaunajām vietām jeb jaunāku laiku vietām vajadzētu piemērot tikpat stingru aizsardzības režīmu kā, piemēram, akmens laikmeta apmetnei?

19. gadsimta un 20. gadsimta sākuma arheoloģiskā mantojuma centrā bija senlieta jeb artefakts. Tas bija galvenais! Senlietas izraka, pētīja, krāja, salīdzināja, mainīja, bet vieta, kur senlietas ieguva, bija tikai sava veida konteiners, kur senlietas atradās un kur tās varēja atrast. Ne velti 19. gadsimta baltvācu pētnieki deva padomus, kā rakt senkapu uzkalniņu – labāk rakt centrā, jo tur būs lielākas iespējas atrast senlietas, labāk rakt apbedījuma galvgali, jo tur būs vairāk un vērtīgākas senlietas.

Šai tendencei zināmā mērā saglabājoties, 20. gadsimta 20. un 30. gados nozīmi sāka iegūt pati arheoloģiskā vieta – pilskalns, senkapi, kuros atradās šīs senlietas jeb artefakti. Mūsdienās, iekļaujot abas iepriekšējās pieejas, vērojama nākamā pieeja jeb paradigma, saskaņā ar kuru arheoloģiski nozīmīga paliek ne tikai senlieta un konkrētā vieta jeb piemineklis, kur tā atrasta, bet arī senā ainava, artefaktus saturošo vietu un pieminekļu komplekss, to savstarpējās sakarības. Tas būs nākotnes izaicinājums – saskatīt senkapus ne tikai kā vietas, kur ir senlietas, bet arī kā vienotu kompleksu jeb ansambli ar dzīvesvietu,

ar ceļiem un ar vēl citām arheoloģiskām reālijām saistītu vietu, kā lauksaimniecisko, transporta vai sakrālo ainavu, pat ja fiziski mēs to varētu arī neieraudzīt.

Jau kā mantra arheoloģijā skan apgalvojums, ka jāsaglabā arheoloģiskais mantojums, jo nāks jaunas, parasti uzsverot –nedestruktīvas pētniecības metodes, un tad jauna un nozīmīga informācija tiks iegūta bez destruktīvo metožu pielietošanas, tas ir, bez arheoloģiskajiem izrakumiem, jo arheoloģiskie izrakumi iznīcina arheoloģisko vietu. Nenoliedzot, ka tas kaut kad tā arī būs, tomēr arheoloģisko izrakumu nozīme, manuprāt, saglabāsies un pat pieaugs, jo arheoloģisko izrakumu laikā ņems dažādus paraugus, ko iepriekš neņēma. Pagaidām nav tādu metožu, kas varētu būt alternatīva arheoloģiskajiem izrakumiem un cilvēka jeb arheologa acij. Ja saka, ka ir tādas metodes, tad tā vairāk ir nākotnē balstīta vēlēšanās nekā īstenība. Domāju, ka arheoloģiskie izrakumi būs noteicošie un dominējošie arheoloģiskās vietas jeb pieminekļa verificēšanā vēl ilgi nākotnē.

Mantracība ir viena no cilvēka būtības tumšajām pusēm. Tā ir bijusi vienmēr, ir tagad un būs arī nākotnē. Ēģiptes piramīdas taču arī tika izlaupītas jau senatē! Mantracība tiek un tiks ierobežota, tiks sodīta, būs arvien lielāka starptautiskā sadarbība mantracības apkarošanā, tomēr mantracība nekad netiks izskausta, tāpat kā citi cilvēcei raksturīgie noziegumi – zagšana, vardarbība, laupīšana. Kas no tā izriet: pret mantracību ir jācīnās, jāuzstājas pret to, cilvēki jāaudzina, tomēr jāapzinās, ka pilnīgi likvidēta tā nekad netiks un būs jāmēģina ar to sadzīvot. Kā pašā arheoloģiskā mantojuma aizsardzībā, tā arī mantracībā tiks piemērotas arvien jaunas metodes, pie tam mantracībā, kas kā tāda ir privāti orientēta, pat ātrāk nekā mantojuma aizsardzībā.

Iespējams, ka arheoloģiskā mantojuma aizsardzībā arvien lielāku nozīmi iegūs privātīpašums, jo gadījumā, ja arheoloģiskā pieminekļa privātīpašnieki vairumā sāks uzskatīt šo arheoloģisko vietu par savu, sev piederošu unikālu vērtību, to kā savu tie arī sargās un pieskatīs no mantracīmiem un citiem apdraudējumiem. Tādi piemēri ir vērojami jau tagad. Ja citur vietas, it sevišķi senkapi, būs izlaupītas, tad atsevišķos privātīpašumos tās var saglabāties nākamībai.

Un tomēr... Droši vien, ka nākotnē viss būs citādi, nekā te pareģots, jo arī te teiktais ir mūsdienā vēlēšanās ietekmēt nākotni un redzēt to tādu, kāda tā mums liktos pievilcīga, bet vai tā būs īstenībā?

JURIS URTĀNS

Dr. Hist., Dr. Habil. Art, expert of the National Heritage Board of Latvia. In 1975 Urtāns started to work at the Museum and Cultural Heritage Scientific Research Council. He has surveyed archaeological monuments and conducted archaeological excavations on different scales. His research is focused on identifying and evaluating ancient cult places, hillforts and other archaeological sites. He has introduced areal archaeology in Latvia and taken part in the underwater archaeological surveys.

THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE OF LATVIA: FUTURE CHALLENGES

Future always represents a challenge, because in essence the future denies the present and the past. We understand the past much better than the future. The past can be structured based on the current opinion, it can be explained, or it can be examined to check whether something had actually happened the way it did.

The past can be interpreted and classified. The future, however, is impossible to structure; it will come as it pleases. My colleague in aerial archaeology, a British archaeologist Rog Palmer wrote something like this in one of his philosophical publications: "Somebody once told me that I think more about the past than I do about the present and the future." And just like any proper scientific publication it also had a reference, which said: "Personal communication. Ex-wife."

At the same time, predicting the future is quite easy, or, to put it precisely, it is more irresponsible, because the forecaster does not bear any responsibility. The future forecast is demanded by the present and the past. We will be understanding if the future turns out to be different than predicted. And who will ever remember some old forecast — at that time in the future we will experience the present of that time!

In this context we must discuss archaeology and archaeological heritage, which essentially comes from a distant past and is focused on the past; however, it has both formal and purely human status, which is the present.

It is intrinsic for a man to try to preserve the existing and the achieved, because it is understandable, and even if it needs improvement, it does already exist. A man wants to change something only when it has become impossible to coexist with the previous order of things, but otherwise — let everything remain the way it is. We know, reforms are needed; however, people rarely tolerate the reformers. They are appreciated only by descendants.

Forecasts and forecasting is not a gratifying task. Perhaps it is comforting that the forecaster in such futurological environment does not risk with anything, except perhaps with disagreement on the part of peers; however, our agreement or disagreement will be verified only by the time itself, but it is still to come. At the same time, thinking about the future in terms of a specific field is the privilege only of those who are already involved in it and are familiar with it.

As regards heritage preservation and protection, it is likely that in the future there will be contradiction between the rights of a person and the person's individuality, on the one hand, and her desires, property rights and restrictions in the area of cultural heritage, including the archaeological heritage, on the other. It is sad, but in the future I see an inevitable increase of the bureaucratic burden. In this case, the term 'bureaucracy' encompasses not only the direct bureaucracy (here, in a negative connotation), but also many other things that are more or less related to it.

The future challenge is to ensure the coexistence of cultural heritage with the diverse legislation of different levels, various hierarchies, or the so-called horizontal and vertical legislation, without losing the essence of the heritage. The main hope and objective is not to lose the heritage behind the bureaucratic measures and texts.

Research, protection, development and communication of heritage, including the archaeological heritage, is the priority of heritage specialists, but it is the lawyers, IT, HR and other professionals who facilitate the preservation, research and communication of heritage while not bearing any immediate responsibility for that. It should not be the other way around, whereby, for instance, an IT specialist undertakes responsibility for a certain area of archaeological heritage, but the specialist of archaeological heritage merely supports the work of the IT specialist. Of course, there can be instances where a certain IT specialist is more knowledgeable in heritage matters than a field professional who specialises in a specific narrow area.

Overall, archaeological heritage is situated in rural setting, this is where it has originated

and formed, and most probably this is where it will remain for the coming decades. At the same time, contemporary Latvian countryside is increasingly subject to major changes. The key challenges are the following: depopulation, total transformation of rural environment where the most significant aspects in the archaeological context are shrub and weed overgrowth and paludification, whereby the archaeological heritage becomes physically more inaccessible. We understand that modern machinery can transform any overgrown and abandoned field into an agricultural land in a matter of a few weeks or even faster, but as regards people, their homes and traditions, the transformation will require much longer time.

How to take care of the archaeological heritage in such conditions? In the early days of the archaeological heritage protection in the early 20th century and the following few decades, the number of people living in the countryside was high and it was not a problem to find out where something has been detected or seen that could be significant from the point of view of archaeology. The specific location of the archaeological site was not so important — it was simply known by everyone and, even if it was not, it could be easily identifiable.

It is totally different now: in the countryside there are not many people left who actually know (unless it is their immediate responsibility or personal mission) where the archaeological site, which is well-known to scholars and heritage specialists, is actually situated. The tradition of the site has been lost and the process is still ongoing. Perhaps it is substituted by another tradition of site, but it is no longer relevant for the ancient archaeological site. And there is another contradiction: from the perspective of the archaeological heritage preservation, the overgrowth and depopulation is not a terrible thing; it does not harm the archaeological site, sometimes it is even beneficial for the site. The harm is done to the people, who would like to know something about the archaeological site, but it is impossible since the heritage is lost.

Along with the transformation of rural environment, the changes in the significance of the address of an archaeological monument must also be discussed. Even now on the protected monument list there are sites with historically developed addresses, but nowadays they are no longer correct and sometimes are not understandable. How to find a place listed as "Zundu burial ground", if the last residents in Zundu village lived there some 20 or more years ago, and at the moment there is no one living there or even in the surrounding area? How to find Zundu burial ground with address in "Zundu village"? Obviously, one of future challenges is to change the way archaeological heritage sites are given their addresses by introducing geographical coordinates, LIDAR marking or some other solution.

Not only knowledge about the location of the archaeological sites is lost, but also the folklore of the previous generations has disappeared. Gone are the days, when a grandfather in his old country house would tell his grandsons a story about a sunken castle in the nearby hillfort, a legend that he himself believes in and wants his grandsons to believe in. This folklore has been recorded once, if at all, and currently it has relatively the same archaeological significance. Folklore has become archaeological; the public awareness has been lost, unless it is intentionally raised through booklets, signs and guides. This represents a challenge: in the future it will be increasingly less possible to count on the presence of traditional folklore in the real-life protection of archaeological heritage. However, folklore specialists are well aware that folklore exists, because it is continuously changing. We, the researchers, want to catch and preserve some part of

folklore, including the archaeological heritage, but it is always changing. I guess, the following poem by Omar Khayyam is appropriate to mention here:

*I don't know who considers you wise,
but I see you searching for breath in utter confusion,
torn between the endless past and the endless future.
You try to place a boundary-post between these two infinities,
sit down on it and look?
Instead, better sit down under
a nearby tree with a cup of wine and allow yourself
to forget your helplessness.*

Another objective contradiction is the constantly declining number of archaeological sites or the number of monuments: one way or another, this information is being lost. At the same time, the number of archaeological sites is also increasing. Perhaps there is a balance, maybe even with a slight positive increase, but in the future, even in the near future it will no longer be so, because the number of archaeological sites will start to decrease. It means that the still remaining and preserved archaeological sites will become more valuable. It is very difficult to acquire a numerical assessment of what has been lost and found in terms of the archaeological heritage, but the few examples, although outside Latvia, demonstrate that since the beginning of the 19th century we have lost around one half or even two thirds of the archaeological heritage that was known at that time and what is known now. Latvia is not going to be an exception.

The same can be said about another, not only archaeological, problem. Where does archaeology end or how old must an archaeological site be to be considered an archaeological monument? If the current legislation in Latvia defines the year 1700 as the reference year between archaeology and non-archaeology, then in the future this reference point will rise. The next reference point could be the end of the pre-industrial era and the early industrial era, which in Latvia is dated approximately at the turn of the 3rd and 4th quarters of the 19th century. This would imply the increase of the role of urban archaeology, as well as the significance and archaeological role of the cultural layer of cities, slobodas, manors and their equipment, factories and villages of the 18th -19th centuries. Along with it, the archaeological importance of artefacts from this era would also increase. If so, the number of archaeological sites will increase, but should these new sites or sites from the more recent times be subject to the same strict protection regulations as, for instance, a stone age settlement?

An antiquity or an artefact was at the core of the archaeological heritage of the 19th century and the early 20th century. It was the most important thing! Antiquities were dug up, studied, collected, compared, exchanged, but the site where the antiquities were found was considered as a kind of a container where the antiquities were located and where they could be found. It is not without reason that the Baltic German researchers of the 19th century gave advice on how to dig in an ancient burial ground: it was advised to dig in the centre, because it would provide better chances of finding antiquities, and even better – to dig in the head area of the burial, since this is where the majority and most valuable antiquities would be found.

While this trend has remained, in the 1920s and 1930s the archaeological site

itself started to become important, be it a hillfort or a burial ground where these antiquities or artefacts were located. Nowadays, while embracing both previously mentioned approaches, the next approach or paradigm can be observed. Pursuant to this new paradigm, archaeological importance is attributed not only to the antiquities and the particular site or the monument where it was found, but also to the ancient landscape, the complex of sites and monuments containing these artefacts, and their mutual relationship. It is going to be a future challenge to view the ancient burial grounds not only as sites containing antiquities, but also as a joint complex or ensemble with settlement and roads, and as sites connected with other archaeological realities, or as agricultural, transport or sacred landscape even though physically we might not be able to notice it.

It already sounds like a mantra in archaeology that archaeological heritage must be preserved, because new (and usually emphasised as non-destructive) study methods will be introduced that will result in new and significant information being acquired without using destructive methods, namely, without archaeological excavations, since the archaeological excavations destroy the archaeological site. Not denying that someday this will be the case, to my mind, the archaeological excavations will remain important and their significance will even increase, because during excavations various samples will be taken that were not taken before. At the moment there are no methods that could serve as an alternative to archaeological excavations or that could replace the human or archaeologist's eye. If someone says such methods exist, it is wishful thinking and a future desire rather than present-day reality. I think archaeological excavations will remain the predominant method in verifying the archaeological site or monument long into the future.

Treasure hunting is one of the dark sides of human nature. It has always existed, it exists now and it will exist in future. It must be noted that the Egyptian pyramids were robbed already in ancient times. Treasure hunting is and will be restricted, penalised, the international cooperation in fighting the treasure hunting will increase, but none of these efforts will fully eradicate the treasure hunting just like other crimes characteristic to humans: theft, violence, robbery. Consequently, we must fight against the treasure hunting, speak out against it, we must educate people; however, we must realise that this phenomenon will never be completely eliminated and we will have to try to coexist with it. New methods are and will be introduced both in the field of the archaeological heritage protection and in the treasure hunting. Moreover, in the treasure hunting this process will be even faster than in the heritage protection since the treasure hunting is essentially private effort.

Probably, the private property will play a greater role in the protection of archaeological heritage, because, if increasingly more private owners of archaeological monuments start considering the sites as their own, which are unique and have an outstanding value, they will protect and guard them from treasure hunters and other dangers. Such examples already exist. If elsewhere sites, and in particular the burial grounds, are plundered, then those under the private ownership may be preserved for the future.

And nevertheless... most probably in the future everything will turn out to be different than predicted, because even everything that was just said is a present-based desire to impact the future and see it to turn out the way we find attractive, but will it?

RŪTA KAMINSKA

Dr. Art., Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes mākslas eksperte. No 1977. gada strādā kultūras pieminekļu aizsardzības un pētniecības jomā, darbojusies mākslas mantojuma akadēmiskās pētniecības laukā. Zinātniskās intereses pamatā saistītas ar Austrumlatvijas mākslas mantojumu. Pievērsusies glezniecības vēsturei, portreta un monumentālās glezniecības mantojumam un Latgales sakrālās mākslas kontekstam plašākā areālā. Publicējusi virkni grāmatu par arhitektūras un mākslas mantojumu un rakstus Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Polijas akadēmiskajos izdevumos. Kultūras mantojuma balvas laureāte.

MĀKSLAS VĒSTURE UN PIEMINEKĻU PĒTNIECĪBA

Pārstavu mākslas vēstures nozari, tāpēc mans skatījums uz pieminekļu pētniecības un aizsardzības jomas attīstību veidojies no šīs akadēmiskās disciplīnas perspektīvas. Daudzu gadu garumā strādājot ar mākslas pieminekļiem, praktiskā pieredze parādījusi to, kā laikā gaitā paplašinājušās iespējas pieminekļu pētniecības jomā. Tam līdzās iezīmējas arī robežas, ko šobrīd varam panākt un kas vēl paliek neaizsniedzams. Taču tas nenozīmē, ka nākotne nepiedāvās jaunas iespējas, ko šodien varam tikai iztēloties.

Lai apjaustu jau šobrīd pieejamo informācijas apjomu, kas palīdz novērtēt konkrētu mākslas parādību no akadēmiskās mākslas vēstures nozares pozīcijām, piedāvāju apskatīt konkrētu paraugu. Tas ir vietējā mantojuma kontekstā augstu vērtēts mākslas darbs "Aglonas Brīnumdarītājas Dievmātes svētglezna" (*The Miraculous Icon of Our Lady of Aglona*), kas tika īpaši daudzrunāta saistībā ar neseno pāvesta vizīti Latvijā. Tās vērtība sabiedrības ieskatā tālu pārsniedz konkrēta mākslas darba novērtējuma robežas, ieliekot to plašākā sabiedrības un baznīcas dzīves kopsakarību kontekstā. Mākslas vēsturnieks, vizuāli novērtējot šo gleznojumu pateiks, ka tas ir nesen restaurēts 17.-18. gs. mijas meistarā darbs. Tas atbilst noteiktai stilistiskajai ievirzei baroka sakrālās glezniecības ietvaros un raksturo konkrēta reģiona un konkrētas konfesijas mākslas mantojumu. Tā mākslinieciskais konteksts meklējams noteiktā teritoriālā areālā, šajā gadījumā – Lietuvas lielkņazistes un Polijas mantojumā. Vienlaicīgi te saskatāmas atsaucis uz senāku, Bizantijas mākslā pazīstamu kompozīcijas prototipu.

Taču ar to ir par maz, lai noteiktu šīs gleznas simbolisko vērtību. No baznīcas pozīcijām raugoties, Brīnumdarītājas tēla spožumu tai piešķir šī darba liktenī atspoguļotā īpašo svētuma izpausmju klātbūtne, ko fiksējuši baznīcas hronisti. Glezna tiek uztverta kā noteikts tēls, un gadu ritējumā tas apaudzēts ar leģendu un nostāstu slāni. Tas viss īpaši jāņem vērā pieminekļu pētniekam, lai nodrošinātu mākslas darba saglabāšanu un aizsardzību, respektējot ne tikai tā māksliniecisko vērtību, bet arī kulta statusu. Tāpēc nākas meklēt praktiskus risinājumus, nepietiek tikai ar korektiem akadēmiskiem secinājumiem.

Skatoties no pieminekļu pētniecības un aizsardzības viedokļa, svarīgi šķiet izcelt vairākus aspektus, domājot par to, ko šajās jomās sagaidām nākotnē. Pirmkārt, jārunā par dažādu dabaszinātņu nozaru piesaisti mākslas darbu tehniskās izpētes laukā; otrkārt, par sadarbību visplašākajā spektrā; treškārt, par speciālistu sagatavošanu šajā ārkārtīgi komplicētajā nozarē, ko sauc par pieminekļu pētniecību.

Pieminētā svētglezna Aglonā ir ar 15. gs. pirmo pusi datēta mākslas darba kopija, kurš atrodas Lietuvā, Traķu (*Trakai*) katoļu baznīcā un zināms kā Bizantijas imperatora dāvana Lietuvas lielkņigaitim Vitautam pateicībā par valsts kristianizāciju. Viena

no leģendām vēsta, ka šī glezna kara laikā, 18. gs., izvesta uz Aglonu un ka vēlāk abi mākslas darbi samainīti, Latvijā atstājot oriģinālu. Restaurācijas gaitā veikta gleznu izpēte un tās rezultāti šajā ziņā ļauj ieviest skaidrību. Aglonas variantā glezmai nav bijis daudz labojumu; tās sākotnējā versija tuva tagadējai kompozīcijai, kas atbilst Lietuvas gleznas pašreizējam Dievmātes veidolam. Savukārt, lietuviešu speciālisti spējuši uzzīmēt pavisam izvērstu ainu par Traķu gleznu. Tā ir mainījusi kompozīciju un formātu. Gleznas apakšdaļa nozāģēta. Visā augumā attēlotas Marijas vietā šobrīd redzam Hodegītrijas ikonogrāfiskā tipa (*Hodegītria-type*) Dievmātes gleznojumu līdz ceļiem. Mainītas arī detaļas. Marijai vairs nav rožu vainaga, skaista, simboliski emocionāla akcenta. Citādi bijuši arī Dievmātes un bērna žesti. Taču šo visnenākā gleznojuma kārtu sedz pārgleznojumi. Restaurācijas laikā saglabāts gleznas 17. gs. veidols, kam arī ir vēsturiska vērtība.

Tātad, pateicoties lietuviešu speciālistu darbam, arī akadēmiskās mākslas vēstures tekstos nākas mainīt akcentus un precizēt konkrētā mākslas darba atribūciju. Paraleli top skaidrs, ka gleznas Aglonas variants patiešām ir kopija. Lai pie šāda slēdziena nonāktu, pielikts daudz pūļu un izmantotas dažādu zinātņu metodes – sākot ar koka pamatnes izpēti, turpinot ar krāsu pigmentu ķīmisko analīzi, virsmas apskati ultravioletā starojumā un rentgena staros. Apkopojot tehniskos datus un salīdzinot to ar konkrēta laikmeta stilistisko kontekstu, ko savukārt pārzina mākslas vēsturnieki, šobrīd var nonākt pie drošākas šī mākslas darba atribūcijas nekā jebkad agrāk.

Kā redzams, jau šobrīd pieejamas pietiekami saudzīgas metodes, kas neiejaucas mākslas darba struktūrā un netraumē vai arī maz ietekmē tā oriģinālo substānci un vēsturiskos uzslāņojumus. Tiesa, šobrīd nav problēmu ar stājmākslas darbiem, tie pārvietojami un pakārtojami atbilstoši aparatūras dislokācijai. Nav šaubu, ka šādas tehniskās iespējas gadu no gada pieaugs. Jācer, ka nākotnē arvien pieejamāks varētu būt arī izpētes darbību nodrošināšanas mobilais variants. Tas ietvertu arī monumentālās mākslas izpēti uz vietas. Piemēram, ļaujot operatīvi noteikt sienu gleznojumu un krāsojumu slāņu un kompozīcijas izmaiņas, neskarot pašu gleznojumu, turklāt izmantojot to ne tikai izcilāko vērtību analīzes gadījumos, bet arī ieviešot regulārā praksē speciālistu darbā ar ikdienišķākām mākslas parādībām. Tālais – iegūto datu interpretācija un mākslas vēsturnieka izvērtējums – ļautu pieņemt izsvērtākus lēmumus, spriežot par mākslas darbu saglabāšanas metodēm. Vērtējot situāciju mākslas vēstures un pieminekļu pētniecībā, ir skaidrs, ka šobrīd svarīgākais ir nodrošināt sadarbību gan tehniskās izpētes jomā, gan datu apmaiņā starp speciālistiem. Par to nācies uzskatāmi pārliecināties, strādājot arī ar Latvijas pieminekļiem. Neņemot vērā konvencionāli veiktas arhitektoniski mākslinieciskās izpētes datus, bet tikai vizuālu vērojumu un teorētisku pieredzi "kā tas varētu būt", mākslas vēsturē var nonākt pie aplamiem secinājumiem. Tā 19. gs. beigu sienu gleznojums var tapt par 18. gs. autoram piedēvētu darbu ar plaši izvērstu ikonogrāfiskās programmas skaidrojumu. Konkrētajā gadījumā tieši arhitektoniski mākslinieciskās izpētes dati ir ļāvuši nonākt pie precīziem secinājumiem. Tie ir nepārprotami un atsedz gleznotā dekora slāņu veidošanās likumsakarības saistībā ar laikmetu estētisko ideālu maiņu. Tieši tāpēc nākotnē gribētos redzēt vēl efektīvāku tehnisko pētījumu pielietojumu pieminekļu atribūcijā. Tas ir īpaši būtiski ātri risināmās situācijās, kur izšķiras konkrēta pieminekļa pastāvēšanas liktenis. Piemēram, īpaši akūtos gadījumos tam varētu kalpot regulāri pieejama savveida

“ātrā palīdzība”. Tas nozīmētu resursu mobilizāciju ne tikai nacionālas valsts, bet plašāka reģiona ietvaros – ar problēmu daloties plašākā speciālistu tīklā un kopīgi un ātri atrodot tās risinājumus.

Kā zināms, viena lieta ir jaunu tehnisko risinājumu un metožu aprobācija šaurā speciālistu lokā, bet otra – to visaptveroša pieejamība. Tāpēc ciešāka sadarbība varētu būt viens no atslēgas vārdiem nākotnes risinājumos. Vispirms tas attiecas uz konkrētu mākslas darbu un tā saglabāšanas likteni, kur nākas apvienot zināšanas, ko var dot dažādu nozaru pieredze, ne tikai mākslas vēsture. Jau šobrīd restauratoru darba aprītē ir ķīmijas un fizikas piedāvātās iespējas. Prakse apliecina, ka reizēm sadarbībā iesaistāmas arī retāk apzinātas nozares. Tā, piemēram, koksnes pētnieku palīdzība bija nepieciešama, lai šobrīd Rīgā varētu aplūkot Baltijas ozoliem veltītu glezniecības izstādi. Tā parāda Nīderlandes glezniecības klasiskā perioda īpatnības materiāla izmantojuma ziņā. Izrādās, ka pasaulē plaši zināmu gleznotāju darbi ir tapuši tieši uz Baltijā augušu koku dēļiem.

Tālāk sadarbība intensificējama nacionālā mērogā, koordinējot un atbalstot izpētes iespējas, jaunu tehnoloģiju un metodoloģijas izstrādi, kas koncentrētos nacionālā pētījumu centrā, iespējams, Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes pārraudzībā. Nākamais solis – sadarbības izvēršana un nostiprināšana starpvalstu mērogā. Protams, arī patlaban pastāv personiskie kontakti starp speciālistiem, notiek starptautiski mākslas vēsturnieku forumi, regulāros pasākumos pulcējas arī Baltijas restauratori, piesaistot plašāka reģiona kolēģus. Tomēr šķiet, ka koordinētu regulāru kontaktu un domapmaiņa varētu būt intensīvāka. Kā iepriekš minēts, tieši lietuviešu kolēģu darbs ļāvis pārliecinošāk precizēt Aglonas gleznas atribūciju. Varbūt šī informācija bija nepieciešama savlaicīgāk, ņemot vērā Aglonas gleznas restaurācijas pirms iepriekšējās pāvesta vizītes Latvijā 1993. gadā?

Visbeidzot jāpiemin pieminekļu pētniecības speciālisti. Ir skaidrs, ka nekas no iepriekš minētā pieminekļu pētniecības un aizsardzības laukā nevar tikt īstenots bez zinošu speciālistu līdzdalības. Domājot par savu nozari, nākotnē gribētos redzēt izvērstu un koordinētu programmu tādu mākslas vēsturnieku sagatavošanā, kas specializējušies tieši pieminekļu pētniecības jautājumos. Iespējams, tas ir lokāls un Latvijai svarīgs jautājums. Protams, arī šobrīd katram speciālistam ir pieejamas individuālas pieredzes paplašināšanas iespējas, izmantojot dažādas izglītības programmas un meistarklases ārvalstīs. Tomēr kolēģu izglītošanu šādas ievirzes programmās uz vietas pieprasa plašais darba apjoms. Tas paveras, raugoties uz mūsu mākslas pieminekļu korpusu un to stāvokli. Šobrīd diez vai pietiek ar sen zināmajām meistara un mācekļa attiecībām, tikai praksē uzkrājot nepieciešamo pieredzi pēc akadēmisko zināšanu pamatkursa apguves. Ievirze šim darbam būtu jāiegūst jau akadēmisko studiju laikā. Kā iepriekš minēts, akadēmiskā mākslas vēsture un pieminekļu pētniecība nav gluži viens un tas pats. Bez akadēmisko zināšanu konteksta nevar veiksmīgi interpretēt praktiskajā darbā iegūtos rezultātus un otrādi – bez praktiskā izpētes darba nevar nonākt pie pamatotiem teorētiskiem secinājumiem vai mākslas darba atribūcijas. Turklāt pieminekļu izpētes darbs prasa īpašu attieksmi. Kāds mākslas vēstures fakts var figurēt teorētisko pārsapņemošu kopsakarībās, tieši neskarot pašu mākslas darbu. Šādā skatījumā konkrēta parādība ir daļa no loģiski veidotas teorētiskas struktūras. Tajā pašā laikā pieminekļu pētniecības jomas speciālistam nākas nepastarpināti saskarties ar atsevišķu artefaktu, kam ir savs īpašs liktenis un emocionālais

uztveres konteksts, savas saglabāšanas problēmas. Arī Aglonas Dievmātes gleznu var racionāli analizēt, izmantojot visdažādākās tehniskās iespējas. Tas ir jā dara, lai palīdzētu šo mākslas darbu saglabāt. Tajā pašā laikā nevar aizmirst, ka tai ir tiesības uz savām leģendām, savu īpašo dzīvi daudzu cilvēku apziņā. Šī glezna nav tikai fizisku materiālu kopums, bet kas vairāk. Tā ir mākslas darbs, kam piemīt īpašības, kas sabiedrības uztverē ne vienmēr iekļaujas racionāla skaidrojuma rāmjos. Turklāt tā ir svētglezna, kuras funkcija baznīcas dzīvē prasa īpaši delikātu attieksmi no pieminekļu pētnieku un aizsardzības speciālistu puses. Pieminekļu pētnieks ir tas, kuram visi šie aspekti jāprot sabalansēt.

Pārskatot to, cik strauji pēdējās desmitgadēs mainījusies iespēja apgūt informāciju, ir skaidrs, ka arī nākotnē tās apjoms tikai pieaugs gan mākslas vēstures, gan pieminekļu pētniecības nozarē. Nav šaubu, ka turpināsies arī dažādu zinātņu nozaru un metožu attīstība, kas ļaus īpaši saudzīgi iegūt datus par konkrēto mākslas darbu. Jācer, ka acīmredzami informācijas apmaiņas pozitīvie rezultāti veicinās sadarbību gan mākslas vēstures, gan pieminekļu pētniecības nozarē. Tā visa veidošana ir zinošu speciālistu rokās. Cerams, ka tādu netrūks!

RŪTA KAMINSKA

Dr. Art., expert in art on the National Heritage Board of Latvia.

Since 1977 she has been working in the heritage protection and research, specializing in academic research on art heritage, mainly of Eastern Latvia. She has examined the history of painting, portraiture, monumental painting and analysed the context of the sacral heritage of Latgale. She is an author of numerous books on heritage of architecture and art and articles in Latvian, Lithuanian, Estonian and Polish academic publications. She has been awarded with the Heritage Prize of Latvia.

ART HISTORY AND THE RESEARCH OF MONUMENTS

Since I represent the discipline of art history, my opinion about the development of the field of monument research and protection has formed based on the perspective of my own field. Having worked with monuments of art for many years, my practical experience shows that the opportunities in the field of monument research have increased. Meanwhile, there are boundaries to what we can currently achieve and what is still beyond reach. However, it does not mean that the future will not provide new opportunities, which we can only imagine today.

To grasp the amount of information available already now that helps to assess a specific art phenomenon from the perspective of the academic discipline of Art History, we can examine a certain example. It is a work of art highly appreciated in the context of local heritage entitled The Miraculous Icon of Our Lady of Aglona that was particularly revered in the light of the recent Pope's visit to Latvia. In public opinion, its value by far exceeds the evaluation limits of a specific work of art, putting it in a wider interrelationship context between society and the church. Any art historian having examined the painting will conclude that it is a recently restored work of art created by masters from the turn of the 17th and 18th centuries. It corresponds to a certain stylistic trend of the sacral Baroque painting and represents the art heritage of a specific region and specific faith. Its artistic context lies in a certain geographic area, which in this case it is the heritage of Poland and the Grand Duchy of Lithuania. Meanwhile, one can notice some references to an older composition prototype known in the Byzantine art.

However, it is not enough to determine the symbolic value of this painting. From the Church's standpoint, the brightness of the image of Our Miraculous Lady is the result of the presence of special expressions of holiness reflected in the destiny of this particular work of art, as recorded by the Church's chroniclers. The work is perceived as a certain image and over the years it has been covered with a layer of legends and stories. A monument researcher must take all these parameters into account in order to ensure the preservation and protection of the work of art by respecting not only its artistic value, but also its cult status, since it is so significant to a large part of society. In this context, it is necessary to search for practical solutions. It is not enough to obtain accurate academic conclusions.

Therefore, from the point of view of monument research and protection, it seems to be important to highlight several aspects when contemplating about what we expect to happen in these fields in future. First, we should consider attracting various disciplines of natural sciences to the field of technical research of works of arts; second, cooperation in the broadest spectrum must be ensured; third, training of specialists in this exceptionally complicated field called monument research needs to be ensured.

The particular icon in Aglona is a copy of a work of art from the early 15th century that is kept in Lithuania in the Trakai Catholic church, and which is known as a gift from the Byzantine emperor to Vitautas, the Grand Duke of Lithuania, to express gratitude for the Christianisation of the country. One of the legends tells that in the 18th century, during war, the painting was brought to Aglona and later both works of art were swapped leaving the original in Latvia. The research performed during restoration and its results bring some clarity in this regard. The Aglona version has not had many corrections, its original version is close to its current composition that corresponds to the current image of Our Lady on the painting kept in Lithuania. Meanwhile, Lithuanian experts have managed to create a fully detailed description of the icon kept in Trakai. It has changed its composition and format. The bottom part of the painting has been sawn off. Instead of Mary being shown in full height, currently we see the Hodegitria-type painting of Our Lady up to her knees. Some details have been changed, too. Mary no longer has the garland of roses, a beautiful symbolic emotional accent. Also the gestures by Our Lady and the Child are different. However, this oldest layer of the painting is covered by previously added layers. Restoration preserved the appearance of the icon it had in the 17th century, which also has a historical value.

Consequently, thanks to the work of Lithuanian experts, certain accents needed to be changed in the academic texts, as well as required updating the attribution of this work of art. Meanwhile, it is made clear that the Aglona version of the icon is, indeed, a copy. To reach such a conclusion, a lot of efforts have been made and the techniques of various science disciplines have been applied, starting from researching the wooden base and ending with the chemical analysis of the paint pigments, as well as surface inspection under ultra-violet light and X-rays. Summarising the technical data and comparing them to the stylistic context of the specific era, known by art historians, we can draft a much certain attribution of this work of art than ever before.

We are aware that non-obtrusive techniques are currently available that do not affect the structure of a work of art and do not damage or leave a minimum damage to its original substance and the following historical layers. It is true, currently this problem does not affect easel paintings — they can be moved and

arranged as required by the equipment dislocation. There is no doubt that such technical capacities will improve year by year. It is to be hoped that in the future the mobile equipment ensuring research activities will become more available. This would also allow for the on-site research of monumental art, for instance, to ensure fast identification of the compositional changes in wall paintings and paint layers without touching the painting. Moreover, this option should be applied not only for analysing the most outstanding values, but also used routinely in the expert work with regular art phenomena. Furthermore, the interpretation of the obtained data followed by the assessment of art historians would support a better informed decision making regarding the methods for preserving the works of art. Evaluating the situation in the field of art history and monument research, it is clear that it is of utmost importance to ensure cooperation both in the field of technical research and data exchange between experts. I have clearly seen this functioning also in my work with monuments in Latvia. By avoiding the data of conventional architectural artistic research and taking into account only visual observations and theoretical experience "how it could be", one can reach wrong conclusions in art history. This way, a 19th century wall painting can become a work of art attributed to an author from the 18th century with detailed description of its iconographic programme. In the particular case, the architectural artistic research data allowed to reach accurate conclusions. The data are evident and reveal the underlying patterns of the formation of the painted decor layers in line with the changing aesthetic ideals of the respective eras. For this reason, in the future I would like to see even more efficient application of technical research in the attribution of monuments. It is particularly important in situations that require a fast solution, where the existence of a specific monument is at stake. For instance, in particularly urgent cases this could be supported by some kind of a permanently available "first aid". This would imply mobilisation of resources not only at the national level, but also within a wider region by sharing the problem with a wider network of professionals and finding the solution together and fast.

It's no secret that one thing is approbation of new technical solutions and techniques within a small group of specialists, but another — their accessibility. Therefore, a stronger cooperation could be one of the key words in terms of the future solutions. First of all, regarding a specific work of art and its further preservation that requires combined knowledge coming from experience in different disciplines, not only art history, various possibilities provided by chemistry and physics are already being used in the work of restorers. Experience shows that sometimes such cooperation should be expanded by including disciplines that are attracted less frequently. For instance, support by timber researchers was needed in order to organise an exhibition in Riga dedicated to the Baltic oak. It reveals the peculiarities of the Dutch golden age painting in terms of the materials used. It appears that the works of art by the world-famous painters were created on the panels made of timber that originated in the Baltics.

Next, cooperation must be intensified at the national level by coordinating and supporting research opportunities, developing new technologies and techniques that would be concentrated at a national research centre, probably, under the National Heritage Board. Furthermore, it is crucial to establish and strengthen cooperation at the international level. Of course, personal contacts between professionals are currently maintained, too. There are various international forums of art historians. Restorers from the Baltic States regularly gather and attract

colleagues from a wider region. However, it seems that the contacts and exchange of views could be more intensive. As said before, it was the work on the part of our Lithuanian colleagues that allowed for a more certain attribution of the Aglona icon. However, maybe this information could have been acquired sooner allowing to begin the restoration of the Aglona icon before the previous Pope's visit to Latvia in 1993.

Finally, monument research specialists must be mentioned. It is clear that nothing of the above said cannot materialise in the field of monument research and protection without the contribution coming from competent specialists. Thinking of my own field, in the future I would like to see an extensive and coordinated training programme for art historians specialising in monument research. Perhaps it is a matter of local significance and important only to Latvia. Of course, individual training options are currently available to every specialist through various educational programmes and master classes abroad. However, the huge amount of work requires local education of peers in such programmes. It is a conclusion that is drawn by looking at the spectrum of our heritage and its condition. Today, I have doubts that the well-established relationship between an expert and his apprentice is sufficient enough acquiring the required experience only by means of practice following the completion of the basic academic training. Work orientation should take place already during the academic studies. As said before, the academic discipline of art history and the research of monuments is not one and the same thing. Without the academic knowledge it is impossible to interpret the results acquired in practical work successfully, and vice versa — without the practical research work it is impossible to draw reasoned theoretical conclusions or prepare the attribution of a work of art. Besides, the monument research work requires a special attitude. A fact from art history may exist in the interconnection of theoretical discussions without direct connections with the particular work of art. From such a perspective, a certain phenomenon is part of a logically developed theoretical structure. At the same time, a monument research specialist has to face individual artefacts that have their own individual destiny and emotional context, as well as their own preservation problems. The icon of Our Lady of Aglona mentioned before can also be analysed rationally by using various technical options. It should be done to help preserve this work of art. At the same time we cannot forget that it has the right to have its own legends, its own peculiar life in the consciousness of many people. This painting is not just a set of physical materials, but something more. It is a work of art that has features, which in public opinion not always fall within the boundaries of rational explanation. Moreover, it is a sacral icon whose function in the church requires a particularly delicate approach in terms of the monument research and protection specialists. It is the monument researcher who must be able to balance all these aspects.

Looking at the rapid change over the last decades of how information can be studied, it becomes clear that in the future, too, the amount of information will only increase both in the field of art history and the monument research. There is no doubt that various scientific disciplines and techniques will continue to develop that will make it possible to acquire data on a particular work of art in a much less destructive way. I hope that the positive obvious results of information exchange will promote cooperation both in the field of art history and the monument research. Achievement of all of this is in the hands of competent professionals. Hopefully, there will be enough of such specialists in the future!

JĀNIS ROZENBERGS

Cēsu novada domes priekšsēdētājs. Kopā ar kolēģiem strādā pie Cēsu novada un ekonomikas attīstības, veidojot Cēsis par iekārojamo dzīvesvietu Latvijā, kultūras galvaspilsētu un radošo industriju centru, kas piesaista arvien jaunus investorus un ģimenes.

Mans stāsts būs par Cēsu pieredzi kultūras mantojuma saglabāšanā. Kā labais piemērs šajā jomā vienmēr tiek minēta Kuldīga, kas ir bijis mudinājums panākt līdzvērtīgus sasniegumus.

Cēsis dibinātas 1206. gadā, tā ir viena no vecākajām pilsētām Latvijā ar bagātu kultūras mantojumu, kas, par laimi, pasaules karos nav daudz cietis. Šī kultūras mantojuma saglabāšana ir milzīga atbildība un darbs. Sākam lēnām sajukt kultūras mantojuma nozīmi vecpilsētā. BBC sižetā 2012. gadā Cēsis neizskatījās diez ko labi, pēc krīzes tas bija zemākais punkts, kuru šobrīd esam pārvarējuši. Cēsis ir vairāk nekā 50 valsts nozīmes pieminekļu, kā arī pati vecpilsēta ir pilsētībūvniecības piemineklis. Un tagad, sešu gadu laikā, esam kļuvuši par Latvijas kultūras galvaspilsētu.

LIELIE PAŠVALDĪBAS OBJEKTI

Kad pašvaldība cenšas mācīt privātpašniekus par objektu saglabāšanu un uzturēšanu, tad nereti saņem pretjautājumu – un kā jūs paši savos objektos strādājat un ieguldāt naudu? Pēdējie pašvaldības sakārtotie objekti ir kā labs piemērs sabiedrībai, nodrošinot ekonomisko attīstību un izaugsmi. Nereti tas ir kā sniega bumbas efekts – sakārtojot kādu objektu vecpilsētā, arī kaimiņš sāk mīnāties un domāt, vai viņam arī nevajadzētu kaut ko darīt lietas labā.

Kā viens no pirmajiem lielajiem pašvaldības objektiem jāmin Cēsu viduslaiku pils, kas ir viena no lielākajām šī perioda būvēm Baltijā. Šobrīd norit saudzīgi saglabāšanas darbi, vienlaikus attīstot un radot dažādus tūrisma produktus, kas nepieciešami, lai pilnvērtīgi izmantotu un vēl vairāk atvērtu šo objektu apmeklētājiem. Otrs objekts ir Cēsu Jaunā pils, kas trīs gadu periodā tika renovēta no pamatiem līdz pat bēniņiem. Savulaik bija apdzīvoti tikai divi stāvi, šobrīd apdzīvots ir arī bēniņu stāvs. Sākumā šķita, ka darbi nekad nebeigsies, bet nu esam ieguvuši skaistu, mūsdienīgu un pieejamu mājvietu vērtīgajai Cēsu vēstures muzeja kolekcijai. Arī pils parks ir vēl viena skaista teritorija, kurā varam rīkot dažādus valsts un starptautiskas nozīmes pasākumus. Tajā iedzīvīnāta grāfa Zīvera vīzija par pilij pieguļošo parku, un tas kalpo kā lieliska platforma vēsturiskā un mūsdienīgā sapludināšanai.

Koncertzāle "Cēsis" ir vēsturiskais Viesīgās biedrības nams, ko pagājušā gadsimta sākumā uzcēla par tautas saziemei līdzekļiem un kurā 2013.-2014. gadā pēc Jura Pogas projekta notika vērienīgi rekonstrukcijas darbi, savienojot seno arhitektūru ar jauna tipa piebūvi un funkciju. Pašvaldībā savulaik bija diskusijas par to, vai šo un Cēsu centrālo bibliotēku būvēt jaunā vietā, kas ļautu būvēt plašāk un mūsdienīgāk. Tomēr, respektējot to vēsturi, lēmums bija restaurēt un pārbūvēt esošās ēkas. Līdz ar to esam spējuši saglabāt vēsturisko ēku un papildināt to ar daudzfunkcionālu lietojumu. No otras puses, tādā pilsētā kā Cēsis ar 15 000 iedzīvotāju vienmēr būs jautājums, kā jaunuzceltos un vēsturiski saglabātos objektus ekonomiski un saimnieciski uzturēt un attīstīt.

Arī Cēsu Centrālā bibliotēka ir Jura Pogas biroja projektēts objekts. Kā teica Latvijas Nacionālās bibliotēkas direktors Andris Vilks: "Tas ir jauns vīns vecā pudelē." Ēka ir ieguvusi gan ārēju, gan iekšēju veidolu. Vislielākie ieguvēji ir bērni. Ja agrāk bērni

nenāca uz bibliotēku bieži, tad tagad šeit uzturas labprāt. Reiz jautāju bibliotekārei, ko viņa vēlētos mainīt? Kā atzina bibliotekāre, nereti bērnu ir tik daudz un viņi ir tik skaļi, ka tas traucē pārējiem bibliotēkas apmeklētājiem. Bet tajā pašā laikā tie ir tie apmeklētāji, kas nāks rīt, parīt, aizparīt un kļūs par bibliotēkas pastāvīgajiem lietotājiem.

Katru gadu, izmantojot vecpilsētas iedzīvotāju nomaksātu nekustamā īpašuma nodokli, esam centušies sakārtot kādu vecpilsētas ielu. Nacionālajā kultūras mantojuma pārvaldē mums ir apstiprināta ielu seguma koncepcija. Rīgas iela ir centrālā, maģistrālā vecpilsētas iela. Tās rekonstrukcija ilga divus gadus. Tas bija pārbaudījums Rīgas ielas uzņēmumiem, jo tika apgrūtināta preču piegāde un klientu piekļuve. Taču esam to pārdzīvojuši, un rezultātā ir iegūta skaista iela. Vienlaikus tas bija arī liels profesionāls izaicinājums arheologiem, jo bija jāpēta 17. gadsimta koka caurules utt. Cerams, viņi paspēja to paveikt!

Ar šiem objektiem esam centušies sev un privātīpašniekiem radīt pozitīvu piemēru. Tas, protams, atstāj iespaidu uz blakus esošo objektu īpašniekiem, un arī viņi vēlas sarosīties.

VAR ARĪ ŠĀDI

Mākslas telpa "Mala" ir viena no vēsturiskajām zirgu pasta ēkām, kas vecpilsētā stāvēja tukša daudzus gadus desmitus, kad pēkšņi ieradās ambiciozi Rīgas jaunieši un sāka šo ēku apdzīvot un iedzīvināt. Šobrīd tur ir viena no iecienītākajām kafejnīcām Cēsu vecpilsētā. Tā ir dzīvotspējīga un jauka kā apliecinājums tam, ka ēkā, kura šķita jau uz sabrukuma robežas, ar minimāliem resursiem var panākt ļoti pozitīvu atmosfēru.

Blakus "Malai" atrodas Cēsu vēsturiskā skola, kurā mācījušies ļoti daudzi mākslinieki, dzejnieki un rakstnieki. Ilgu laiku te atradās Cēsu profesionālā vidusskola, kurai uzcēlām jaunas telpas ārpus centra, un šis īpašums tika nodots pašvaldībai. Sākām domāt, ko ar to varētu darīt, tad izdomājām, ka varētu izveidot radošo industriju centru – koprades māju SKOLA6. Divu gadu laikā tas piepildījies ar 30 dažādas kapacitātes un dažāda profila uzņēmējiem, tostarp jāmin māksliniece, kura pārcēlusies uz Cēsīm, glezno šeit, bet savus darbus sūta uz Vācijas galerijām, arhitekts, programmētājs, šuvēji, dekoratori un pat friziere! Mājai nav eiroremonta, ne tuvu tam! Taču tā jau ir maksimāli apdzīvota, un nu jāmeklē nākamā. Esam pārdomu procesā – varbūt nākamajā vietā vairs nebūs iespējams radīt tādu sajūtu? Izaicinājums ir noturēt pašreiz valdošo radošo un mājīgo atmosfēru arī nākamajā attīstības ciklā.

PRIVĀTO INVESTĪCIJU OBJEKTI

"Zvaigzne ABC" ir viens no pirmajiem absolūti pozitīvajiem privāto investīciju piemēriem Cēsu vecpilsētā. "Zvaigzne ABC" šo ēku rekonstruēja atbilstoši visiem kultūras mantojuma saglabāšanas kanoniem. Protams, tā nebija maza investīcija, bet ir labs paraugs pārējiem.

Vēl viena tendence, arī globāls jautājums, saskaroties ar privāto biznesu, ir dilemma, kā atrast balansu starp kultūras mantojuma saglabāšanu un to investīciju apjomu, kas objektā ieguldāms. "Villa Santa" ir 19. gadsimta beigās celta villa Pēterburgas krievu aristokrātiem, un tā atrodas netālu no Gaujas. Šis īpašums padomju laikos bija Sarkanā Krusta tuberkulozes slimnīca, savukārt pēc neatkarības atgūšanas ēkas kompleks stāvēja tukšs un netika apsaimniekots. Kompleksā ietilpst trīs ēkas un 6 ha zemes; investīciju ieguldījumi sastāda apmēram 4,4 miljonus eiro. Ja mēs būtu pastāvējuši uz to, ka komplekss ir obligāti jāatjauno vēsturiskajā izskatā, nenojaucot nevienu ēku, tas turpinātu sabrukšanas ceļu un ieguvējs nebūtu neviens. Rezultātā

šīs ēkas nojauca un uzcēla no jauna precīzi tādas, kādas tās vēsturiski izskatījās. No pašvaldības viedokļa mums vienmēr jāmeklē līdzsvars starp vēstures saglabāšanu un jaunu projektu attīstīšanu. Tikpat labi šīs ēkas varēja stāvēt vēl desmit gadus tukšas un neapsaimniekotas un aiziet postā jebkurā gadījumā.

Vēl jāmin "Vanadziņa nams", kas tapa pēc tam, kad tukšu zemes gabalu pašā Rīgas ielas centrā iegādājās uzņēmēji no Jaunpiebalgas. Tobrīd nams jau bija demontēts līdz pamatiem. Tā rekonstrukcijā ieguldīts teju miljons eiro. Vizuāli ēka ir saglabājusī vēsturisko veidolu, bet iekšpusē, protams, ir citas funkcijas un plānojums. Mēs lepojāmies ar uzņēmēju izdarīto! Arī "SEB banka" vecpilsētas sirdī ir jāmin kā kārtējais veiksmīgais risinājums, kad nams atjaunots vēsturiskajā izskatā. Atrast līdzsvaru starp progresu, attīstību un investīcijām, no vienas puses, un kultūrvēsturiskā mantojuma maksimālu saglabāšanu, no otras puses, ir svarīgs, bet ne vienmēr viegli paveicams uzdevums.

IZGLĪTOŠANA

Kā nākotnes perspektīvu mēs redzam sabiedrības izglītošanu caur sabiedrības iesaisti veicinošiem pasākumiem – līdzīgi, kā to dara Kuldīgā. Jāsaka, šobrīd ir laba tendence – plastmasas logu un durvju ēra būs sevi izsmēlusi. Īpašuma tirgus ir atdzīvojis, un īpašnieki, kuri pērk vēsturiskus objektus, skaidri saprot, kāpēc tos iegādājas, kur iegādājas un kas ar īpašumu būs darāms. Uz Cēsīm atnākuši tādi restauratori kā Jānis Tolpežņikovs un arhitekts Ervins Krauklis, kuri ir entuziastiski, izglītoti profesionāļi. Viņi nodibinājuši biedrību "Cēsu mantojums" un rīko starptautisku konferenci "Koka dienas" ar restaurācijas darbnīcām un lekciju cikliem, kurus vada starptautiski atzīti profesionāļi. Cilvēku ir gana daudz, un interese ir liela. Tas nav ātrākais veids, kā veidot sabiedrības izpratni, bet ilgtermiņā – ļoti nozīmīgs.

MĀKSLA UN REVITALIZĀCIJA

Mēs esam pārbaudījuši pasaulē nereti teikto, ka māksla mēdz atnest jaunu impulsu un dzīvi pamestām ēkām. Zinātnes, mākslas un gastronomijas centrs "Brūzis" atrodas blakus Cēsu pils kompleksam. 2001. gadā, kad "Cēsu alus" pārcēlās uz savu jauno kompleksu – ražotni rūpnieciskajā teritorijā, protams, šī teritorija palika tukša. Kādus 10 gadus ēka stāvēja tukša, līdz tapa par 2008./2009. gada Cēsu mākslas festivāla mājvietu. Tad Juris Žagars te sāka organizēt mākslas izstādes katru gadu, bet šobrīd šis īpašums ir ļoti aktīva uzņēmēja Gundara Skudriņa rokās. Pāri ielai ir liels vēsturiskais zirgu stallis, kas padomju laikā bija kazarmas. Ar radošām aktivitātēm tika iedzīvināta arī šī ēka. Lai gan ēka ilgu laiku bija tukša, redzam, ka ar laiku tā atdzīvojusies. Šāda pieeja, nododot īpašumus radošajām industrijām, ne tikai "tīram" biznesam, strādā. Dodot laiku un radošo brīvību, māksla un mākslinieki lieliski atdzīvina šķietami zudušas teritorijas.

SLIKTIE PIEMĒRI: KO NEVAR CELT, TO NEVAR NEST

Īpašnieki mēdz būt dažādi. Ir īpašnieki, kuri ir bezkaunīgi, ir īpašnieki, kuri neliekas ne zinis par saviem objektiem. Jāatzīst, ka pašvaldība ne vienmēr var tikt ar viņiem galā, jo privātīpašums ir teju neaizskarams, tas ierakstīts Satversmē utt. Mums ir vairāki gadījumi, kur skaidrs, ka kopā ar Nacionālo kultūras mantojuma pārvaldi jāmeklē likumiskie risinājumi, kas ļautu ātrāk atrast kompromisu ar šiem īpašniekiem, nevis pēc 10-15 gadiem, kad īpašums būs tuvu katastrofai un kļuvis bīstams. Patlaban vēl nav skaidra formula, bet uzskatām, ka īpašums ir ne tikai priekšrocība, bet arī pienākums.

Ja cilvēks ar to gadiem netiek galā, jāmeklē drastiskāki risinājumi. Kopumā mums iet labi! Cēsis kļuva skaistāka, sakoptāka, un tās ir mājvieta vairākiem lieliskiem projektiem, kas kalpo kā labie piemēri citiem. Prieks par cilvēkiem, kas nāk un pērk, un saprot, kāpēc to dara! Prieks arī par radošajiem ļaudīm, kas lēnā garā darbojas. Pirms pieciem septiņiem gadiem uz daudz ko raudzījāmies ar bažām. Taču tagad skaidri redzam, ka attālinātais darbs, kopstrāde, mobilitāte un daudzas citas lietas ir nākamā attīstības fāze mazpilsētām reģionos, un to aktīvi izmantojam. Esam gatavi ar jums sadarboties nākotnes projektos un risinājumos, lai gan Cēsis, gan visā Latvijā būtu vēl vairāk pozitīvo piemēru!

JĀNIS ROZENBERGS

Mayor of Cēsis. With his team he focuses on the economic development of the town to make Cēsis the most desirable place of residence and the capital of culture, as well as the centre of creative industries in Latvia, attracting investors and families alike.

My story will be focused on the experience of the town of Cēsis in terms of the preservation of the cultural heritage. In this area, the town of Kuldīga is always mentioned as the good example, so it has encouraged us to catch up with equally great achievements.

Cēsis, founded in 1206, is one of the oldest towns in Latvia with a rich cultural heritage that luckily did not suffer much damage during the First and Second World War. Preservation of this cultural heritage is a huge responsibility and work. We slowly start to feel the significance of the heritage in the old town. In the BBC programme in 2012 Cēsis did not leave a good impression. It was the lowest point during the crisis since which we have recovered quite well. There are more than 50 monuments of national significance in Cēsis, and the old town itself is a monument of urban development. Now, after six years, we have become the Cultural Capital of Latvia.

LARGE MUNICIPAL OBJECTS

Whenever the municipality tries to educate private owners about the preservation and maintenance of property, it is often confronted with a counter-question from the owners: and how do you operate at and invest in your own properties? Recently restored municipal objects set a good example for the public, while providing economic development and growth. This often causes the snowball effect: after one site is fixed in the old town, the neighbour starts to think that he, too, should do something to improve his property.

As one of the first largest municipal objects, the Cēsis Medieval Castle must be mentioned. It is also one of the largest constructions of this historical period in the Baltics. Currently careful preservation works are taking place at the castle, while various tourism products are being developed and created in order to make the site more accessible to visitors and use it to its full potential. Another object is the Cēsis New Castle, which was completely renovated from the foundations to the top of the roof within three years. Earlier only two floors were occupied, but now the attic floor is also used. At the onset, it seemed that the works will never end, but now we have achieved a beautiful, modern and accessible home for the outstanding collection of the Cēsis Museum of History. Furthermore, the Castle Park, too, is another beautiful area well

suitable for hosting various events of national and international scale. It embodies the vision of Count Von Sievers to create a park next to the castle, and it serves as a perfect platform to merge the past and the present.

The Cēsis Concert Hall has found its home in the historic Cēsis Community Building built in the early 20th century using funds donated by people. In 2013 and 2014 major reconstruction works took place based on the design by Juris Poga. As a result, the historical architecture was merged with a modern addition and function. There were heated discussions at the Cēsis Town Council arguing whether to build the concert hall and the central library on a new site that would allow for larger construction volume and more modern approach; however, respecting the past of the existing buildings, it was decided to restore and reconstruct the historical buildings instead. Consequently, we have succeeded in preserving the historical building and giving it a multifunctional function. On the other hand, in a city with 15 000 residents it will always be questioned how to maintain and develop the newly built objects and the historical buildings.

The Cēsis Central Library is another project designed by the Juris Poga's bureau of architecture. As the Director of the National Library of Latvia Andris Vilks once said: "It is immature wine in an old bottle." The building has acquired a new appearance, as well as interior. Children are the real beneficiaries here. Before, children were not visiting the library so frequently, but now they are happy to stay there longer. I once asked the librarian, whether there is anything that she would like to change. She replied frankly: sometimes there are so many children present at once that with their loudness they disturb other library visitors. At the same time, the children are the ones who will return tomorrow, the day after tomorrow and so on, and will become regular visitors of the library.

Each year using the property tax collected from the residents of the old town we have tried to fix one street in the old town. We have elaborated a street surface concept approved by the National Heritage Board of Latvia. Riga Street is the main strategic street of the old town. It took two years to complete its reconstruction. It was a true test for businesses situated on Riga Street, since supplying goods and access for customers was inconvenient. But everyone has survived and as result we have acquired a beautiful street. At the same time, it was a huge professional challenge for archaeologists, who had to examine the 17th century timber pipes, etc. Hopefully, they managed to study everything they needed!

By fixing these objects we have tried to set an example both for ourselves and private owners. Such action on our part, of course, has left an impact to the owners of neighbouring properties, and they start to consider taking action, too.

OR... IT CAN BE DONE THIS WAY

Space for art *Mala* is situated in the old town in one of the historic buildings of the former horse post that was left empty for many decades, but then a group of determined young people arrived from Riga who started to occupy this building and return it to life. Now it hosts one of the most popular cafés in the old town of Cēsis. It represents a viable and nice confirmation that a building that was considered to be on the brink of collapse can be turned into a space with positive ambiance using minimal resources.

Next to *Mala* there is a historical building that once hosted a school attended by many

artists, poets and writers. For quite a long time the building was home for the Cēsis Vocational Secondary School, which then moved to newly-built premises outside the town centre, but this property was handed over to the municipality. We started to contemplate what to do with it. Eventually we decided to create a centre for creative industries – the co-working Art Studio *SKOLA6*. In two years, 30 entrepreneurs of various size and profile have based their business activity in this studio. Among them there is a painter who has moved to Cēsis, works here, but sells her works in German art galleries. She is accompanied by an architect, a software designer, tailors, designers and even a hair stylist! The building has not been fixed up, not even close. But it is already full, and the current task is to find the next premises. Currently, we are in the middle of a reflection process. What if the next site fails to provide the same feeling...? The challenge is to keep the current creative and home-like atmosphere also in the next development phase.

Private investment objects

Bookshop by publishing house *Zvaigzne ABC* is one of the first examples of absolutely positive private investments in the old town of Cēsis. *Zvaigzne ABC* reconstructed the building in accordance with all principles of heritage preservation. Of course, it was not a small investment, but it sets a good example to others.

Another trend and also a global phenomenon, when dealing with private business, is the dilemma of finding the right balance between the preservation of cultural heritage and the amount of investment to be invested in the object. The building of *Villa Santa* was built in the late 19th century for Russian noblemen from St. Petersburg. It is situated close to the River Gauja. During the soviet period the building was turned into a Red Cross tuberculosis hospital, whereas after the restoration of independence the buildings stood empty and were not maintained at all. The property consists of three buildings and 6 ha of the surrounding land — it all required investment of about 4,4 million euro. Had we insisted that the property must be restored in its historical appearance without tearing down any constructions, they would continue to deteriorate benefiting no one. As a result, the buildings were demolished and built again following their historical appearance. As a municipality, we must always find the balance between preserving history and developing new projects. The buildings might as well stay empty for another ten years and turn into ruins anyway.

The Vanadzija House is another example, which was created after a group of businessmen from Jaunpiebalga bought an empty land plot in the very central section of Riga Street. At that time the building was already half demolished. The investment reached nearly a million. Visually the building has preserved its historical appearance, but the interior was given a new function and architectural planning. We are proud of what the entrepreneurs have achieved! The SEB Bank Building in the heart of the old town must also be mentioned as another successfully reconstructed property, when a building was reconstructed preserving its historical appearance. To find the balance between progress, development and investment, on the one hand, and to preserve the cultural heritage, on the other, is an important, but not always easily accomplishable task.

EDUCATION

In the future we are planning to educate society through activities that facilitate social engagement, just like in Kuldīga. Meanwhile, it should be noted that there is a good

sign — the period of plastic windows and doors has reached its limits. The property market has recovered, and the owners who are buying historical objects clearly understand why they are buying them, where, and what they are going to do with them. Such educated and enthusiastic professionals as restorer Jānis Tolpežņikovs and architect Ervīns Krauklis have moved to Cēsis. They have founded Association *Cēsu mantojums* (Cēsis Heritage) and are hosting international conference *The Days of Wood* featuring restoration workshops and series of lectures led by internationally recognised professionals. The event gathers quite a crowd and the interest is substantial. It's not the fastest way of how to shape public understanding, but in a long term a very significant one.

ART AND REVITALISATION

We have tested the well-known idea that art may bring a new momentum and life to abandoned buildings. Science, art and gastronomy centre *Brūzis* is situated next to the Cēsis Castle complex. In 2001, after brewery *Cēsu alus* moved to its new production facility in an industrial area, the territory, of course, stood empty for about ten years until it hosted the Cēsis Art Festival 2008/2009. Afterwards Juris Žagars began to organise annual art exhibitions. Now the property is already managed by a very active entrepreneur Gundars Skudriņš. Across the street there is a large historical stable, which in the soviet times was used as barracks. By hosting various creative activities, this building has been revitalised. Although the building stood empty for quite a long time, we can see that it has gradually recovered. We can confirm that the approach of opening properties to creative industries, not just pure business, actually works. Given time and creative freedom, art and artists successfully revitalise the territories once considered lost.

BAD EXAMPLES: DON'T BITE OFF MORE THAN YOU CAN CHEW

Every owner is different. There are shameless owners and owners who couldn't care less about their properties. And I must admit that the municipality cannot always cope with them, because the private property is nearly untouchable, it is enshrined in the Constitution, etc. We have several cases where it is clear that we must come together with the National Heritage Board of Latvia to find legal solutions that would ensure faster outcome regarding the difficult properties, instead of waiting for another 10-15 years when the properties reach a very poor condition becoming dangerous to health and safety. The formula is unknown yet, however we believe that a property implies not only an opportunity, but also responsibility. If a person is unable to properly maintain his or her property, harsher solutions will have to be applied.

But overall, we are doing fine! Cēsis has become a beautiful and more cleaned up city and it is a home for a number of great projects, which serve as the good examples for others. I am glad for the people who move to our city and buy properties, and perfectly know why they are doing it! I am also happy for the creative community who keep working! Some five or seven years ago we looked at many things with concern. But now we see clearly that distance working, co-working, mobility and many other trends represent the next phase of development of regional towns, and we don't hesitate to take advantage of that. We stand ready to cooperate with you on future projects and solutions in order for Cēsis, as well as the rest of Latvia to have even more positive examples!

LINARDS ROZENTĀLS

Dr. Theol., Rīgas Luterā draudzes mācītājs, Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas sertificēts kapelāns. Publicējis vairākus rakstus par baznīcu vēsturiskā un mūsdienu kontekstā. Monogrāfijas "Izdzīvošana. Sinodālais pārvaldes princips Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīcā 1948.-1984.gadā" autors.

NĀKOTNES MŪZIKA

Vispirms sirsnīgs paldies par uzaicinājumu uzstāties ar priekšlasījumu šajā konferencē par tēmu, kura man kā teologam un mācītājam ir ļoti izaicinoša un svarīga.

Kādā veidā tas, ko saņemam no iepriekšējām paaudzēm, ir jānodod, jāsaņem, bet varbūt arī jāattīsta un jāveido nākamajām paaudzēm? Kā tas, ko esam saņēmuši, var, nezaudējot sevi, kalpot labākai nākotnei mums visiem? Ar šiem jautājumiem pēdējo 10-15 gadu laikā esam intensīvi strādājuši lielākajā kristīgās baznīcas kopienā Latvijā – Luterā draudzē Torņakalnā.

Kas ir tradicionālais nemateriālais, garīgais mantojums? Vai tikai tas, ko nepārprotami esam saņēmuši no iepriekšējiem gadsimtiem, bet varbūt arī tas, kas iepriekšējos gadsimtos ir palicis ēnā, izdzīvojis kā alternatīva tradīcija, svarīga tikai nelielam tās lietotāju un interesentu lokam? Daudzas šobrīd it kā inovatīvas, jaunas prakses īstenībā ir labi aizmirstas, bieži ar nodomu malā noliktas ļoti senas, tradicionālas idejas, prakses, koncepti. Kas no tradicionālā ir noteikti saglabājams? Kas vairs nav svarīgs mūsdienu cilvēkam un realitātes izpratnei šodien? Kā iekļaut tradicionālo inovatīvajā, kā ne tikai saglabāt esošo, bet dot tam jaunu jēgu, nozīmi, uzdevumu? Kā radīt telpu, kurā tradicionālais nekavē inovatīvo, bet inovatīvais ciena un nenoliedz tradicionālo? Kā gudri nospriegot konservatīvu un cieņpilnu attieksmi pret tradicionālo un konvenciālo tā, lai līdzās atvērti un drosmīgi varētu tikt izmēģināts un attīstīts nekonvenciālais, inovatīvais, citādais.

Kāda izskatīsies nākotne, kurā vecais un jaunais atradīsies kādā kopīgā metaperspektīvā, kas spēs izturēt nestabilitāti, nemitīgu savstarpējā mijiedarbībā esošo mācīšanās procesu, kura rezultātā veidosies liela un daudz kompleksāka iekšēja bagātība?

Kristīgais garīgums jau pašos savos pamatos nes kādu tēlu un metaforu, kura vienmēr atrodas spriedzē starp esošā saglabāšanu pēc iespējas nemainīgā formā un saturā un pārmaiņām atvērtu attīstības procesu. Tas ir autiņos jeb saitēs satītais bērns, kuru saskaņā ar antīko tradīciju piedzimstot satina un bieži vairākus mēnešus vai pat gadu turēja sasietu ciešās saitēs, domājot, ka tas veicinās bērna veselību. Latīņu valodā "satīt" nozīmē "involūcija", bet attīt, at-tītīt – "evolūcija". Iespējams, šie jēdzieni runā par attīstības procesa diviem nepieciešamajiem posmiem. Lai kaut kas varētu attīstīties, tas vispirms ir cieši jāsatina. Lai kaut kas varētu evolucionēt, tam vispirms ir jānot involucionējošam. Iespējams, tas attiecas uz jebkuru fenomenu, uz jebkuru realitātes aspektu. Taču pārmaiņas ir iespējamās tikai tad, ja pietiekami ilgi ir bijusi stabilā, nemainīgā, saglabājošā un uzturošā fāze. Evolucionēt nozīmē ievērot abus priekšnosacījumus – gan mūsu dārgumus ietīt ciešos autiņos, satinot vēl ciešāk un pasargājot no visiem iespējamiem apdraudējumiem, gan, kad laiks ir pienācis, tos sākt at-tītīt, transcendēt un integrēt lielākā veselumā. Tā attīstās cilvēks, tā attīstās jebkurš process.

Arturs Kestlers (*Arthur Koestler*) un Kens Vilbers (*Ken Wilber*) ir attīstījuši holona

jēdzienu, kas sakņojas grieķu vārdā *holos*. Holons ir veselums, kas pats ir kāda lielāka veseluma daļa. Visas pašorganizējošās struktūras ir šādi holoni - šūnas kodols, šūnaudi, orgāns, ķermenis vai nots, akords, takts, pants, dziesma, vai māja, ciems, pagasts, mazpilsēta, reģiona centrs, lielpilsēta, metropole. Katrs holons attīstās par kāda cita holona patstāvīgu daļu un tas notiek pēc principa - iekļaut un pārspēt, attīstoties no vienkāršāka uz kompleksāku. Nav iespējams sākt no kompleksāka un nonākt pie vienkāršāka. Taču komplekso rada daudzas iekļautas, integrētas vienkāršības. Attīstības psiholoģija to attiecina arī uz cilvēka apziņas attīstību. Tā notiek no egocentrisma uz etnocentrismu, no etnocentrisma un pasaulescentrismu, no pasaulescentrisma uz kosmocentrismu. Pieaugot kompleksitātei, mūsu apziņa spēj iekļaut sevī arvien plašākus un dziļākus saturus.

Ir definēti vairāki priekšnoteikumi, kuru īstenošanās norāda, ka esošais, pašreizējais tagadnes veselums ir gatavs pāriet jaunā pakāpē, attīstīties par ko ietverošāku, kompleksāku. Tos detalizēti apraksta vācu teoloģe Mariona Kistenmahere (*Marion Küstenmacher*), viena no grāmatas "Dievs 9.0" autorēm. Vispirms tā ir nonākšana stāvoklī, kad horizontālā attīstības dinamika ir izsmelta un sevi piesaka vertikālā. Ir pienācis laiks, saglabājot labāko no esošā, attīstīties tālāk. Cits priekšnoteikums ir acīmredzams zināšanu pieaugums attiecīgajā sfērā, kad kognitīvā kapacitāte pārsniedz esošajam stāvoklim nepieciešamo.

Trešais priekšnoteikums nosaka, ka uzturēšanās pašreizējā pieejā, metodē, loģikā ir bijusi pietiekami ilga, pašreizējā posma vērtības ir varējušas pietiekami plaši un dziļi izpausties, cilvēki ir iemācījušies prasmīgi risināt problēmas un izstrādāt stratēģijas atbilstoši attiecīgajai pieejai un metodei. Jo lielāks iesaistīto cilvēku skaits, jo lielāks nepieciešamais laiks atrasties pašreizējā stāvoklī. Līdz ar to mazām nozarēm, šaurākam ekspertu lokam ir iespējams pašreizējā stāvokļa piesātinājumu pieredzēt straujāk nekā lielām, grūti izkustināmām struktūrām, kas var ilgstoši nespēt atvērties pārmaiņām. Taču tas nav tik ļoti atkarīgs no cilvēku skaita, bet drīzāk no atvērtības pārmaiņām. Individuālajā dzīvē mums parasti ir vajadzīgi vismaz desmit gadi, lai mēs sāktu sajust pašreizējā attīstības posma piesātinājumu un novērot parādāmius problēmas, kuras nevar vairs atrisināt ar pagātnes un tagadnes metodēm, bet kuras risināt mums ir jāmacās, Oto Šarmera (*Otto Scharmer*) vārdiem runājot, ar zināšanām no nākotnes. Tikai tad, kad pašreizējais stāvoklis ir pietiekami nostiprinājies un kļuvis par, tā teikt, grūti izkustināmu pamatu, tas var kalpot kā atspēriena punkts nākamajam solim uz priekšu – plašākā, daudz vairāk aspektus, perspektīvas un puses iekļaujošā skatījumā un rīcības modeļos.

Vēl viens priekšnoteikums – esošā pieeja ir "nogurusi", tā vairs neiedvesmo, nesniedz apmierinošas atbildes, nespēj integrēt Kena Vilbera minēto "lielo realitātes izaicinājumu". Rodas sajūta, ka, lai arī esam identificējušies ar pašreizējo, tas ir un ir bijis labs, svarīgs un tomēr ierobežots skatījums uz lietām. Tajā pašā laikā šis "nogurums" rada gatavību kustēties uz priekšu, meklēt jaunus, aptverošākus modeļus. Tikpat svarīgs priekšnoteikums ir arī gatavība attīstībai aktīvi izbrīvēt ceļu, drosmīgi, bet ar cieņu nolikt pie malas to, kas vairs nav lietojams. Pats pēdējais priekšnoteikums ir pietiekami liela pacietība izturēt nestabilo pārējas posmu, ievilk dzīļu elpu, lai esošais varētu konsolidēties un piemēroties jaunajam. Pārmaiņas prasa spēkus un laiku, tostarp lai pārvarētu pārmaiņu procesā radušās kļūdas un neveiksmes.

To, vai un kādas pārmaiņas ir iespējamās, nosaka jebkurā pašreizējā stāvoklī

esošas sistēmas statuss. Tas var būt trejāds: atvērts, bloķēts vai slēgts. Labākais, uz attīstību vērstais statuss ir atvērta sistēma. To raksturo liela spēja radīt telpu viedokļu dažādībai un pārmaiņu procesiem, kas tiek uztverti kā normāli. Pastāv elastīga pieeja inovācijām un spēja pārvarēt šķēršļus. Līdz šim sasniegtais, nozīmīgākais tiek cienīts un novērtēts. Ar vēriņu interese tiek sagaidīti jauni, līdz šim nezināmi jautājumu kompleksi. Tā ir atvērtība attīstībai uz augšu, uz nākamo pakāpi, kura vēl tikai veidojas. Otrs variants ir bloķēts sistēmas statuss. Atvērtība darbojas tikai attiecībā uz ceļu, kas ir iets līdz šim. Iepretī iespējamajiem nākotnes variantiem valda liela piesardzība un šaubas. Pastāv liela lojalitāte iepretī esošajam stāvoklim un nevēlēšanās to mainīt. Domu apmaiņa tiek akceptēta vien pašreizējā skatījuma ietvaros. Tie ir centieni no pašreizējā radīt vislabāko, taču nepametot šī brīža ietvaru.

Trešais statuss, kas var raksturot jebkuru sistēmu, ir noslēgtība. Tā nepieļauj alternatīvas, uzskata, ka šī brīža vērtības un domāšana ir vienīgās pareizas, kurām ir jāseko bez kompromisiem. Jebkura cita pozīcija tiek uztverta kā apdraudējums. Pašreizējais tiek aizstāvēts un iecementēts. Noslēgta sistēma diktē noteikumus, izdara spiedienu, nodarbojas ar cenzūru – tie var būt gan diktatori un despotiski vadītāji, reliģiski fundamentālisti vai radikāli ateisti, ekoloģiskie ekstrēmisti un radikāli politkorektuma pārstāvji. Pašreizējās vērtības tiek absolutizētas, attīstība nav pieļaujama un iespējama.

Analizējot un novērtējot sistēmas iespējas, ir jāņem vērā, kādā statusā tā atrodas. Visi šie statusi ir normāli tajā ziņā, ka tie raksturo sistēmas atrašanos noteiktā pašreizējās attīstības posmā. Kad mēs atrodamies attīstības pakāpes vai posma vidū, mēs gluži dabiski esam tā identificējušies ar pašreizējo, ka atvērtība iepretī citādam ir zema. Taču tas ir atkarīgs arī no tā, cik integrāli, iekļaujoši jebkura sistēma spēj raudzīties uz realitāti. Līdz zināmam punktam jebkura sistēma apkaros savu pagātņi un būs bažīga attiecībā uz nākotni.

Integrālās filosofijas un pieejas izveidotājs Kens Vilbers ir izstrādājis veidu, kā visdažādākās tēmas, piemēram, kultūrā, medicīnā, psiholoģijā, ekoloģijā, zinātnē un mākslā var vienlaicīgi aplūkot no četriem skatpunktiem. Šos skatpunktus Vilbers nosauca par kvadrantiem. Tie ļauj aplūkot katru fenomenu četros veidos – no ārpuses un iekšpuses, no individuālā un kolektīvā viedokļa. Neviens aspekts nav maznozīmīgāks par otru, neviens nesatur visu patiesību. Visas četras perspektīvas ir līdzvērtīgas un vienmēr klātesošas. Šī pieeja palīdz apzināties katras mūs interesējošās tēmas visus aspektus, kurus ir jāņem vērā, lai notiktu izaugsme un attīstība un lai mēs spētu realitāti novērtēt adekvāti, iekļaujoši, integrāli.

Mums visierastākā pieeja un metode ir aplūkot kādu fenomenu objektīvi, ņemot vērā šī fenomena ārējos aspektus. Ko mēs varam dokumentēt, redzēt, kam varam pieskarties, ko varam pierādīt – tas ir objektīvs, zinātnisks skats, kas katru lietu aplūko atsevišķi no pārējām un jautā pēc izmērāmiem faktiem un datiem. Šī pieeja raksturo mūsu racionālās domāšanas paradigmas ierasto attieksmes un rīcības veidu. Pārspīlēta šīs pieejas dominēšana noved pie koncentrēšanās uz materiālo, īpašumu un varu. Tas producē birokrātiju, apgrūtina individuālu pieeju, neņem vērā kontekstus. Tā raugās, kas ir noderīgs objektam. Objekta intereses ir pāri visam. Taču tas ir tikai viens no četriem kvadrantiem.

To līdzsvaro interobjektīvais skatījums, kurš ietver kolektīva, sabiedrības un sistēmas intereses un vajadzības. Kas ir svarīgs, kas der mums kā kopienai,

sabiedrībai? Kāda tehniskā un ekonomiskā bāze mums ir pieejama? Arī šis skats nodarbojas ar izmērāmiem faktiem un datiem, taču ņem vērā šīs tēmas kontekstu un pozicionējumu sistēmā. Tas ir sistēmisks skats uz realitāti. Kā lietas sader kopā un attiecas viena pret otru? Kādā veidā mana tēma un nozare funkcionē kopā ar citām? Šī pieeja vadās pēc principa, kas ir derīgs sistēmai, kas nāk sistēmai par labu un turpina utilitāro pieeju, līdzīgi kā pirmais kvadrants. Mans draugs un teologs Andrēass Eberts (Andreas Ebert) no Minhenes savā grāmatā "Melnais uguns, baltais uguns. Mana ticības apliecība" norāda, ka koncentrēšanās tikai uz šiem abiem kvadrantiem ir viena no pašreizējās institucionālās baznīcas problēmām - ir vērojama milzīga nesaderība starp ieguldīto milzīgo darbu sistēmas pārvaldē un nodrošināšanā, birokrātijā, sēdēs, pasākumos, rituālos un augļiem, kas šī darba rezultātā rodas.

Taču jebkuru fenomenu jāaplūko arī no iekšpuses. Beigu beigās es esmu tas, kas uz to lūkojas. Tas, kā es skatos, no kurienes es skatos, nosaka to, ko es redzu. Līdz ar to tikpat līdzvērtīgs kā visi pārējie ir kvadrants, kuram Vilbers dod nosaukumu "es". Tā ir pievēršanās subjektivitātei. Kas ietekmē manu subjektīvo skatījumu, kādas ir manas domas, jūtas, idejas, ieskatī, sapņi, vīzijas, personiskās pārliecības, pasaules skatījums, garīgās pieredzes? Kas es esmu? Kas ir tas, ko es apzinos, kas ir tas, kas atrodas ēnā? Tas atstāj ietekmi uz to, ko es ar kaut ko daru, kā es ar to rīkojos, kā es to redzu, kā es to attīstu, cik un kā esmu atvērts pārmaiņām vai gluži pretēji – cik ļoti esmu tām noslēgts.

Un pēdējais, ceturtais kvadrants, runā par "mēs". Kas ir mūsu sabiedrības vērtības, tradīcijas, par ko tā rūpējas, kas tai ir svarīgs, kāds ir tās pasaules skatījums, vērtības, morālie uzstādījumi? Kādās attiecībās mēs atrodamies viens ar otru? Kā un vai mēs diskutējam, viens no otra mācāmies, esam savienoti kopā, kāds ir mūsu kopējais biogrāfiskais mantojums? Piemēram, padomju režīma mantojums nav tikai ēkas un ainava, bet arī mūsu kopīgā paaudzes traumatizācija, kas ietekmē mūsu rīcību šodien. Tas viss arī lielā mērā nosaka to, kāda ir mūsu rīcība.

Šodienas realitāti vairs neapmierina tikai vienā vai divos kvadrantos aprobežots skatījums uz kādu lietu. Ja ir iespējama kāda tālākvirzība, tad tikai integrāla, tāda, kurā tiek ņemti vērā visi četri kvadranti.

Savā grāmatā "Integrālais garīgums" Kens Vilbers formulē tādu neparastu jēdzienu kā kosmiskā IP adrese. Ar to tiek domāta katras personas, kolektīva, sabiedrības, fenomena, nozares pašreizējā "atrašanās" vieta, kas veidojas no tā, kā kombinējas ne tikai attiecīgais kvadrants un attīstības pakāpe, bet arī vēl citi parametri. Dons Edvards Beks (*Don Edward Beck*) to definē kā bioloģiski psihosociālo un garīgo DNS. Šī "adrese" arī nosaka, kā mēs uztveram realitāti.

Kad tas, no kurienes mēs skatāmies un kā mēs uztveram realitāti, mainās, mēs patiešām ieraugām un piedzīvojam visu no jauna, nonākam it kā jaunā pasaulē. Lielākā daļa konfliktu, domstarpību, spriedžu mūsu starpā valda tieši tāpēc, ka nereti atrodamies dažādās "adresēs", atšķirīgos attīstības viļņos, plūsmās, pakāpēs, telpās, apziņas līmeņos, lielajos naratīvos, vērtību apjomos. Katrā no tiem valda atšķirīgas prioritātes. Šo prioritāšu pretīstāvēšana ir tik intensīva, ka, šķiet, dzīvojam haosa un sairuma laikā. Šādā laikā mūsu nākotne ir atkarīga no izvēlēm, kuras šādos brīžos izdarām. Viena izvēle ir dzīve pa vecam, izkulšanās, kas raisa vēl vairāk jukas. Cita izvēle ir noslēgšanās un atkāpšanās, kas kā sekas ir vēl ļaunākas, piemēram, nonākšana fundamentālismā. Bet varbūt tikai trešā iespēja – virzība uz priekšu,

atvērtība – ļauj kopīgi apjaust notiekošo un kopīgi radīt kaut ko jaunu. Tikai tad, kad iegūstam spēju vērtēt procesus integrāli, proti, līdzvērtīgi cienot un godājot visu līdzšinējo, apzinoties, ka bez tā mēs nekad nebūtu tie, kas esam šodien, kļūst iespējami pilnīgi jauna veida domāšanas un rīcības modeļi. Vienpusīgās turēšanās pie likumiem, noteikumiem, to absolutizēšanas, vienpusīgās visa pragmatiskā izvērtēšana pēc derīguma un funkcionalitātes, vienpusīgās visa relativizēšanas un politikorekta vietā nāk spēja izturēt un dot radošu telpu daudzpusīgam un paradoksalitātei. Tā šobrīd vēl ir nākotne, taču neizbēgama nākotne, kurā visām mūsu ārējām perspektīvām pievienosies iekšējās perspektīvas un vienlaicīgi spēš līdzaspastāvēt dažādas vērtības, vienai otru neapkarojot un nekonkurējot. Realitāte tiks uztverta kā sastāvoša no dažādām cita no citas izaugošām platformām, kuras veido auglīgu augsni tālākai attīstībai un mums vēl nezināmām inovācijām.

Tad pavisam ar citu jēgu un citā gaismā atklāsies kultūras mantojuma nozīme. Nevis tāpēc jāsauglabā, ka skaisti, seni, nevis tāpēc, ka vēl joprojām noderīgi un funkcionētspējīgi, bet tāpēc, ka mantojums kļūs par dzīvu avotu tādiem attīstības modeļiem, kas nevis nojauc līdzšinējos, bet izaug no tiem, pamatojas un sakņojas tajos, ne tikai tos papildinot un bagātinot, bet gan ar tiem komunicējot tie vērtībās un valodā, redzot tos kā manis pieminētos holonus, kuri ir lielāku veselumu daļas. 15. gadsimta kardināls Kūzas Nikolajs (*Nikolaus von Kues*) rakstīja par to, ka Dievā savienojas un sakrīt kopā visi pretstati, vienlaicīgi nevienam no tiem nezaudējot savu polaritāti un atšķirīgumu. Vecais un jaunais, estētiskais un funkcionālais, ilgstošais un pārejošais nevis tiek nodalīti viens no otra, nevis apkaro viens otru, konkurē viens ar otru, bet nonāk radikālas neizslēgšanas un neviena neizstumšanas un neatstumšanas telpā, kurā tie sāk savstarpēji "sarunāties" tā, ka atklājas kāds jauns veselums, kurā tie var būt līdzvērtīgi kopā. Attīstība vienmēr nozīmē principu "transcendēt un integrēt". Tam patiešām ir nepieciešama domāšanas maiņa jeb, kā teica Jēzus, *metanoia*. Nākotnes modeļi būs balstīti nevis vertikālajās amatu, pārraudzības un kontroles hierarhijās, bet horizontālajās, kompetencē sakņotajās izaugsmes hierarhijās, kurās dominēs nevis vara un kontrole, bet līdzdarbošanās, kontekstuālisms, dialogs un uzticēšanās evolūcijai.

Kristietība šajā neparastajā procesā vēl tikai meklē savu lomu, bet, kad tā to atradīs, tā var kļūt ļoti izšķiroša. Jo no tā, kā kristietība spēš ne tikai saglabāt esošo pagātnes garīgo mantojumu, bet arī to integrēt tajā, kas top šodien, vai tā to spēš un kā to spēš, no tā ir atkarīga tās izdzīvošana. Vai tā kļūs par muzeju vai laboratoriju, kurā esošais un pastāvošais tiek analizēts, kombinēts, savienots un atdalīts, kur tiek radīts jauns vīns un meklēti tam jauni trauki, pārfrāzējot evaņģēlija vārdus, no tā būs atkarīga ne tikai baznīcas, bet arī mūsu visu nākotne. Garīgais patiešām kļūst par jauno attīstības dzinējspēku, un no tā, vai tas spēš integrēt visu reliģiju iepriekšējo gadsimtu garīgo, teoloģisko un ētisko mantojumu, ļoti lielā mērā būs atkarīgs, kāda pasaule izskatīsies šī gadsimta vidū vai beigās.

Oto Šarmers savā grāmatā "U teorija" raksta: "Mūsu patiesā radošuma, vērtīgo inovāciju un civilizācijas dziļākās atjaunotnes avots ir viens: spēja noturēt uzmanību – spēja iedziļināties, palikt pie kaut kā, līdz beidzot izdodas noķert iedvesmas dzirksti un pavirzīt ideju uz priekšu, lai, pārfrāzējot Martinu Būberu, "jauno pienācīgi ieviestu realitātē"."

Toms Trešers (*Tom Thresher*), amerikāņu teologs, uzskata, ka nākotnes kristietība

darbosies ar divām sistēmām – kompleksa integrālu aizmetņu tīkla un vēsturiski veidotu komplicētu institūciju. Šis institucionālais tīklojums, atvērts iepreti svaigiem transformatīviem un uz attīstību vērstiem impulsiem, spēš būt ne tikai statisks garīgā mantojuma saglabātājs, bet gan patiešām uz attīstību vērst, dinamisks, dzīvs un kustīgs organisms. Tas vadīsies pēc principiem, kurus teologs aizņemas no dabas pasaules. Tas ir V veidā lidojošs gājputnu kāsis, kurš tiek uz priekšu, ja seko trīs principiem – lido uz centru, saskaņo savu ātrumu ar sev līdzās lidojošajiem un nesaskrienies ar citiem gājputniem.

Iespējams, šie principi attiecas ne tikai uz nākotnes kristietību, bet uz nākotni vispār.

LINARDS ROZENTĀLS

Dr. Theol., pastor of the Riga Luther parish, certified chaplain of the Association of Professional Health Care Chaplaincy. He has published several articles on the church in historical and contemporary context. He is the author of the monograph Survival. The Synodal Principle of the Management of Church Administration in the Latvian Evangelical Lutheran Church from 1948 to 1984.

THE MUSIC OF THE FUTURE

I would like to thank for the invitation to present at this conference on a subject which to me as a theologian and a pastor is very challenging and important.

How do we pass on and preserve the values we inherit from the previous generations, or is it a task for the next generations to develop or shape them? How the heritage we have received can serve for a better future for all of us without losing itself? These are the questions we, the largest Christian community in Latvia, the Torņakalns Lutheran Parish, have intensively contemplated at least over the last 10-15 years.

What is a traditional intangible, spiritual heritage? Is it only what we have inherited from the previous centuries, or maybe also what has been left in the shadow over the previous centuries, something that has survived as an alternative tradition that is significant only to a small number of its users and people interested in it? Many of the modern-day seemingly innovative, new practices actually are well forgotten and often intentionally set aside ancient, traditional ideas, practices and concepts. What part of the traditional should definitely be preserved? What is not relevant anymore to a modern man and to the understanding of reality today? How to include the traditional into the innovative; how to not only preserve the existing, but give it a new sense, new meaning, purpose? How to create a space where the traditional does not encumber the innovative, but the innovative respects and does not deny the traditional? How to wisely mobilise a conservative and respectful attitude towards the traditional and conventional, while simultaneously allowing for open and brave testing and developing of the non-conventional, innovative and different?

What will the future look like where the old and the new co-exist in a single metaperspective? Who will be able to endure the volatility, the continuous learning process, which is always subject to a mutual interaction leading to great and more complex inner richness?

In its very foundations the Christian spirituality carries a certain image and

metaphor which is constantly under tension between preserving the existing in an unchanged shape, as far as possible, and a development process in terms of the content and being open to changes. It's a swaddled baby who according to an ancient tradition was swathed and often kept swaddled for several months or even a year believing that this will do good to the baby's health. In Latin language "swaddle in" means involution, but "de-swaddle", "de-velop" — evolution. Probably, these terms describe two necessary stages of a development process. For something to develop, it should be first swaddled. For something to evolve, it should first become involutorial. Perhaps it is possible to apply this to every phenomenon, any aspect of reality. However, changes can happen only after a long enough and stable, constant, preserving and maintaining phase. "To evolve" means both things: to swathe our treasures in a tight swaddle, swathing even tighter against every possible threat, and, when the time has come, to start to de-swaddle, to transcend and integrate in a greater wholeness. This is how a man evolves; this is how any process evolves.

Arthur Koestler and Ken Wilber have developed the concept of *holon* that finds its roots in a Greek name *holos*. A holon refers to a whole that is simultaneously part of another, greater whole. All self-organising structures are such holons — nuclear cellular tissues of a cell, an organ, a body, or a note, a chord, a time, a verse, a song, or a house, a village, a parish, a town, a regional centre, a city, a metropolis. Each holon evolves into a permanent part of another holon and this takes place in accordance with the principle of "include and overcome" by developing from something simple into something more complex. It is impossible to start off as something complex and become simpler. However, the complex builds on many included integrated pieces of simplicity. In development psychology it also refers to the development of human consciousness. This development proceeds from egocentrism to ethnocentrism, from ethnocentrism to worldcentrism, and from worldcentrism to cosmocentrism. As the complexity increases, our consciousness is able to include ever wider and deeper content.

Several preconditions have been defined whose implementation indicates that the existing, the current present wholeness is ready to transform into a new stage, develop into something more inclusive, more complex. This is described in detail by German theologian Marion Küstenmacher, one of the co-authors of the book *God 9.0*. First of all, a condition, where the dynamics of the horizontal development is exhausted and the vertical dynamics presents itself, must be reached. Time has come to go further while preserving the best of what exists. Another precondition is an obvious increase of knowledge in the respective domain, when the cognitive capacity exceeds what is necessary for the current state.

The third precondition determines that staying in the current approach, method, logic has been sufficiently long, the values of the current stage have had the opportunity to express themselves wide and deep enough, people have learned to solve problems skilfully and develop strategies corresponding to the relevant approach and method. The greater the number of people, the longer the time is needed to stay in the current state. Consequently, small sectors, a narrower range of experts can expect the satiation of the current state to set in faster, in comparison to larger, more solid structures that may require much more time to open up to changes. However, it does not depend so much on the number of

people, but rather their openness to change. In our individual lives it usually takes at least 10 years for us to start feeling the satiation of the current development phase and noticing problems emerging, which cannot be solved anymore with the present or past methods, but which we must learn how to solve — in the words of Otto Scharmer — by using knowledge from the future. Only when the current state has been sufficiently stabilised and has become, if I may say so, an unshakeable foundation, it may serve as a springboard for the next step forward — in a much wider view that includes a multitude of aspects, perspectives and parties, and behaviour models.

One more precondition — the existing approach is exhausted, it does not inspire anymore, it fails to give satisfying answers, and, according to Ken Wilber, it is unable to integrate the huge reality check. A sense appears that, although we have identified ourselves with the current, it is and it used to be a good, important, but a limited view on things. At the same time, this exhaustion creates readiness to move forward, to search for new and more comprehensive models. Simultaneously, another important precondition is readiness to free way for development, while respectfully putting aside everything that is no longer usable. And the very last precondition is great patience to endure the unstable transition phase, to take a deep breath so that the existing would be able to consolidate and adjust to the new. Change requires strength and time to overcome also the mistakes and failures made during the process of change.

The fact whether at all and what changes are possible is determined by the status of the system that exists in any current state. It can be threefold: open, blocked or closed. The best future-oriented status is an open system. It is characterised by a great ability to create a space for diversity of opinions and change processes that are perceived as normal. Innovation is approached flexibly, and one is able to overcome obstacles. Achievements and everything significant is respected and appreciated. With raised interest and attention, new and unknown sets of challenges are welcomed. This is the openness to the bottom-up development, to the next level which is still emerging.

The next option is the status of a blocked system. Openness works only for the road taken so far. But regarding the possible future options, great precaution and doubts exist. There is a great loyalty for the existing state and unwillingness to change it. Exchange of thoughts is accepted only within the current view. These are efforts to create the best of the current, however, without crossing the existing boundaries of this moment.

The third status that can characterise any system is seclusion. It precludes any alternatives, it believes that the current values and mindset are the only right ones which should be followed without compromising. Any other position is considered as a threat. The current is being defended and encapsulated. A closed system determines the rules, it exerts pressure and censorship: these can be either dictators and despotic rulers, religious fundamentalists or radical atheists, environmental extremists and radical supporters of political correctness. The current values are made absolute and no development is accepted or made possible.

When analysing and assessing the systemic options, one should take into account its status. All these statuses are normal in terms of how they describe the existence of the system in a particular phase of the current development. When we are in the

middle of a development stage or phase, we have naturally been identifying with the current so that the openness to everything that is different is low. However, it depends also on how integrally and inclusively any system is able to look at the reality. Up to a certain point, any system will fight its past and will be concerned about the future.

Ken Wilber, the founder of integral theory and approach, has developed a way how to look at different topics, for instance, in culture, medicine, psychology, ecology, science and art as a single wholeness from four different viewing points simultaneously. Wilber calls these viewing points quadrants. They provide an overview of each phenomenon from four aspects: external, internal, individual and collective. None of the aspects is lesser than the others, and none holds the entire truth. All four perspectives are equal and always present. This approach helps to realise all the aspects of each topic we are currently interested in, all of which should be taken into account for growth and development to take place, but also for us to be able to assess the reality adequately, inclusively, integrally.

For us, the most typical approach and method is to treat a certain phenomenon objectively, taking into account its external aspects. It's everything we can document, see, touch, what we can prove — an objective, scientific view that treats every thing separately from the rest and asks for measurable facts and data. This approach characterises the usual type of attitude and behaviour of our rational thinking paradigm. Exaggerated domination of this approach leads to focusing on the tangible, as well as on the property and power. This gives rise to bureaucracy, encumbers individual approach, ignores the context. It focuses on what can be useful for the object. The interests of the object are paramount. However, it is only one of the four quadrants.

It is balanced by the interobjective view that includes the interests and needs of the collective, society and system. What is important, what fits us as a community and society? What technical and economic base is available to us? This view, too, is using measurable facts and data; however, no longer of the particular topic, and is asking for the context of this topic, its location in the system. It is a systemic view on reality. How do things go together and treat one another? In what form my topic and domain functions together with others? This approach is guided by the following principle: what fits the system, benefits the system, and it is a continuation of the utilitarian approach similarly to the first quadrant. My friend and theologian Andreas Ebert from Munich in his book *Schwarzes Feuer – Weißes Feuer: Mein Glaubensbekenntnis* points out that focusing solely on these two quadrants is one of the problems of current institutional church – one can observe a huge mismatch between the work invested in managing and ensuring the functionality of the system, bureaucratic apparatus, meetings, events, rituals, and the outcomes resulting from this work.

However, every phenomenon must also be examined from the inside. After all, it is me, who is looking at it. Aspects such as how I am looking and from what perspective determine what I see. Consequently, quadrant, named by Wilber as "I" is just as equal as other quadrants. It is focusing on the subjectivity. What influences my subjective view, what are my thoughts, feelings, ideas, opinions, dreams, visions, personal convictions, the world view and spiritual experiences? Who am I? What is what I realise and what remains in the shadow? All of this affects

what I am doing with anything, how I am treating it, how I see it, how I develop it, to what extent and how I am open to change, or quite the opposite — negative towards any changes.

And finally, the fourth quadrant is focused on "we". What are the values and traditions of our society? What are the things it takes care of? What does it find important? What is our society's world view, values, and moral standards? What relationships do we have with one another? How and whether at all we reason with one another? Do we learn from each other? Are we united? What is our common biographic heritage? For instance, the soviet heritage is not just buildings and landscape, but also the collective trauma of our generation that affects our actions today. To a large extent, all of this determines our actions.

Today's reality is no longer satisfied with a certain view on something restricted within just one or two quadrants. If there is any progress still possible, it is integral, one that takes into account all four quadrants.

In his book *Integral Spirituality* Ken Wilber defines an unusual conception — the cosmic IP address. It implies the current "location" of every person, collective, society, phenomenon, sector, where it leads, and how the respective quadrant and the development level combine, and some other parameters. Don Edward Beck defines it as the bio/psycho/social and spiritual DNA. It is this "address" that determines how we perceive the reality.

When the perspective we are looking from and how we perceive the reality is changing, we finally see and experience everything as if anew, as if we enter a new world. Majority of conflicts, disputes, and tensions among us exist because we are often in different "addresses", and we are on different development waves, flows, grades, spaces, levels of awareness, key narratives and value clusters. In each of them, different priorities exist. The constant opposition of these priorities is so intensive that it seems that we live in the times of chaos and destruction. In such age, our future depends on the choices we make in such moments. One of the choices is to live as usual and to pull through, which is a cause for even larger mess. Another choice is seclusion and retreat, which is even worse, because it can lead, for instance, to fundamentalism. But maybe only the third option — moving forward, openness — allows us to realise what is happening and together create something new.

Only after we acquire the ability to approach the processes integrally, i.e. when we equally respect and honour everything that came before us, realising that without it we would not be the same we are today, absolutely new models of thinking and action become possible. One-sided adherence to laws, rules, believing in their absolute nature, one-sided pragmatic assessment of everything based on validity and functionality, and one-sided relativisation of everything, as well as political correctness are substituted by the ability to endure and provide a creative space for multilateralism and paradoxality. At the moment, this is still a distant future, although an unavoidable one where all our external perspectives will be joined by internal perspectives, and different values will be able to coexist without fighting and competing with one another. Reality will be perceived as consisting of various platforms arising from each other creating a fertile ground for further development and innovations we are not yet aware of.

Only then the meaning of the cultural heritage will open to us in a different sense

and in a different light. It should be preserved not because it is beautiful and old, not because it is still useful and functioning, but because the heritage will serve as a living source for such development models, which do not destroy the existing models, but improve on them, are based on them, and are anchored in them not by simply supplementing and enriching them, but by communicating with them in their language and values, seeing them as the holons mentioned above that are part of a larger whole. The 15th century Cardinal Nicholas of Cusa wrote that in God all contrasts combine and come together while none of them is losing their polarity or difference. The old and the new, the aesthetic and the functional, the lasting and the temporary are rather not separated from one another, they are not fighting or competing with each other, but instead — they enter the space of radical non-exclusion where none is eliminated or excluded, where they start to ‘communicate’ with one another so that a certain new wholeness is created where they can coexist as equals. Development always means the principle — to transcend and integrate. Indeed, this requires the change of thinking, or as Jesus said — *metanoia*. The future models will not necessarily be based on a vertical hierarchy of posts, supervision and control, but instead on horizontal, competence-based growth hierarchy where participation, contextualism, dialogue and trusting in evolution prevail over power and control.

In this unusual process, Christianity is yet to find its role, but when found it can become very decisive. The fact alone how Christianity will be able not only to preserve the existing spiritual heritage of the past, but also to integrate it in everything that is being created today, and whether it is able to do so and how, will determine whether it survives. Whether it becomes a museum or a laboratory where the current and the existing is being analysed, combined, joined and separated, where a new wine is produced and new containers are sought for, to paraphrase the Gospel, will determine the future of not only of the church, but of all of us. Indeed, the spiritual aspect becomes the new driving force of development and whether it is able to integrate the spiritual, theological and moral heritage of all religions from the previous centuries will to a large extent determine what the world will look like in the middle or the end of this century.

Otto Scharmer in his book *Theory U* writes: “All real creativity, all profound innovation, and all deep civilizational renewal are based on the same source: the capacity for sustained attention — the capacity to immerse ourselves in something, stay with it, and then finally, when we are lucky, catch the spark of inspiration and move with it, in order to ‘bring the new into reality as it requires,’ to paraphrase Martin Buber”.

Tom Thresher, American theologian, believes that the Christianity of future will function using two systems: a complex integral impetus network and a historically developed complicated institution. This institutional network, opened for fresh transformative and development-oriented impulses, will be able to become not only a static guardian of the spiritual heritage, but a truly forward-driven and dynamic live and nimble organism. It will be led by principles that theologians borrow from the natural world: a V-shaped migratory bird flight formation which can move forward if three principles are adhered to: fly to the centre, coordinate your speed with others flying next to you and do not run into the other birds.

Probably, these principles apply not only to Christianity of the future, but to the future in general.